

OBSERVATORIUM
VOOR GEZONDHEID EN WELZIYN
BRUSSEL

OBSERVATOIRE
DE LA SANTÉ ET DU SOCIAL
BRUXELLES

Welzijnsbarometer

BRUSSELS ARMOEDERAPPORT

2011

Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie

OBSERVATORIUM
VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN
BRUSSEL

OBSERVATOIRE
DE LA SANTÉ ET DU SOCIAL
BRUXELLES

Welzijnsbarometer

BRUSSELS ARMOEDERAPPORT 2011

2011

Brusselse armoederapporten

De inhoud van het Brussels armoederapport werd vastgelegd in de ordonnantie “betreffende het opstellen van het armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest” van 20 juli 2006. Het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn werd belast met de uitwerking ervan.

De rapporten worden verspreid via de website (www.observatbru.be) en op eenvoudig verzoek. Elk rapport mag worden gekopieerd, mits vermelding van de bron.

In de collectie ‘Brusselse armoederapporten’:

De Welzijnsbarometer wordt jaarlijks gepubliceerd vanaf 2005. Elke twee jaar, wordt er een Brussels armoederapport gepubliceerd. Dit omvat de Welzijnsbarometer naast vier andere katernen: ‘thematisch rapport’, ‘Gekruiste blikken’, Brussels actieplan armoedebstrijding, ‘synthese van de rondetafel’. Al deze publicaties kunnen geraadpleegd worden op de website www.observatbru.be.

Gelieve op volgende wijze naar deze publicatie te verwijzen:

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2011). Welzijnsbarometer 2011. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

COLOFON

Het Brussels armoederapport 2011 bestaat enkel uit de jaarlijkse actualisatie van de Welzijnsbarometer. In 2012 zal het Brussels armoederapport weer uit 5 delen bestaan:

de **Welzijnsbarometer** (jaarlijks),
het Thematisch rapport,
de Gekruiste blikken (tweejaarlijks),
het Brussels actieplan armoedebestrijding (tweejaarlijks) en
de Synthese van de rondetafel (tweejaarlijks).

Auteurs:

Sarah Luyten, Amandine Masuy, Myriam De Spiegelaere

Dankwoord:

We bedanken graag alle personen bij diverse instellingen en organisaties die er mee voor zorgden dat heel wat indicatoren op maat van deze Welzijnsbarometer berekend werden.

Lay-out:

Centre de Diffusion de la Culture Sanitaire asbl: Nathalie da Costa Maya

Depotnummer:

D/2011/9334/14

Voor meer informatie:

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad
Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie
Louizalaan 183 – 1050 Brussel
Tel.: 02/552 01 89
observat@ggc.irisnet.be
www.observatbru.be

Sarah Luyten
Tel.: 02/552 01 55
sluyten@ggc.irisnet.be

INHOUDSTAFEL

LIJST VAN FIGUREN, KAARTEN EN TABELLEN	6
Figuren	6
Kaarten	8
Tabellen	8
1. INLEIDING	9
2. DEMOGRAFISCHE CONTEXT	11
2.1 Een stijgend totaal bevolkingsaantal	11
2.2 Een bevolking die verjongt	13
3. INKOMENSARMOEDE	15
3.1 Monetaire armoederisicodrempels	15
3.2 Inkomens en inkomensbronnen	16
3.2.1 Belastbaar inkomen	16
3.2.2 Inkomensklasse	18
3.2.3 Inkomensbronnen	19
3.3 Inkomens uit sociale zekerheid en sociale bijstand	20
3.3.1 Het bedrag van de minimumuitkeringen van de sociale zekerheid en de sociale bijstand	20
3.3.2 Het aantal mensen met een vervangings- of minimuminkomen	22
3.3.3 OCMW-steun	22
3.4 Mensen met een laag inkomen (recht op een verhoogde tussenkomst)	26
3.5 Overmatige schulden	27
3.6 Inkomens van de gemeenten uit personenbelastingen en onroerende voorheffing	27
4. DE ARBEIDSMARKT	28
4.1 De diversiteit van indicatoren en bronnen	29
4.2 “Actief” zijn of niet? (de actieve bevolking)	32
4.2.1 De activiteitsgraad in Brussel en de twee andere gewesten	32
4.2.2 De activiteitsgraad naar leeftijd	32
4.3 Werk hebben (werkende actieve bevolking)	34
4.3.1 De tewerkstellingsgraad in Brussel en de twee andere gewesten	34
4.3.2 Sociaaldemografische kenmerken en de Brusselse tewerkstellingsgraad	35
4.3.3 Armoede bij werkenden	35
4.4 Actief zijn, zonder werk (niet-werkende werkzoekenden)	36
4.4.1 De werkloosheidsgraad in Brussel en de twee andere gewesten	36
4.4.2 Sociaaldemografische kenmerken en de Brusselse werkloosheidsgraad	36
4.4.3 De Brusselse werkloosheidsgraad naar gemeente	38
4.5 Zonder werk blijven (langdurige werkloosheid)	40
4.5.1 De langdurige werkloosheid in Brussel en de twee andere gewesten	40
4.5.2 De langdurige werkloosheidsgraad in het Brussels Gewest	42
4.5.3 (Her)inschakeling op de arbeidsmarkt na een langdurige periode zonder werk: de activeringsmaatregelen	44
4.6 Leven in een huishouden zonder inkomen uit arbeid	45

5.	ONDERWIJS EN VORMING	46
5.1	Schoolachterstand	46
5.2	Jongeren zonder diploma hoger secundair onderwijs (18-24 jaar)	48
5.3	Laaggeschoolde volwassenen (25 jaar en ouder)	49
6.	GEZONDHEID	51
6.1	Sociale gezondheidsongelijkheden treffen alle leeftijden	51
6.1.1	Sociale gezondheidsongelijkheden bij geboorte	51
6.1.2	Subjectieve gezondheid	53
6.1.3	Arbeidsongeschiktheid ten gevolge van gezondheidsproblemen	54
6.1.4	De vroegtijdige mortaliteit	54
6.2	De levensstijl	55
6.2.1	Obesitas	55
6.2.2	Tabaksgebruik	56
6.3	De toegang tot zorg	56
7.	HUISVESTING	57
7.1	Algemene huisvestingkenmerken	57
7.2	Sociale huisvesting en aanverwante	57
7.3	Private huurmarkt	60
7.3.1	Kenmerken van de private huurmarkt	60
7.3.2	Financiële toegankelijkheid	60
7.4	Dak- en thuisloosheid	62
8.	MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE	63
8.1	Een zwakke sociale ondersteuning hebben	63
8.2	Niet deelnemen aan sociale activiteiten	64
8.3	Geen internetverbinding hebben	65
9.	BESLUIT	66
10.	WOORDENLIJST	68
11.	LIJST VAN DE ACRONIEMEN	76
12.	REFERENTIES	77

LIJST VAN FIGUREN, KAARTEN EN TABELLEN

FIGUREN

Figuur 2-1:	Evolutie van de bevolking in het Brussels Gewest, 1964-2010	11
Figuur 2-2:	Evolutie van het natuurlijk en migratiesaldo in het Brussels Gewest, 2004-2009	13
Figuur 2-3:	Bevolkingshistogram van het Brussels Gewest op 01/01/2000 en 01/01/2010	14
Figuur 3-1:	Aandeel van de bevolking onder de armoederisicogrens per gewest, inkomens 2008	15
Figuur 3-2:	Aandeel aangiften naar inkomensklasse in het Brussels Gewest en België (inkomens 2008, aangiften 2009)	18
Figuur 3-3:	Aandeel aangiften naar inkomensbron in het Brussels Gewest en België (inkomens 2008, aangiften 2009)	19
Figuur 3-4:	Evolutie van het aandeel gerechtigden op het (equivalent) leefloon in de bevolking tussen 18 en 64 jaar, in de grote steden, december 2002-2010	24
Figuur 3-5:	Aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon, naar leeftijd, in de grote steden, december 2010	25
Figuur 3-6:	Aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon naar nationaliteit, in de grote steden, december 2010	25
Figuur 4-1:	Evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWW), Brussels Gewest, 2004-2011	28
Figuur 4-2:	De verschillende sub-groepen van de bevolking op actieve leeftijd	29
Figuur 4-3:	Activiteitsgraad en tewerkstellingsgraad naar geslacht, Brussels Gewest, 2010	30
Figuur 4-4:	Evolutie van het aantal 'werklozen' volgens de verschillende bronnen, 2007-2010	31
Figuur 4-5:	Activiteitsgraad (IAB), naar gewest, jaargemiddelde 2010	32
Figuur 4-6:	Sociaaleconomische situatie van de Brusselse bevolking, naar leeftijd, op 01/01/2010	33
Figuur 4-7:	Tewerkstellingsgraad, naar gewest, jaargemiddelde 2010	34
Figuur 4-8:	Tewerkstellingsgraad, naar leeftijd, nationaliteit, opleidingsniveau en geslacht, Brussels Gewest, 2010 (NAPincl)	34
Figuur 4-9:	Werkloosheidsgraad (IAB), naar gewest, jaargemiddelde 2010	36
Figuur 4-10:	Werkloosheidsgraad (IAB), naar nationaliteit, opleidingsniveau en geslacht, Brussels Gewest, 2010 (NAPincl)	36
Figuur 4-11:	Evolutie van het aantal NWW, naar leeftijdsgroep, Brussels Gewest, 2000-2010	37
Figuur 4-12:	Administratieve werkloosheidsgraad, naar gemeente en geslacht, Brussels Gewest, 2010	38
Figuur 4-13:	Administratieve werkloosheidsgraad bij jongeren (minder dan 25 jaar), naar gemeente en geslacht, Brussels Gewest, 2010	39
Figuur 4-14:	Werkloosheid (IAB), naar gewest en werkloosheidsduur, jaargemiddelde 2010	40
Figuur 4-15:	Langdurige werkloosheidsgraad (IAB) (meer dan 1 jaar), naar gewest en huishoudentype, 2010 (NAPincl)	41
Figuur 4-16:	Evolutie van het aantal niet-werkenden werkzoekenden (NWW), naar werkloosheidsduur, Brussels Gewest, jaarlijks gemiddelde 2003-2010	42
Figuur 4-17:	Langdurige werkloosheidsgraad (IAB) (meer dan 1 jaar) naar geslacht, leeftijd, nationaliteit en opleidingsniveau, Brussels Gewest, 2010 (NAPincl)	43
Figuur 4-18:	Aantal mensen tewerkgesteld overeenkomstig artikel 60§7, Brussels Gewest, evolutie 1999-2010	44
Figuur 4-19:	Bevolking in een huishouden zonder betaald werk, naar leeftijd, geslacht en gewest, 2010 (NAPincl)	45

Figuur 5-1:	Aandeel leerlingen in het eerste jaar secundair onderwijs met minstens twee jaar schoolachterstand naar woonplaats en geslacht, Brussel Gewest, schooljaar 2009-2010.....	47
Figuur 5-2:	Aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar die vroegtijdig de school verlieten, met maximum een diploma lager secundair onderwijs en die geen onderwijs of vorming meer volgen, naar gewest en geslacht, jaargemiddelde 2010 (NAPincl).....	48
Figuur 5-3:	Aandeel van de 25 jaar en ouder met maximum een diploma lager secundair onderwijs, naar leeftijd en gewest, jaargemiddelde 2010 (NAPincl).....	49
Figuur 5-4:	Aandeel van de 25 jaar en ouder met maximum een diploma van het lager secundair onderwijs naar gewest en nationaliteit, jaargemiddelde 2010 (NAPincl).....	50
Figuur 6-1:	Evolutie van de mortaliteit naargelang het aantal inkomens uit arbeid in het gezin, Brussels Gewest, 1999-2008.....	52
Figuur 6-2:	Evolutie van de infantiele mortaliteit naargelang het aantal inkomens uit arbeid in het gezin, Brussels Gewest, 1999-2008.....	52
Figuur 6-3:	Aandeel van de Brusselaars van 15 jaar en ouder die zich in minder goede gezondheid voelen, naar leeftijd en gewest, 2008.....	53
Figuur 6-4:	Totaal aandeel invaliden en invaliden ten gevolge van mentale stoornissen, naar geslacht en professioneel statuut, Brussels Gewest, 2007.....	54
Figuur 6-5:	Gestandaardiseerde mortaliteitsratio (GMV) voor de leeftijdscategorie jonger dan 65 jaar naar categorie van gemeente en geslacht, Brussels Gewest, 2007-2008.....	54
Figuur 6-6:	Aandeel zware rokers naar opleidingsniveau, mannen, Brussels Gewest, 2008.....	56
Figuur 6-7:	Aandeel huishoudens die verklaren gezondheidszorg te hebben moeten uitstellen om financiële redenen naar inkomenskwintiel en regio, 2008.....	56
Figuur 7-1:	Aantal huishoudens op de wachtlijst tegenover aantal sociale woningen, Brussels Gewest, 2005-2010 (NAPincl).....	59
Figuur 7-2:	Het aandeel van de verschillende categoriën 'daklozen' en 'thuislozen', Brussels Gewest, 2010.....	62
Figuur 8-1:	Aandeel personen van 15 jaar en ouder die een zwak sociaal netwerk hebben, naar gewest, 2008.....	63
Figuur 8-2:	Aandeel personen van 15 jaar en ouder die een zwak sociaal netwerk hebben naar opleidingsniveau in het Brussels Gewest en België, 2008.....	64
Figuur 8-3:	Aandeel in de bevolking van 15 jaar en ouder die zeggen gedurende de afgelopen 12 maanden nooit te hebben deelgenomen aan sociale activiteiten, naar gewest, 2008.....	64
Figuur 8-4:	Aandeel in de bevolking van 15 jaar en ouder die zeggen gedurende de afgelopen 12 maanden nooit te hebben deelgenomen aan activiteiten van een vereniging, naar opleidingsniveau, in het Brussels Gewest en in België, 2008.....	65
Figuur 8-5:	Aandeel van de huishoudens zonder internetverbinding, naar gewest en huishoudenstype, 2010.....	65

KAARTEN

Kaart 3-1:	Mediaaninkomen per aangifte, naar statistische sector, Brussels Gewest (inkomens 2008, aangifte 2009).....	17
Kaart 7-1:	De openbare woningprojecten (2011) en het aandeel sociale huisvesing (2009), Brussel Gewest.....	58
Referentiekaart:	De Brusselse gemeenten.....	75

TABELLEN

Tabel 2-1:	Evolutie van de verouderings en afhankelijkheidsindexen in het Brussels Gewest en België, tussen 2000 en 2010.....	13
Tabel 3-1:	Budgetstandaard voor huishoudens zonder werk, België, 2009.....	16
Tabel 3-2:	Het gemiddeld en mediaan netto belastbaar inkomen in € per jaar, Belgische grote steden, (inkomens 2008, aangifte 2009).....	16
Tabel 3-3:	Armoederisicogrens en het bedrag van de minimumuitkeringen (in € per maand) op 01/09/2011.....	21
Tabel 3-4:	Aantal personen die leven van een minimum- of vervangingsinkomen, naar leeftijdscategorie, Brussels Gewest, 2011 ..	22
Tabel 3-5:	Aantal en aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon naar gewest en stad, december 2010.....	23
Tabel 3-6:	Aantal en aandeel rechthebbenden op een verhoogde tegemoetkoming van de verzekering voor geneeskundige verzorging (RVV of OMNIO) en hun personen ten laste, Brussels Gewest, 1 januari 2011	26
Tabel 7-1:	Aandeel van de huurprijs in het leefloon, Brussels Gewest, 2010	61
Tabel 7-2:	Evolutie van toegankelijke deel van het huurwoningenbestand per inkomensdecil, Brussels Gewest, 1993-2010	61

I. INLEIDING

Dit document is de zevende editie van de Welzijnsbarometer, waarin een reeks indicatoren worden verzameld die betrekking hebben op verschillende aspecten van armoede in het Brussels Gewest. De Welzijnsbarometer moet het mogelijk maken de socio-economische situatie van de Brusselaars te volgen in de tijd. Het is in de eerste plaats een beleidsondersteunend instrument. De Welzijnsbarometer verschijnt jaarlijks en is een onderdeel van het Brussels armoederapport^[1].

In deze barometer wordt armoede bestudeerd in relatie met verschillende aspecten van het leven: inkomen, werk, opleiding, gezondheid, huisvesting en maatschappelijke participatie. Deze relatie is complex en kan niet samengevat worden als een analyse van oorzaken en gevolgen van armoede, armoede kan immers zowel het resultaat als de oorzaak zijn van sociale uitsluiting op deze domeinen. Zo zullen bijvoorbeeld kinderen die opgroeien in een achtergestelde omgeving een groter risico lopen op een moeilijke schooltijd (armoede als oorzaak) maar de minder hoog opgeleide jongeren lopen ook meer risico om geen werk te vinden die toelaat menswaardig te leven (armoede als gevolg). In deze barometer worden de mechanismen die maken dat men in armoede geraakt, blijft of er juist uitgeraakt niet geanalyseerd. Hier wordt wel aan de hand van enkele kerncijfers getoond hoe armoede tot uiting komt in alle levensdomeinen.

De meest recente gegevens beschikbaar op het ogenblik van de analyse worden hier weergegeven. De keuze van de voorgestelde gegevens weerspiegelt de actuele beschikbaarheid van de gegevens (heel wat gegevens zijn nog niet beschikbaar) en de actuele kwaliteit van de gegevens (bepaalde bestaande gegevens zijn onvoldoende gevalideerd om in het kader van de barometer gebruikt te worden).

Andere publicaties van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn zijn complementair en verruimen het beeld van de Brusselse situatie (de Gemeentefiches 2010, de Gezondheidsindicatoren van het Brussels Gewest 2010, de Welzijns- en Gezondheidsatlas, de Dossiers van het Observatorium, de indicatoren op de website). Al deze publicaties zijn te raadplegen en te downloaden op de website www.observatbru.be.

«De barometer verzamelt de meest recente indicatoren over verschillende levensdomeinen van de Brusselaars die in verband staan met armoede. De barometer richt zich tot al diegene die op de een of andere manier meewerkt aan een beleid of betrokken is bij acties voor de strijd tegen armoede.»

De Welzijnsbarometer is bovendien complementair aan andere publicaties van Brusselse overheden, zoals de Wijkmonitoring^[2] (www.wijkmonitoring.irisnet.be), de conjunctuurbarmeter en de statistische indicatoren van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA), de rapporten van het Observatiecentrum van de huurprijzen, La Strada, enz.

Ook andere federale of gewestelijke instanties publiceren jaarlijks hun eigen barometer: de 'interfederale armoedebarmeter' uitgegeven door POD Maatschappelijke Integratie over de Belgische situatie en de 'Vlaamse armoedemonitor' van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) voor Vlaanderen. Wallonië heeft geen jaarlijkse barometer die specifiek over armoede gaat, maar enkele gegevens over de levenssituatie van de bevolking (inkomen van de huishoudens, huisvesting, enz.) zijn beschikbaar in hun jaarlijkse publicatie 'Chiffres-clés de la Wallonie' van het Institut Wallon de l'Évaluation de la Prospective et de la Statistique (IWEPS).

Waar de gegevens het toelaten worden de Brusselse cijfers vergeleken met de Vlaamse en de Waalse, de grote steden en/of met de cijfers voor heel België. Dit laat toe om het Gewest te situeren in de nationale context.

[1] Zie ordonnantie van 20/07/2006 betreffende het opstellen van het armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, te raadplegen op www.observatbru.be.

[2] Woorden die in het grijs worden weergegeven, worden verder uitgelegd in de woordenlijst achteraan in dit document.

Bij de selectie van de indicatoren wordt er in de mate van het mogelijke rekening gehouden met de wensen van de Verenigde Vergadering van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC): zo worden de indicatoren van het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting (NAPincl) wanneer mogelijk berekend.

De gebruikte gegevens zijn vaak administratief: Rijksregister, Wachtregister, Kruispuntbank Sociale zekerheid (KSZ), Actiris, POD Maatschappelijke integratie, enz. Ze kunnen ook gebaseerd zijn op een (inter)nationale enquête: de enquête European Union – Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC), de Arbeidskrachtenenquête (EAK), de Gezondheidsenquête, enz. De eerste twee enquêtes worden georganiseerd door de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) en de derde door het Wetenschappelijk Instituut voor Volksgezondheid (WIV).

De administratieve gegevens hebben het voordeel dat ze volledig zijn omdat ze alle personen bevatten die aan een bepaald administratief criterium voldoen (bijvoorbeeld alle personen die ingeschreven zijn in het Rijksregister, alle personen die zijn ingeschreven als werkzoekende, alle personen die een

leefloon ontvangen, ...) en ze zijn in principe beschikbaar op het gemeentelijk niveau. Het nadeel is dat de werkelijkheid soms onderschat wordt omdat sommige mensen buiten de administratieve statistieken vallen of om een of andere reden geen beroep doen op bepaalde rechten. Daarenboven kan de definitie van de betrokken bevolking veranderen doorheen de tijd (verandering van de criteria om te genieten van een bepaalde steun, opneming of niet van de internationale ambtenaren, de personen ingeschreven in het Wachtregister enz.). Verschillende administratieve gegevens – zoals deze van de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW-statistieken) en het Wachtregister – worden retroactief gecorrigeerd. Dit betekent dat sommige cijfers uit de vorige versie van de Welzijnsbarometer intussen werden aangepast, wat de interpretatie van de evolutie complexer maakt.

De gegevens op basis van een enquête worden voornamelijk gebruikt om cijfers te geven in functie van bepaalde kenmerken die niet beschikbaar zijn via de administratieve gegevens (bijvoorbeeld het opleidingsniveau, de gezondheidssituatie, enz.). De vragenlijsten van de internationale enquêtes zoals EU-SILC en het EAK zijn zo opgesteld dat ze bepaalde van de NAPincl indicatoren kunnen berekenen op nationaal niveau.

2. DEMOGRAFISCHE CONTEXT

Op 1 januari 2010 telde het Brussels Gewest officieel 1 089 538 inwoners (526 787 mannen en 562 751 vrouwen), dit is een stijging van 1,1 % ten opzichte van 1 januari 2009.

Naast de officiële bevolking, telt het Brussels Gewest ook een aantal mensen die in Brussel wonen maar niet in het *Rijksregister* geregistreerd zijn (kandidaat-vluchtelingen, studenten, diplomatiek personeel of mensen zonder wettig verblijf, de zogenaamde “mensen zonder papieren”). De kandidaat-vluchtelingen vormen de grootste groep personen die niet bij de officiële bevolking geteld worden. Zij staan wel ingeschreven in het *Wachtregister*. Op 1 januari 2011 telde het Brussels Gewest 9 455 personen in het *Wachtregister*.

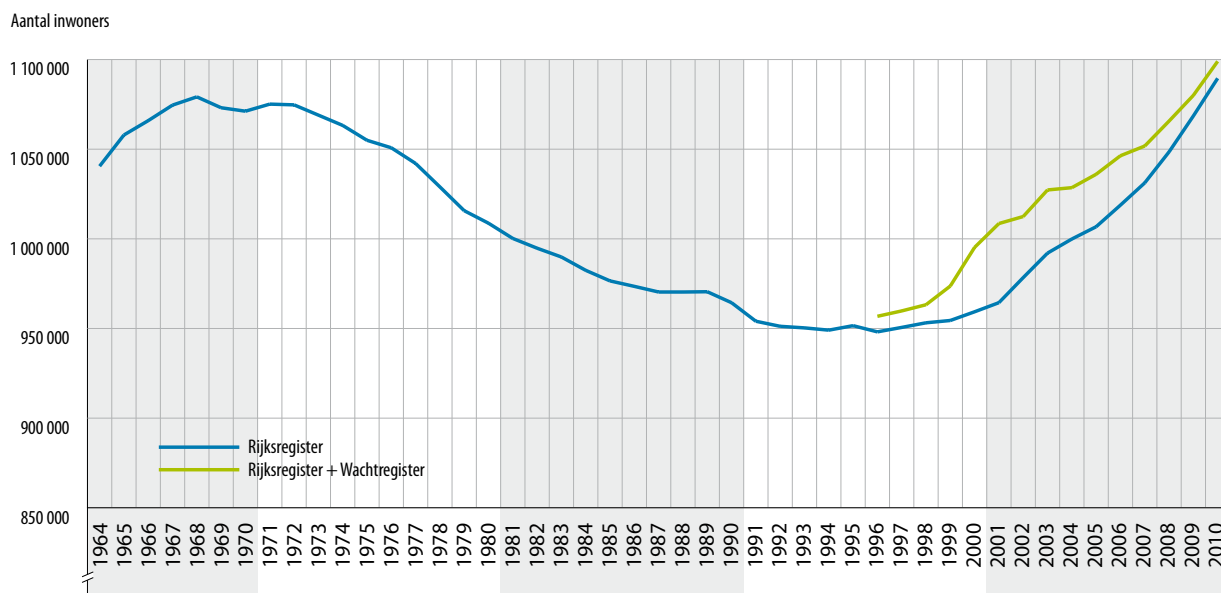
Voor andere groepen die niet in de officiële bevolkingsgegevens opgenomen zijn, beschikken we slechts over schattingen: er zouden ongeveer 100 000 illegalen in België zijn, waarvan een groot deel in het Brussels Gewest (Adriaenssens *et al.*, 2009) en er

leven in Brussel ongeveer 11 200 personen met een diplomatiek statuut (Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken, 27/07/2011).

2.1. Een stijgend totaal bevolkingsaantal

Sinds 1995 stijgt de Brusselse bevolking (figuur 2-1). Het aantal personen ingeschreven in het *Wachtregister* stijgt tussen 1996 en 2001 waarna er een continue daling is. Deze tendensen worden sterk beïnvloed door de regularisatiepolitiek, het aantal beschikbare plaatsen in de opvangcentra, enz. (voor meer informatie, zie het jaarverslag 2010 ‘Migratie’ van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding in Baeyens *et al.* (2011)).

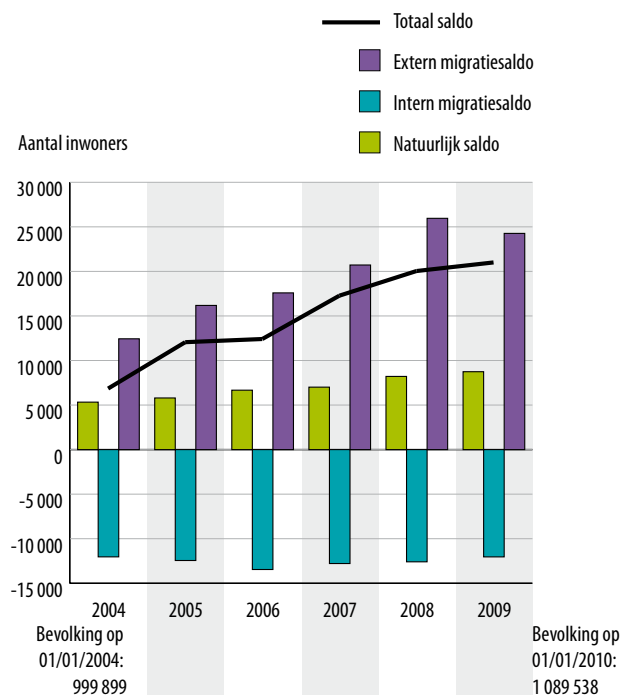
Figuur 2-1: Evolutie van de bevolking in het Brussels Gewest, 1964-2010

Bron: Rijksregister 1964-2010; Wachtregister 1996-2010

De evolutie van het bevolkingsaantal van het Brussels Gewest kan verklaard worden door de combinatie van drie factoren: het intern migratiesaldo, het extern migratiesaldo en het natuurlijk saldo^[3] (figuur 2-2). Net zoals de voorgaande jaren zijn de laatste twee soldi positief voor Brussel in 2009^[4], dit verklaart de continue bevolkingsstijging. Het natuurlijk saldo (+8 176) is het verschil tussen het aantal geboorten (+18 176) en het aantal sterftes (-9 434). Het intern migratiesaldo (-2 041) is het verschil tussen het aantal personen die uit Vlaanderen of Wallonië in het Brussels Gewest zijn komen wonen (+80 949) en Brusselaars die verhuisd zijn naar een ander gewest (-92 990). Het extern migratiesaldo (+24 265) is het verschil tussen personen die uit het buitenland in Brussel zijn komen wonen (+53 461) en de Brusselaars die vertrokken zijn naar het buitenland (-29 196)^[5]. Merk trouwens op dat Brussel meer dan een derde (36,4 %) van de immigranten die uit het buitenland komen om zich in België te vestigen, opvangt. Het totaal saldo is de som van het migratiesaldo en het natuurlijk saldo.

Figuur 2-2: Evolutie van het natuurlijk en migratiesaldo in het Brussels Gewest, 2004-2009

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Rijksregister 2004-2009

- [3] Dit natuurlijk saldo is positief en groeit sinds 1985. Het stijgt omdat het aantal geboorten jaar na jaar toeneemt en het aantal sterfgevallen sinds een aantal jaar daalt ten gevolge van een vermindering van het aantal senioren in de bevolking en de verhoging van de levensverwachting. Voor meer informatie over de evolutie van het aantal sterftes en geboorten, zie bijvoorbeeld de *Gezondheidsindicatoren* van het Brussels Gewest 2010 (Observatorium voor gezondheid en welzijn Brussel, 2010).
- [4] De cijfers geven de verandering in de loop van 2009. Wanneer men al deze veranderingen optelt bij de bevolking van 01/01/2009 krijgt men het bevolkingsaantal op 31/01/2009.
- [5] Voor de internationale migratiebeweging werd rekening gehouden met de verandering van register, herinschrijvingen na schrapping en de ambtshalve schrappingen.

2.2 Een bevolking die verjongt

De Brusselse bevolking onderscheidt zich van die van de twee andere gewesten op vlak van leeftijdsstructuur: ze kent een continue verjonging, terwijl de bevolking van de andere gewesten verouderd. In 2010 was de gemiddelde leeftijd 37,8 jaar in het Brussels Gewest tegenover 41,8 jaar in Vlaanderen en 40,4 jaar in Wallonië. Tussen 2000 en 2010, daalde de verouderingsindex in Brussel (14,4 %) terwijl deze in België in deze periode steeg (+4,0 %). We zien wel dat de index van de intensiteit van de veroudering (% van de 80-jarigen en ouder onder de 65-jarigen en ouder), stijgt in Brussel en sterker dan in de rest van het land: er zijn met andere woorden relatief weinig oudere personen (65 jaar en ouder) in Brussel, maar deze hebben wel relatief een hogere leeftijd dan in de andere twee gewesten (tabel 2-1).

«De Brusselse bevolking blijft groeien, verjongen en internationaliseren.»

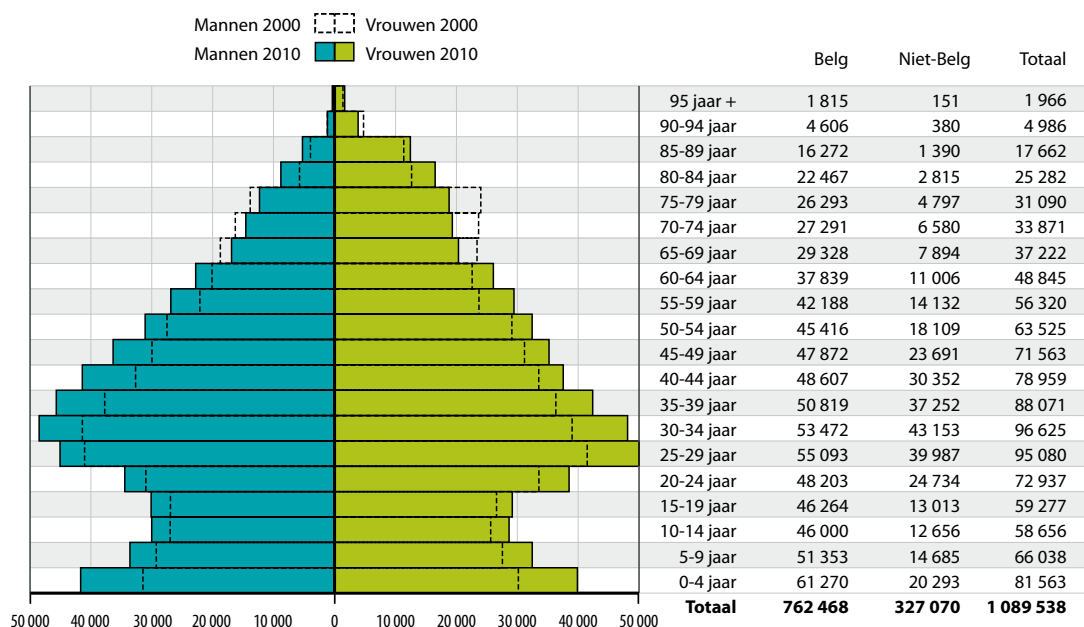
Tabel 2-1: Evolutie van de verouderings- en afhankelijkheidsindex in het Brussels Gewest en België, tussen 2000 en 2010

	Brussel		België	
	2000	2010	2000	2010
Verouderingsindex (>65 jaar / 0-19 jaar)	71,7	57,3	70,9	74,9
Afhankelijkheidsindex (0-19 + >65 jaar) / (20-64 jaar)	67,2	62,2	67,7	66,8
Index van de intensiteit van de veroudering (>80 jaar / >65 jaar)	25,5	32,8	20,8	28,7

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Rijksregister

Figuur 2-3 vergelijkt het bevolkingshistogram van het Brussels Gewest in 2000 en in 2010 en toont duidelijk de verjonging van de bevolking: de basis wordt groter en de top van de piramide wordt smaller (de 65+).

Figuur 2-3: Bevolkingshistogram van het Brussels Gewest op 01/01/2000 en 01/01/2010

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Rijksregister, 2010

De cijfers van de bevolking op 1 januari 2010, die rechts van de piramide vermeld staan, brengen een andere Brusselse realiteit aan het licht: haar multi-culturaliteit. In het Brussels Gewest heeft 30,0 % van de bevolking een buitenlandse nationaliteit^[6] tegenover 9,5 % in Vlaanderen en 9,8 % in Wallonië. De niet-Belgen vertegenwoordigen een derde van de 20-64 jarigen

(36,1 %), een kwart van de 0-19 jarigen (22,8 %) en een zesde van de 65-plussers (15,8 %). Bijna tweederde van de niet-Belgen hebben een Europese nationaliteit, ongeveer 10 % onder hen komen van een van de 12 nieuwe lidstaten. Daarnaast is het aandeel Marokkanen het grootst (>10 % van de niet-Belgen)^[7].

[6] Deze cijfers zijn gebaseerd op de huidige nationaliteit en niet op deze bij origine. Het gaat dus om de buitenlandse bevolking en niet om de bevolking met buitenlandse origine.

[7] De meest recente cijfers over de nationaliteit dateren van 2008 en werden al geanalyseerd in de barometers 2009 en 2010.

3. INKOMENSARMOEDE

3.1 Monetaire armoederisicodrempels

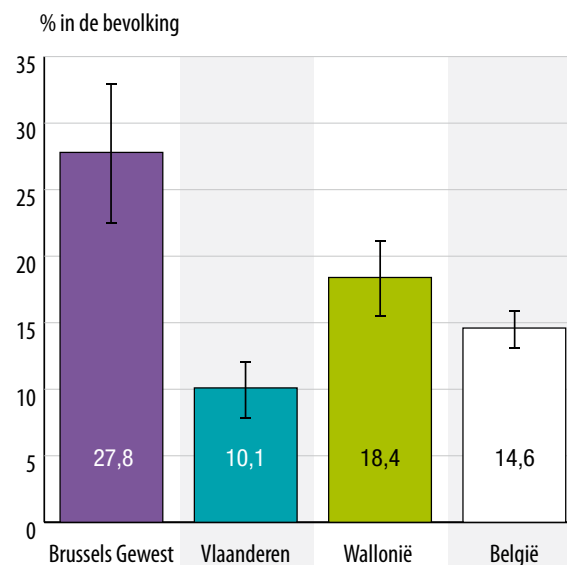
De meest gebruikte armoedeindicator op internationaal niveau is het aandeel van de bevolking dat leeft in een huishouden dat moet rondkomen met een inkomen onder de armoederisicogrens (NAPincl). Op basis van een uitvoerige enquête (EU-SILC) wordt deze armoederisicogrens jaarlijks voor elk land berekend aan de hand van het nationaal beschikbaar mediaaninkomen.

In België komt deze grens in 2010 (inkomens 2009) voor een alleenstaande overeen met een inkomen van € 11 678 per jaar of € 973 per maand. Voor een alleenstaande ouder met twee kinderen ligt de grens op € 1 557 per maand, voor een koppel met twee kinderen op € 2 044 per maand.

Figuur 3-1 toont aan dat het Brussels gewest het hoogste aandeel van de bevolking onder deze grens heeft. Het betreft tussen 22,6 % en 33,0 % van de bevolking in 2009 (inkomens 2008), wat significant^[8] hoger is dan voor België, Vlaanderen en Wallonië^[9]. Omwille van het brede betrouwbaarheidsinterval is het voor het Brussels Gewest niet mogelijk evoluties doorheen de tijd te meten.

«Meer dan een kwart van de Brusselse bevolking leeft met een inkomen onder de armoederisicogrens. Dit aandeel is veel hoger dan in de rest van het land.»

Figuur 3-1: Aandeel van de bevolking onder de armoederisicogrens per gewest, inkomens 2008

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, EU-SILC 2009

De subjectieve inkomensindicator van het NAPincl meet het aandeel van de bevolking in een huishouden dat volgens de referentiepersoon "grote of zeer grote moeilijkheden heeft om rond te komen". Dit percentage lag in 2009 op 34,8 %^[10]. Ook voor deze indicator ligt het aandeel in Brussel een stuk hoger dan het Belgisch gemiddelde (21,1 %), Vlaanderen (15,2 %) en Wallonië (27,4 %) (EU-SILC 2009).

[8] In de barometer wordt de term 'significant' in de statistische betekenis gebruikt.

[9] Het armoederisicopercentage in Vlaanderen ligt tussen 8,0 % en 12,2 %, dat van Wallonië tussen 15,6 % en 21,2 % en dat van België tussen 13,5 % en 16,0 %.

[10] Voor deze indicator werden geen betrouwbaarheidsintervallen berekend.

Een alternatieve manier om een inkomensgrens vast te leggen is te werken met een ‘budgetstandaard’. Dit is het budget dat nodig is voor de aanschaf van een korf van noodzakelijke goederen en diensten. Deze houdt rekening met de fundamentele behoeften die vervuld moeten zijn om menswaardig te kunnen leven (Storms & Van den Bosch, 2009)^[11]. Terwijl de armoederisicogrens vertrekt van het beschikbare inkomen, definieert de budgetstandaard het noodzakelijke inkomen. In Tabel 3-1 vindt u een overzicht van een aantal budgetstandaarden, gedifferentieerd naar de huisvestingssituatie en het huishoudenstype, voor de huishoudens zonder werk. De budgetstandaarden liggen hoger in Brussel dan in de rest van het land (Storms & Van den Bosch, 2010).

Tabel 3-1: Budgetstandaard voor huishoudens zonder werk^[12], België, 2009

		Huurder sociale huisvesting	Huurder private huisvesting	Eigenaar
Alleenstaande	Vrouw	€ 755,84	€ 1 054,58	€ 1 220,83
	Man	€ 757,80	€ 1 056,54	€ 1 222,78
Alleenstaande vrouw met twee kinderen (8 & 15 jaar)		€ 1 517,64	€ 1 847,61	€ 2 097,47
Koppel met twee kinderen (8 & 15 jaar)		€ 1 800,35	€ 2 130,32	€ 2 381,12

Bron: Storms & Van den Bosch, 2010

[11] Het oorspronkelijk onderzoek (Storms & Van den Bosch, 2009) beperkte zich tot Vlaanderen. Recenter onderzoek (Storms & Van den Bosch, 2010) berekende een mini-budget van de 3 gewesten voor een groter aantal gezinstypen.

[12] In het onderzoek wordt er een onderscheid gemaakt tussen verschillende gezinssituaties: ouderen, gezinnen met personen met een ziekte, eigenaars, ... Er wordt van de specifieke behoeften per gezinstype uitgegaan om de budgetstandaard te berekenen. Voor werkenden wordt bijvoorbeeld uitgegaan van extra kosten voor kleding, mobiliteit en sociale verplichtingen (Storms & Van den Bosch, 2009).

3.2 Inkomens en inkomensbronnen

3.2.1 BELASTBAAR INKOMEN

Op basis van de fiscale statistieken krijgen we een beeld van het belastbaar inkomen van de Brusselaars (tabel 3-2). Tussen 2007 en 2008 is het gemiddeld en mediaan inkomen per aangifte licht toegenomen in het Brussels Gewest en in de andere grote steden van het land. Het gemiddeld en mediaan inkomen per aangifte ligt lager dan in de Vlaamse grote steden maar hoger in vergelijking met de Waalse grote steden. Het gemiddeld inkomen per inwoner is lager dan in alle andere grote steden, met uitzondering van Charleroi.

Tabel 3-2: Het gemiddeld en mediaan netto belastbaar inkomen in € per jaar, Belgische grote steden, (inkomens 2008, aangifte 2009)

	Gemiddeld inkomen per aangifte	Mediaan inkomen per aangifte	Gemiddeld inkomen per inwoner
Brussels Gewest	€ 23 972	€ 16 959	€ 12 740
Antwerpen	€ 24 220	€ 19 001	€ 14 273
Gent	€ 25 973	€ 20 118	€ 15 913
Liège	€ 21 812	€ 16 373	€ 13 081
Charleroi	€ 20 448	€ 15 836	€ 11 871
België	€ 26 722	€ 20 142	€ 15 266

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Fiscale statistieken 2009

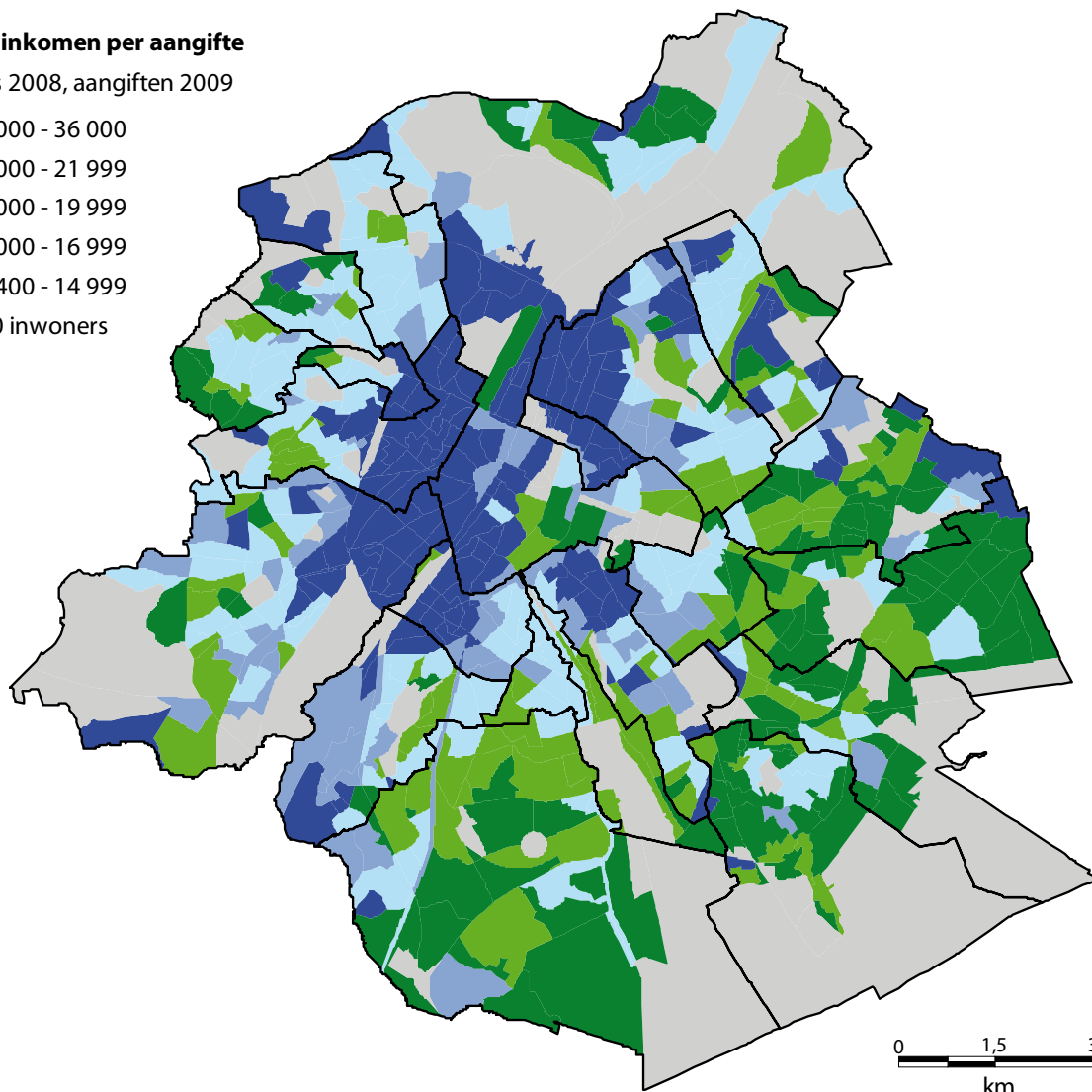
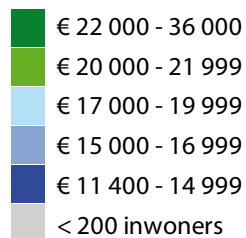
Het verschil tussen het gemiddeld en het mediaan inkomen per aangifte is groter in het Brussels Gewest (gemiddeld inkomen is 41,3 % hoger dan het mediaaninkomen) dan in de andere steden of het land. Het gemiddeld inkomen per aangifte wordt omhoog getrokken doordat de extreem hoge inkomens het gemiddelde doen stijgen.

Achter de Brusselse cijfers gaan grote verschillen schuil tussen de verschillende gemeenten. Het mediaan inkomen per aangifte varieert van € 12 981 in Sint-Joost-ten-Node tot bijna het dubbel (€ 22 090) in Sint-Pieters-Woluwe, maar vooral de verschillen tussen de verschillende buurten van eenzelfde gemeente (kaart 3-1) zijn indrukwekkend.

Kaart 3-1: Mediaaninkomen per aangifte, naar statistische sector, Brussels Gewest (inkomens 2008, aangifte 2009)

Mediaan inkomen per aangifte

inkomens 2008, aangiften 2009

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Fiscale statistieken 2009
Cartografie: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

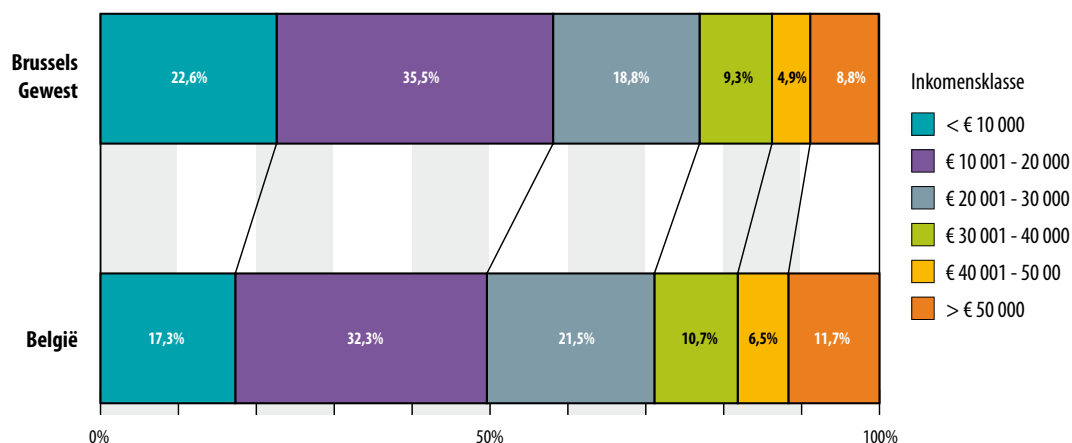
3.2.2 INKOMENSKLASSE

Het Brussels Gewest telt een groter aandeel aangiften onder de € 20 000 in vergelijking met het land^[13] (figuur 3-2).

De inkomensongelijkheid is sterker in het Brussels Gewest dan in het land: de 10 % hoogste aangiften zijn goed voor 35,2 % van het totaal belastbaar inkomen in het Brussels Gewest en voor 32,0 % in België.

«De inkomensongelijkheden zijn sterker in Brussel: de 10% rijksten geven 35% van het totale inkomen aan.»

Figuur 3-2: Aandeel aangiften naar inkomensklasse in het Brussels Gewest en België (inkomens 2008, aangiften 2009)

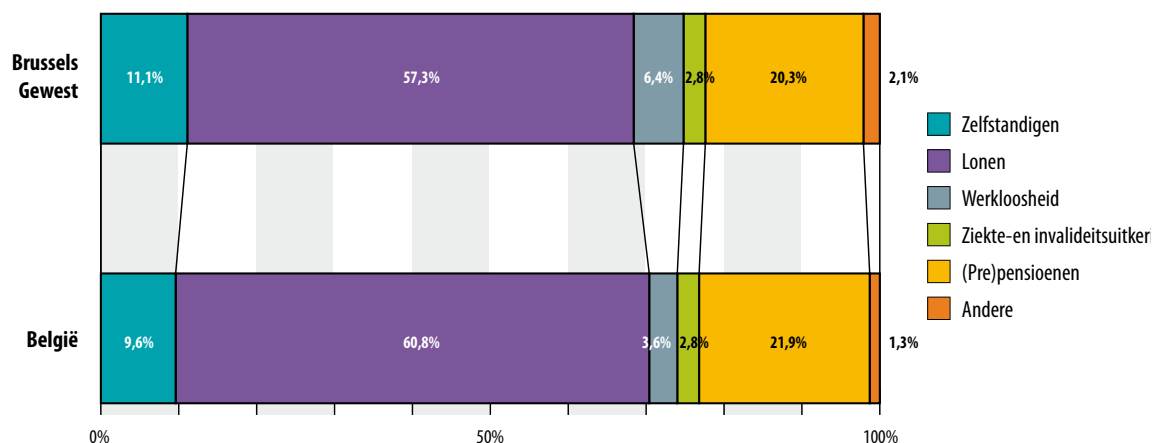
Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Fiscale statistieken 2009

[13] Een belangrijk deel van de hogere inkomens in Brussel zijn niet opgenomen in de fiscale statistieken, denk maar aan de huishoudens van bepaalde werknemers die functies bekleden voor de instellingen van de Europese Unie.

3.2.3 INKOMENSBRONNEN

In het Brussels Gewest is 68,5 % van het totaal belastbare inkomen afkomstig uit arbeid (zowel zelfstandigen als werknemers) wat minder is dan in het land (70,4 %). Het aandeel inkomens uit de *werkloosheidsuitkering* ligt hoger in Brussel. Het hogere aandeel in de categorie “andere” (2,1 % t.o.v. 1,3 %) heeft te maken met een hoger aandeel inkomsten uit onroerende goederen in het Brussels Gewest (figuur 3-3).

Figuur 3-3: Aandeel aangiften naar inkomensbron in het Brussels Gewest en België (inkomens 2008, aangiften 2009)

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Fiscale statistieken 2009

3.3 Inkomens uit sociale zekerheid en sociale bijstand

De sociale zekerheid voorziet verschillende instrumenten om het inkomen te verzekeren van mensen die niet meer kunnen participeren op de arbeidsmarkt (o.a. pensioenen, werkloosheidsuitkering, ziekte- en invaliditeitsuitkering). Om een beroep te kunnen doen op een dergelijk vervangingsinkomen moet men echter voldoende bijdragen hebben betaald en de hoogte van de uitkering is bovendien afhankelijk van het loon dat men voordien had.

Mensen die niet of slechts een korte periode gewerkt hebben en bijgevolg door de mazen van het beschermingsnet van de sociale zekerheid vallen, kunnen een bijstandsuitkering aanvragen in de vorm van steun van het OCMW of een inkomensgarantie voor ouderen (IGO).

3.3.1 HET BEDRAG VAN DE MINIMUMUITKERINGEN VAN DE SOCIALE ZEKERHEID EN DE SOCIALE BIJSTAND

Het voorbije decennium tekende België een stijging op van de uitkeringen. Het bedrag voor het leefloon en het equivalent leefloon voor een alleenstaande bedroeg bijvoorbeeld € 528 op 01/01/2000 en steeg tot € 770,18 op 01/09/2011. Sinds 2005 beschikt België over een wettelijk kader voor de automatische koppeling van deze sociale uitkeringen aan de prijsindex.

Toch liggen de leefloonbedragen nog altijd ver onder de armoedegrens (tabel 3-3). Verdere verhogingen blijven dus noodzakelijk. Ook de minimum werkloosheidsuitkeringen, de wachtuitkering (Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening - RVA), de inkomensvervangende tegemoetkoming voor gehandicapten en de inkomensgarantie voor ouderen (IGO) liggen anno 2011 onder de armoederisicogrens van € 973 voor een alleenstaande (EU-SILC 2010). Enkel de pensioenen bieden volgens deze indicator een voldoende hoge bescherming. In tabel 3-3 worden de bedragen die boven de armoederisicogrens liggen in het vet weergegeven.

Tabel 3-3: Armoederisicogrens en het bedrag van de minimumuitkeringen (in € per maand) op 01/09/2011

	Alleenstaande	Samenwonend	Koppel met twee kinderen of gezinshoofd	Eénoudergezin met 2 kinderen
Armoederisicogrens (EU-SILC 2010, inkomens 2009)	€ 973		€ 2 044	€ 1 557
Leefloon (OCMW)	€ 770,18	€ 513,46	€ 1 026,91	€ 1 026,91
Gewaarborgde kinderbijslag (voor 2 kinderen < 2 jaar) (1)			€ +318,87	€ +318,87
Wachttuitkering RVA (ouder dan 21 jaar)	€ 770,64	€ 400,92 € 427,44 (2)	€ 1 042,02	€ 1 042,08
Minimum werkloosheidsuitkering (zonder anciënniteitstoeslag)	€ 898,3	€ 673,4	€ 1 069,38	
Maximum (3) inkomensvervangende tegemoetkoming gehandicapten	€ 770,57	€ 513,71	€ 1 027,43	€ 1 027,43
Minimum pensioen werknemers voor een volledige loopbaan	€ 1 066,33		€ 1 332,5	
Minimumpensioen zelfstandigen voor een volledige loopbaan	€ 1 007,1		€ 1 310,3	
Overlevingspensioen (werknemers)	€ 1 066,33			
Overlevingspensioen (zelfstandigen)	€ 1 007,1			
Inkomensgarantie voor ouderen (IGO)	€ 953,3	€ 635,35		
(1) Bedrag geldig op 01/05/2011 (2) Bevoorrecht samenwonend: de werkloze + partner ontvangen uitsluitend uitkeringen (3) Men ontvangt niet noodzakelijk het maximumbedrag dat met uw gezinssituatie overeenkomt. Om het bedrag te bepalen worden eerst de inkomsten van het huishouden onderzocht				
Bron: EU-SILC 2010, POD Maatschappelijke Integratie, Rijksdienst voor kinderbijslag voor Werknemers, Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, Rijksdienst voor Pensioenen				

In het algemeen is de minimuminkomensbescherming minder doeltreffend voor een koppel dan voor alleenstaanden. De verhoging van de uitkering voor de personen ten laste is immers te klein (of ontbreekt) om de kosten van een bijhorende volwassene te dekken. Voor gezinnen met kinderen biedt de sociale zekerheid daarenboven minder bescherming naarmate de kinderen ouder worden: de leeftijdstoelagen voor de kinderbijslag houden namelijk geen gelijke tred met de toenemende kosten van kinderen naarmate ze ouder worden (Van Mechelen *et al.*, 2007).

«De meeste minimumuitkeringen liggen onder de armoederisicogrens, ze volstaan dus niet om een voldoende hoge bescherming tegen armoede te verzekeren.»

3.3.2 HET AANTAL MENSEN MET EEN VERVANGINGS- OF MINIMUMINKOMEN

Tabel 3-4 geeft een overzicht van het aantal personen dat een beroep moet doen op een vervangingsinkomen (werkloosheidsuitkering of uitkering voor mensen met een handicap) of een bijstandsuitkering (leefloon, equivalent leefloon of IGO). De pensioenen zijn niet opgenomen, aangezien het niet mogelijk is om de minimumpensioenen van de andere te onderscheiden.

Tabel 3-4: Aantal personen die leven van een minimum- of vervangingsinkomen, naar leeftijdscategorie, Brussels Gewest, 2011		
	Aantal	%
Jongeren (18-24 jaar): totale bevolking	97 729	100
OCMW: leefloon + equivalent leefloon	8 810	9,0
Werkloosheidsuitkering	8 382	8,6
Uitkering voor mensen met een handicap	680	0,7
Totaal aantal 18-25 jaar met een uitkering	17 872	18,3
Bevolking op actieve leeftijd (18-64 jaar): totale bevolking	696 717	100
OCMW: leefloon + equivalent leefloon	32 359	4,6
Werkloosheidsuitkering	98 929	14,2
Uitkering voor mensen met een handicap	12 967	1,9
Totaal aantal 15-64 jaar met een uitkering	144 255	20,7
Ouderen (65 jaar en +): totale bevolking	152 079	100,0
IGO ^[14]	14 153	9,3
OCMW: leefloon + equivalent leefloon	1 408	0,9
Uitkering voor mensen met een handicap	9 124	6,0
Totaal aantal 65 jaar en + met een uitkering	24 685	16,2
Bron: FOD Sociale Zekerheid (01/01/2011); POD Maatschappelijke integratie (12/2011); Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (01/01/2011); Rijksdienst voor pensioenen (01/01/2011); Rijksregister (01/01/2010).		

Op 1 januari 2011 ontving 18,3 % van de Brusselse jongeren (18-24 jaar), 20,7 % van de bevolking op actieve leeftijd (15-64 jaar) en 16,2 % van de ouderen (65 jaar en +) een minimum- of vervangingsinkomen (exclusief pensioenen).

Het aantal (equivalent) leefloontrekkers in 2004, gepubliceerd in de eerste Welzijnsbarometer 2005, lag veel lager. Tussen 2004 en 2010-2011, steeg het aantal jongeren tussen 18 en 24 jaar dat afhankelijk is van een (equivalent) leefloon dan ook met 2 692, dit is een stijging van 44 %. Wanneer men kijkt naar het totaal aantal 18-64 jarigen dat beroep moet doen op een minimum- of vervangingsinkomen, dan steeg in deze periode het aantal met 45 000 (+46 %).

3.3.3 OCMW-STEUN

Het leefloon is één van de maatregelen die passen binnen het Recht op Maatschappelijke Integratie (RMI), het equivalent leefloon valt onder het Recht op Maatschappelijke Hulp (RMH). Om beroep te kunnen doen op deze vorm van OCMW-steun moet aan twee essentiële voorwaarden voldaan zijn: niet beschikken over voldoende bestaansmiddelen en geen inkomen kunnen verwerven via sociale zekerheidsrechten ^[15]. In december 2010, ontving 4,9 % van de Brusselse bevolking tussen 18 en 64 jaar oud een inkomen van het OCMW (tabel 3-5). Dat is bijna drie keer zoveel als in België, maar ook hoger dan dan in de andere gewesten en grote steden, met uitzondering van Luik waar het aandeel uitzonderlijk hoog ligt (7,4 %).

[14] Vroeger werd dit het ‘Gewaarborgd inkomen voor bejaarden’ genoemd.

[15] Andere voorwaarden liggen op het vlak van nationaliteit, verblijfplaats, leeftijd en werkbereidheid. Meer informatie vindt u onder andere op www.ocmw-info-cpas.be.

Tabel 3-5: Aantal en aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon in de grote steden, december 2010

	Aantal gerechtigden (18-64 jaar)			Aandeel in de bevolking ^[16] (18-64 jaar)		
	Leefloon	Equivalent leefloon	Leefloon + equivalent	Leefloon	Equivalent leefloon	Leefloon + equivalent
Brussels Gewest	25 257	8 702	33 959	3,6	1,2	4,9
Antwerpen	4 342	2 435	6 777	1,5	0,8	2,3
Gent	4 559	976	5 535	0,9	0,2	1,1
Charleroi	5 220	405	5 625	4,2	0,3	4,5
Liège	6 903	2 195	9 098	5,6	1,8	7,4
Wallonië	42 179	6 574	48 753	1,9	0,3	2,2
Vlaanderen	24 308	9 309	33 617	0,6	0,2	0,9
België	91 744	24 585	116 329	1,4	0,4	1,7

Bron: POD Maatschappelijke integratie, gegevens op 09/08/2011; Rijksregister gegevens op 01/01/2010

Bovenstaande gegevens betreffen het maandcijfer: het aantal gerechtigden in de loop van een bepaalde maand (december in tabel 3-5). Het aantal mensen dat in de loop van het jaar 2010^[17] een (equivalent) leefloon ontving, ligt nog een stuk hoger. Zo ontvingen in de loop van 2010, 44 817 Brusselaars tussen 18-64 jaar een leefloon en 14 885 een equivalent leefloon (dit is meer dan de cijfers voor december – 25 257 en 8 702 – die getoond worden in tabel 3-5).

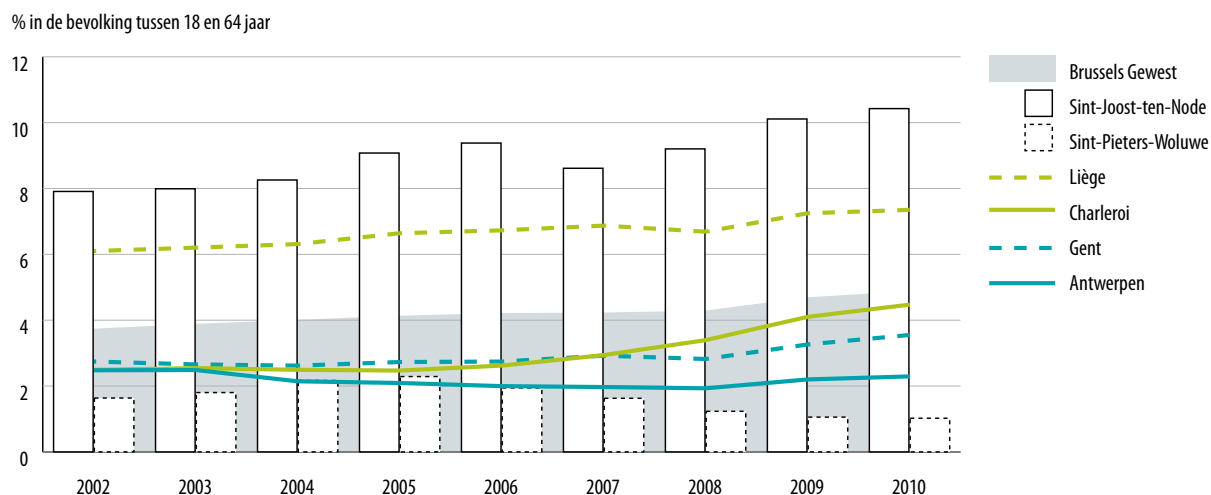
Sinds de invoering van de wet op maatschappelijke integratie in 2002, steeg het aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon in het Brussels Gewest (figuur 3-4). In tegenstelling tot de lichte stijging in het Brussels Gewest over heel deze periode (+1,1 %), bleef het aandeel in Vlaanderen (-0,3 %) en Wallonië (+0,1 %) stabiel. De andere grote steden kennen een gelijkaardige stijging aan deze van het Brussels Gewest met uitzondering van Antwerpen.

**«5% van de Brusselse bevolking
tussen 18 en 64 jaar is afhankelijk
van een inkomen van het OCMW.
Dit is bijna drie keer zoveel als voor
België in het geheel.»**

[16] In de vorige barometers werd het aandeel berekend t.o.v. de totale bevolking (dus ook jonger dan 18 en ouder dan 64 jaar). Het aantal personen jonger dan 18 of ouder dan 64 jaar dat een (equivalent) leefloon ontvangt is echter zeer klein en dit haalt het aandeel in de totale bevolking naar beneden (de teller blijft ongeveer gelijk maar de noemer wordt wel veel groter). Van de totale bevolking ontving in december 2010 3,3 % een (equivalent) leefloon. Bovendien is deze noemer (bevolking tussen 18-64 jaar) nog steeds niet 100 % correct. De percentages worden berekend ten opzichte van de bevolking die ingeschreven is in het Rijksregister. We weten echter dat de meerderheid van de gerechtigden op een equivalent leefloon niet opgenomen zijn in het Rijksregister.

[17] Indien een persoon in de loop van 2010 meerdere malen voor dezelfde maatregel in aanmerking kwam, zal deze slechts eenmaal worden geteld.

Figuur 3-4: Evolutie van het aandeel gerechtigden op het (equivalent) leefloon in de bevolking tussen 18 en 64 jaar, in de grote steden, december 2002-2010

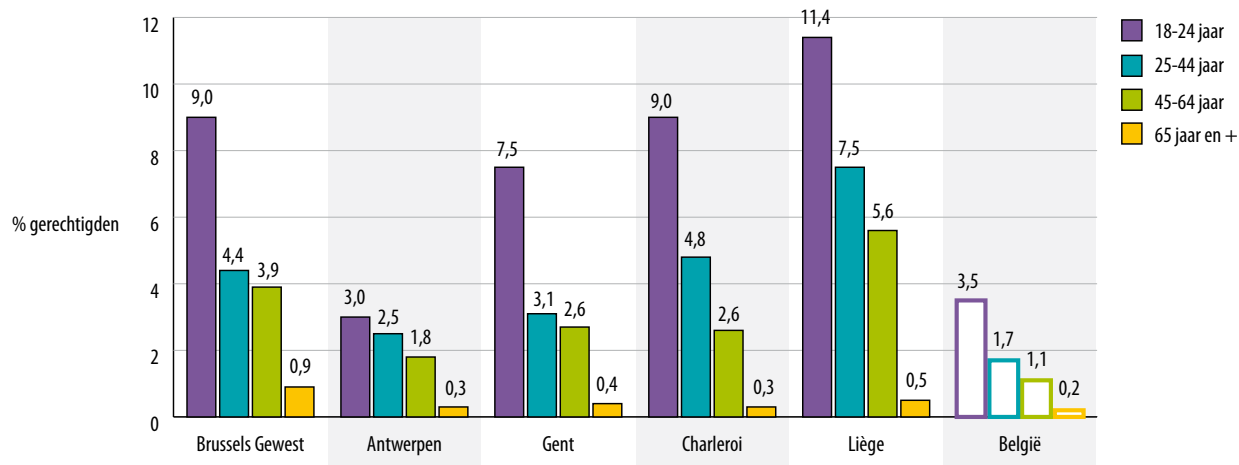
Bron: POD Maatschappelijke Integratie: gegevens op 09/08/2011; Rijksregister 2003-2010

Er zijn niet alleen grote verschillen in het aandeel (equivalent) leefloontrekkers tussen de verschillende Brusselse gemeenten, ook de evolutie verschilt. In Sint-Joost-ten-Node, waar het aantal steuntrekkers verhoudingsgewijs het hoogst ligt, blijft het aandeel sinds 2007 continu stijgen. In Sint-Pieters-Woluwe daalt het al lage aandeel sinds 2005.

Het aandeel ligt opvallend hoog bij de jongvolwassenen in vergelijking met de andere leeftijdsklassen (figuur 3-5) en dit percentage steeg in dezelfde verhouding als voor de andere leeftijdscategorieën (+0,3 %). Deze oververtegenwoordiging van jongeren – met een aandeel dat bijna dubbel zo groot is als bij de totale bevolking op actieve leeftijd – zien we terugkomen in alle Brusselse gemeenten, maar ook in de andere grote steden en op Belgisch niveau.

De Brusselse OCMW's ondersteunden in december 2010, 2 737 jongvolwassenen (2,8 % van de 18-24 jarigen) om voltijds te studeren, dit om de inschakelingskansen op de arbeidsmarkt van de betrokkenen te verhogen. Dit aandeel ligt hoger in Luik (4,3 % van de 18-24 jarigen), maar lager in Antwerpen (0,4 %), Gent (2,6 %) en Charleroi (1,8 %).

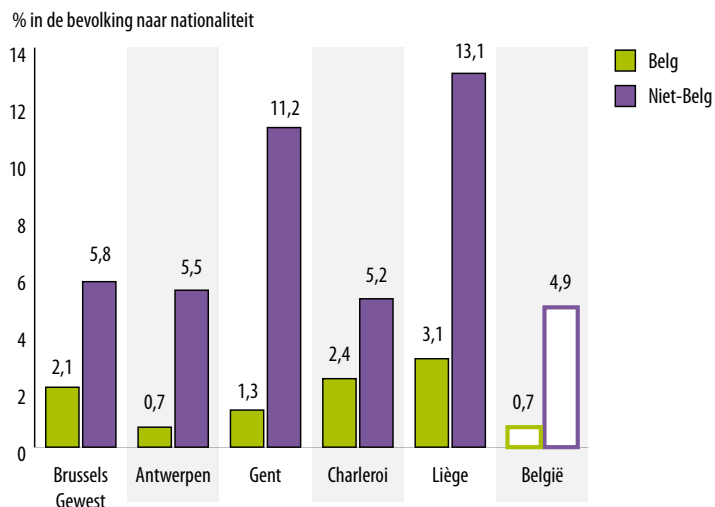
Figuur 3-5: Aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon, naar leeftijd, in de grote steden, december 2010

Bron: POD Maatschappelijke integratie: gegevens op 09/08/2011; Rijksregister 2010

Het aandeel gerechtigden op het leefloon of het equivalent leefloon^[18] ligt iets hoger bij de Brusselse vrouwen (3,4 %) dan bij de mannen (3,1 %). Bijna de helft van de (equivalent) leefloontrekkers in het Brussels Gewest is alleenstaand (41,2 % van het totale aantal (equivalent) leefloontrekkers), 30,7 % is samenwonend en 28,0 % hebben personen ten laste. Het aandeel gerechtigden op het (equivalent) leefloon varieert verder ook sterk met de nationaliteit (figuur 3-6). Het aandeel (equivalent) leefloontrekkers ligt ten opzichte van het gemiddelde iets lager voor de Belgische Brusselaars (2,1 %) en opmerkelijk hoger voor de buitenlandse Brusselaars (5,85 %). Dit verschil tussen Belgen en niet-Belgen zien we in alle grote steden.

Figuur 3-6: Aandeel gerechtigden op het leefloon en equivalent leefloon naar nationaliteit, in de grote steden, december 2010

Bron: POD Maatschappelijke integratie: gegevens op 09/08/2011; Rijksregister 2010

[18] In deze paragraaf wordt het aandeel t.o.v. de totale bevolking genomen.

3.4 Mensen met een laag inkomen (recht op een verhoogde tussenkomst)

Het aantal rechthebbenden op een verhoogde tegemoetkoming van de verzekering voor geneeskundige verzorging (RVV) of op een OMNIO statuut, is een alternatieve indicator op basis van administratieve gegevens voor het aantal mensen dat in

financieel moeilijke omstandigheden leeft. Enerzijds wordt er voor verschillende categorieën van personen voorzien in een verlaging van het remgeld (RVV), anderzijds hebben sinds 2007 ook mensen met een laag inkomen zonder tot een bepaalde categorie te behoren recht op deze tegemoetkoming (OMNIO).

Tabel 3-6 geeft het aantal en aandeel gerechtigden weer naar leeftijdscategorie en naar de reden waarom men recht heeft op een verhoogde tussenkomst. In totaal heeft 22,7 % van de

Tabel 3-6: Aantal en aandeel rechthebbenden op een verhoogde tegemoetkoming van de verzekering voor geneeskundige verzorging (RVV of OMNIO) en hun personen ten laste, Brussels Gewest, 1 januari 2011

Categorie	Aantal gerechtigden en personen ten laste				
Leeftijd	0-17	18-25	26-64	65+	totaal
WIGW	5 655	2 851	14 019	21 276	43 801
OCMW-steuntrekker	20 337	9 693	28 454	1 184	59 668
Inkomensgarantie voor ouderen of rentebijslag	645	584	1 215	13 270	15 714
Mensen met een handicap	0	3 406	11 213	7 268	21 887
Kinderen met verhoogde kinderbijslag	1 378	295	490	12	2 175
Oudere langdurig werklozen	5 338	3 041	15 666	476	24 521
Alleenstaande ouder	895	167	538	1	1631
OMNIO-statuut	27 311	4 939	27 636	474	60 360
Behorende tot meerdere categorieën	5 516	3 023	8 068	2 077	18 684
Totaal	67 075	28 029	106 761	46 037	248 810
Categorie	% in de bevolking				
Leeftijd	0-17	18-25	26-64	65+	totaal
WIGW	2,3	2,5	2,4	14,0	4,0
OCMW-steuntrekker	8,4	8,4	4,9	0,8	5,5
Inkomensgarantie voor ouderen of rentebijslag	0,3	0,5	0,2	8,7	1,4
Mensen met een handicap	0,0	3,0	1,9	4,8	2,0
Kinderen met verhoogde kinderbijslag	0,6	0,3	0,1	0,0	0,2
Oudere langdurig werklozen	2,2	2,6	2,7	0,3	2,3
Alleenstaande ouder	0,4	0,2	0,1	0,0	0,1
OMNIO-statuut	11,3	4,3	4,8	0,3	5,5
Behorende tot meerdere categorieën	2,3	2,6	1,4	1,4	1,7
Totaal	27,9	24,3	18,5	30,3	22,8

Bron: Kruispuntbank sociale zekerheid 2011, Rijksregister 2010

Bron: Kruispuntbank sociale zekerheid 2011, Rijksregister 2010

totale Brusselse bevolking, als gerechtigde of als persoon ten laste, recht op een verhoogde tussenkomst (27,5 % van de min 18-jarigen, 24,1 % van de 18-25 jarigen, 18,4 % van de 26-64 jarigen en 30,3 % van de 65-plussers).

Het OMNIO-statuuat is sinds 1 april 2007 van toepassing en breidt het recht op het voorkeurtarief voor geneeskundige verzorging uit naar verzekerden uit alle gezinnen met een laag inkomen. Door de invoering van dit nieuw statuut, is het aantal rechthebbenden gevoelig toegenomen. Het OMNIO-statuuat wordt daarenboven steeds beter opgenomen^[19], waardoor het aantal gerechtigden op het OMNIO-statuuat blijft stijgen (+7 171 ten opzichte van 2010).

3.5 Overmatige schulden

De Centrale voor kredieten aan particulieren van de Nationale Bank van België is één van de instrumenten die door de Belgische overheid ingesteld is om overmatige schuldenlast bij gezinnen te bestrijden. De Centrale registreert sinds 2003 alle consumentenkredieten en hypothecaire kredieten die in België door natuurlijke personen worden afgesloten. Het gaat daarbij om kredieten die om privé-doelen worden aangegaan. De centrale registreert eveneens de eventuele betalingsachterstanden die uit deze kredieten voortvloeien.

In 2010 stond 5,5 % van de Brusselse meerderjarige bevolking omwille van een achterstallig contract geregistreerd bij de kredietcentrale. Voor de totale Belgische bevolking ging het om 4,2 % (NAPincl).

De consumenten ondervinden nog altijd gevolgen van de economische crisis. Eén op de tien Brusselse kredietnemers (10,6 %) kampt met een betalingsachterstand. Dit aandeel ligt een beetje boven dat van Wallonië (9,5 %) maar is dubbel zo groot als dat van Vlaanderen (5,2 %) (Nationale Bank van België, 2010). Deze NAPincl-indicator omvat enkel schulden inzake consumentenkrediet. Dat betekent dat andere soorten schulden zoals voor huur, gezondheidszorg, alimentatie, belastingen, energie en water niet worden geregistreerd.

Zoals in 2009, stegen de indicatoren van problematische schulden en overmatige schulden zowel in Brussel als in België. De betalingsproblemen (percentage zwakke ontleners, aantal niet geregulariseerde contracten, gemiddelde achterstand, ...) en het aantal nieuwe procedures van een collectieve schuldenregeling blijven stijgen tussen 2009 en 2010 maar wel in mindere mate dan tussen 2008 en 2009 (Observatorium Krediet en Schuldenlast, 2011).

3.6 Inkomens van de gemeenten uit personenbelastingen en onroerende voorheffing

Er bestaan grote verschillen tussen de inkomsten van de verschillende Brusselse gemeenten, maar in elke gemeente zijn de opbrengsten uit de onroerende voorheffing belangrijker dan die uit de personenbelasting.

Wij hebben momenteel geen recentere gegevens dan deze gepubliceerd in de Welzijnsbarometer 2010 op p. 37, figuur 18.

[19] Voor meer informatie in verband met de verbetering van de toegang tot de gezondheidszorg dankzij de invoering van het OMNIO-statuuat, verwijzen we naar het tweejaarlijks verslag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting 2008-2009. www.armoedebestrijding.be/publications/verslag5/rap5_uitoefening_rechten_inhoud_NL.pdf.

4. DE ARBEIDSMARKT

De situatie op de arbeidsmarkt is een van de factoren die het meest gebruikt worden om het risico op armoede te bepalen: een regelmatig inkomen uit arbeid hebben vormt immers een belangrijke bescherming tegen armoede.

De tewerkstellingsmogelijkheden en -voorwaarden worden natuurlijk sterk beïnvloed door de "gezondheid" van de arbeidsmarkt. Deze wordt sinds 2008 getekend door de financiële en economische crisis. Tussen de maanden mei 2008 (net vóór de crisis) en september 2010, steeg het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWW) met een vierde (+24 %) (figuur 4-1).

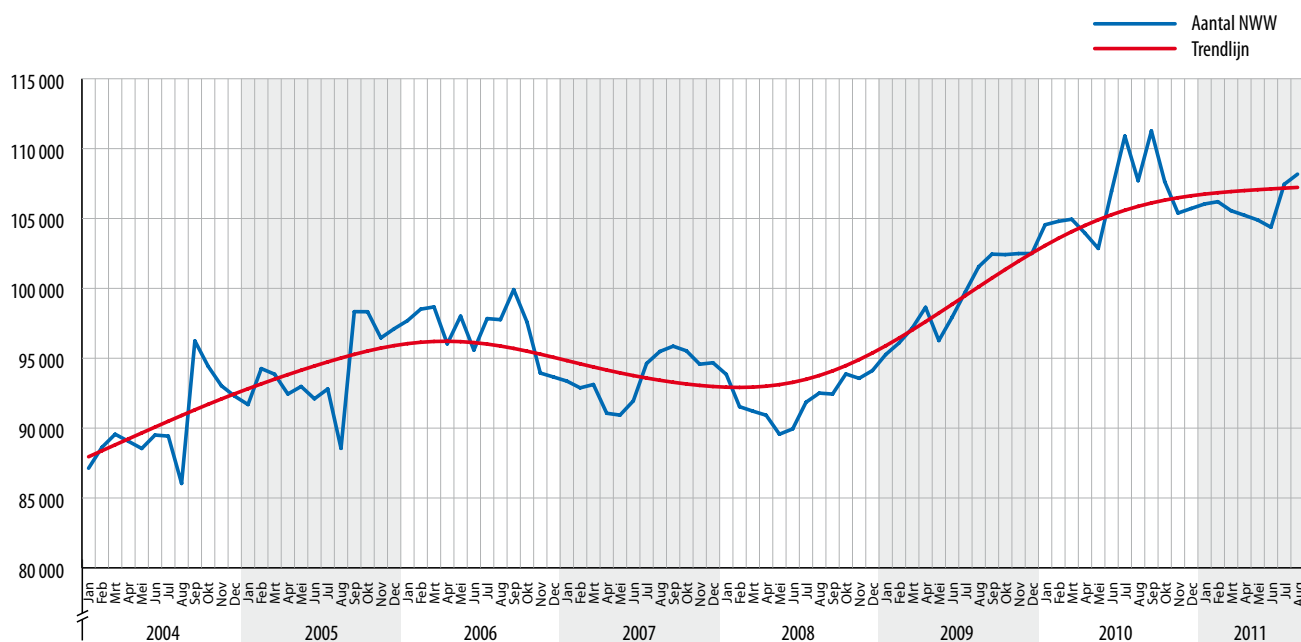
Volgens het BISA (2011) waren er eind 2010 signalen dat de arbeidsmarkt zich herstelde: naast de daling van het aantal NWW zichtbaar op figuur 4-1, stellen we eveneens een toename van het aantal werknemers en de uitzendarbeid vast. Deze

laatste indicator is erg conjunctuurgevoelig en een toename van de uitzendarbeid kan beschouwd worden als een goede vooruitlopende indicator voor een herstel van de arbeidsmarkt.

In vergelijking met de andere twee gewesten, trad de daling in het aantal NWW in 2010 vlugger op in Wallonië, maar de stijging van het aantal werknemers was meer uitgesproken in Brussel: op het einde van 2010 heeft de hoofdstad een aantal werknemers dat hoger ligt dan vóór de crisis en dit is niet het geval voor Vlaanderen en Wallonië.

Volgens de arbeidsmarktindicatoren gebruikt door het BISA, toont het begin van 2011 echter minder positieve cijfers: er is slechts een heel kleine toename van het aantal werknemers en de tewerkstellingsperspectieven zijn onzeker.

Figuur 4-1: Evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWW), Brussels Gewest, 2004-2011

Bron: Actiris, berekeningen Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

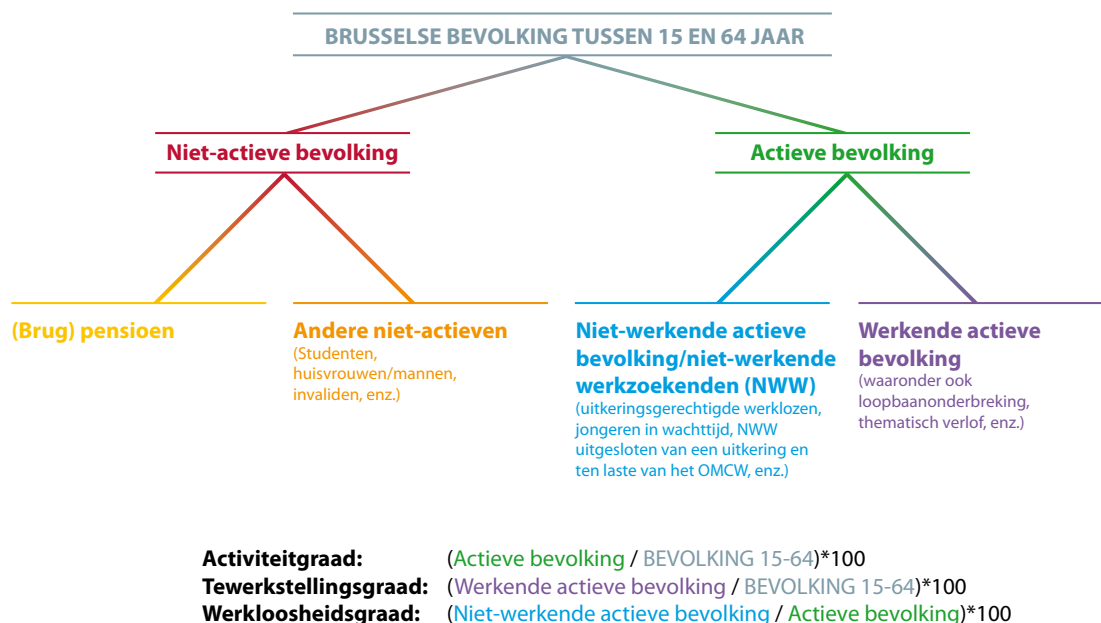
4.1 De diversiteit van indicatoren en bronnen

Om de situatie op de arbeidsmarkt te analyseren, worden doorgaands de activiteitsgraad, de tewerkstellingsgraad en de werkloosheid berekend. Deze hebben telkens betrekking op de bevolking naar woonplaats. De indicatoren voor Brussel hebben dus betrekking op de personen die wonen in het Brussels Gewest – de Brusselaars – ongeacht of ze in het Brussels Gewest zelf werken of niet.

«De activiteits-, tewerkstellings- en werkloosheidsgraad belichten complementair de mate waarin de Brusselaars geïntegreerd zijn op de arbeidsmarkt.»

Het schema hieronder (figuur 4-2) toont hoe de actieve bevolking (tussen 15-64 jaar^[20]) wordt verdeeld in groepen op basis waarvan deze verschillende graden berekend kunnen worden. De definiëring is duidelijk minder eenvoudig dan dat het lijkt ...

Figuur 4-2: De verschillende sub-groepen van de bevolking op actieve leeftijd

[20] De bevolking op actieve leeftijd kan gedefinieerd worden als de bevolking ouder dan 15 jaar of tussen 15-64 jaar. In deze barometer kozen we voor de tweede definitie omdat de berekeningen van de graden meestal gebeuren op de bevolking van deze leeftijdscategorie en omdat het aandeel 65+ die blijft werken heel klein is: in Brussel is de activiteitsgraad van de 65+ kleiner dan 5 % (KSZ, 2009).

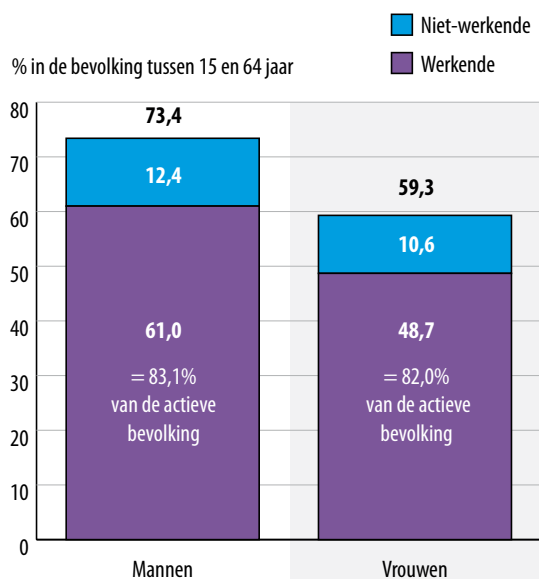
Aangezien de activiteitsgraad en de tewerkstellingsgraad dezelfde noemer hebben – de bevolking van 15 tot 64 jaar – kunnen deze op dezelfde grafiek geplaatst worden. Deze voorstellingswijze kan interessant zijn wanneer we bijvoorbeeld de situatie van mannen en vrouwen willen vergelijken: verschilt hun situatie op de arbeidsmarkt? Zo ja, op welke manier? Op figuur 4-3 werd de **actieve bevolking** onderverdeeld in “werkenden” en “niet werkenden”. We bekomen de activiteitsgraad door beide percentages op te tellen (% werkenden + % niet werkenden): in 2010 bedroeg dit 73,4 % voor de mannen en 59,3 % voor de vrouwen. Men kan ook de tewerkstellingsgraad berekenen (% werkenden): 61,0 % voor de mannen en 48,7 % voor de vrouwen. Tot slot is het ook mogelijk om het aandeel werkenden in de **actieve bevolking** te berekenen (% werkenden/(werkenden + niet-werkenden)) en we zien dat de

verschillen tussen geslacht voor deze laatste indicator quasi onbestaand zijn: 83,1 % voor de mannen en 82,0 % voor de vrouwen. De vergelijking van deze drie cijfers toont aan dat er wel degelijk een verschil tussen mannen en vrouwen is in Brussel en dat het verschil voornamelijk schuilt in de toegang tot de arbeidsmarkt: vrouwen zijn relatief ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt (activiteitsgraad) maar ze hebben eens ze op de arbeidsmarkt zijn evenveel kans om werk te hebben dan de mannen (% van de werkenden onder de **actieve bevolking**).

Afhankelijk van de gebruikte bron, zal de definitie van de bevolking die geteld wordt, verschillen (voor de absolute cijfers) of zal de keuze voor de teller en de noemer (voor de graden) variëren^[21].

Wanneer men wil weten hoeveel “werkloze” Brusselaars er zijn, worden er administratieve gegevens gebruikt. Aan de hand van gegevens van Actiris, kan men weten hoeveel NWW er in de loop van een bepaalde maand zijn. De RVA telt het aantal personen met recht op een **werkloosheidsuitkering** gedurende een bepaalde maand. In de tabellen van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ) worden enkel de werkzoekenden opgenomen die niet werken of niet gewerkt hebben in het betreffende trimester én een **werkloosheidsuitkering** ontvangen. Actiris heeft de meest brede definitie en de KSZ de meest enge (figuur 4-4).

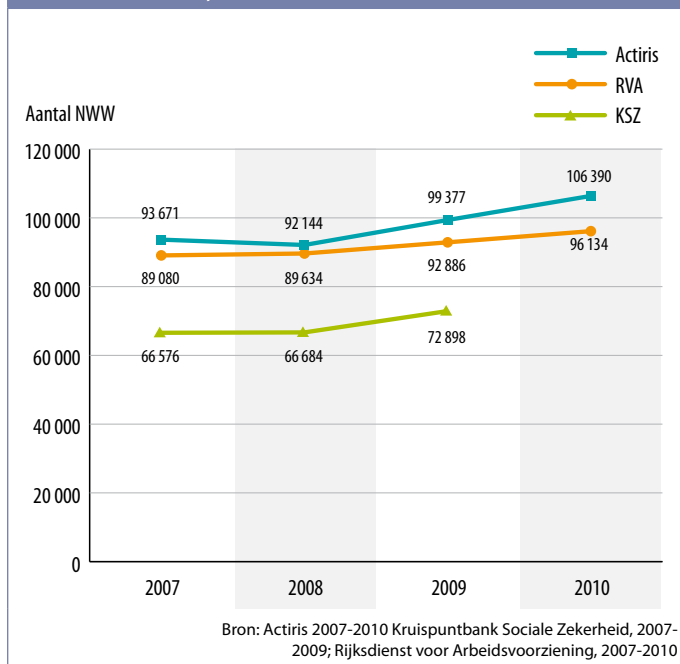
Figuur 4-3: Activiteitsgraad en tewerkstellingsgraad naar geslacht, Brussels Gewest, 2010

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

[21] De teller geeft het aantal personen in een bepaalde situatie (bijvoorbeeld “de actieve bevolking”). De noemer geeft het aantal personen die in deze situatie zouden kunnen zijn (bijvoorbeeld “de bevolking op actieve leeftijd”). Wanneer men de teller deelt door de noemer, krijgt men het aandeel van de bevolking dat zich in deze situatie bevindt (hier de “activiteitsgraad”). Wanneer de noemer stijgt terwijl de teller constant blijft, daalt het percentage; wanneer echter de teller stijgt terwijl de noemer constant blijft, stijgt het aandeel.

Figuur 4-4: Evolutie van het aantal 'werklozen' volgens de verschillende bronnen, 2007-2010

Wanneer men graden wil berekenen (werkloosheids-, tewerkstellings- of activiteitsgraad), gebruikt men administratieve gegevens (zoals Actiris, RVA, KSZ, enz.) of enquêtegegevens (zoals EAK). Het eerste type gegevens is beschikbaar op gemeentelijk

niveau en heeft als voordeel dat het de hele bevolking die aan een bepaald administratief criterium beantwoordt in rekening brengt. Het is dus mogelijk om het aantal begunstigen van een politieke maatregel (bijvoorbeeld tewerkstelling via het artikel 60§7) te meten. Een nadeel van de momenteel beschikbare administratieve gegevens is dat ze niet gekruist kunnen worden met individuele sociaaleconomische gegevens. Om de werkloosheidsgraad te vergelijken naar nationaliteit en opleidingsniveau, moet er dus gewerkt worden met de enquêtegegevens zoals de EAK. Dankzij deze enquête kunnen eveneens NAPincl-indicatoren gemaakt worden en internationale vergelijkingen gedaan worden omdat de definities die gebruikt worden in de enquête gelijk zijn voor alle participerende landen.

De definities die in de EAK gebruikt worden voor de activiteits-, tewerkstellings- en werkloosheidsgraad zijn deze zoals gedefinieerd door het Internationaal Arbeidsbureau (IAB): elke persoon tussen 15 en 64 jaar oud, die gedurende de referentieweek minstens één uur betaald werk hebben verricht, wordt ondergebracht in de categorie 'werkende'^[22]. Een 'werkloze' is een persoon die in de referentieweek niet heeft gewerkt – zelfs niet maar een uur – maar die wel beschikbaar is voor de arbeidsmarkt.

Wanneer men de 'administratieve' werkloosheidsgraad op basis van cijfers van Actiris in 2010 vergelijkt met de werkloosheidsgraad IAB op basis van cijfers van EAK 2010 ziet men heel duidelijk dat het eerste cijfer hoger ligt (20,4 % tegenover 17,4 %) omdat het aantal werkenden IAB overschat wordt ten opzichte van de administratieve realiteit.

[22] De gegevens van de EAK 2010 laten toe om dit statuut volgens de 'IAB-definitie' te kruisen met het aangegeven socioprofessionele statuut voor de geënquêteerden ouder dan 15 jaar. Zo kan men zien dat er 3,0 % van de studenten (2,98 % in Brussel) en 2,4 % van de totale bevolking die zelf verklaren werkloos te zijn (1,4 % in Brussel) volgens de IAB definitie wel als actief beschouwd worden, terwijl men zou verwachten dat de eerste groep volledig bij de inactieven worden geteld en de tweede bij de werkloze actieven.

4.2 “Actief” zijn of niet? (de actieve bevolking)

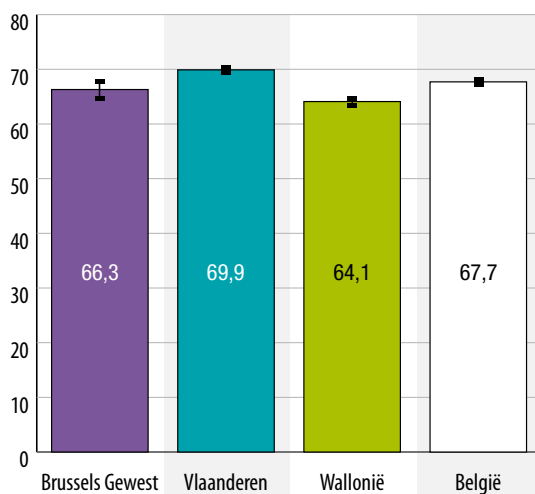
Een eerste manier om de situatie van de Brusselaars op de arbeidsmarkt te analyseren is te gaan kijken naar de **actieve bevolking**.

4.2.1 DE ACTIVITEITSGRAAD IN BRUSSEL EN DE TWEE ANDERE GEWESTEN

In 2010 is de activiteitsgraad in het Brussels Gewest 66,3 % en dit vertegenwoordigt ongeveer 493 000 personen (gegevens EAK 2010). Dit is **significant** lager dan in Vlaanderen (69,9 %) (figuur 4-5). De Brusselse activiteitsgraad bleef stabiel ten opzichte van 2009.

Figuur 4-5: Activiteitsgraad (IAB), naar gewest, jaargemiddelde 2010

% in de bevolking tussen 15 en 64 jaar

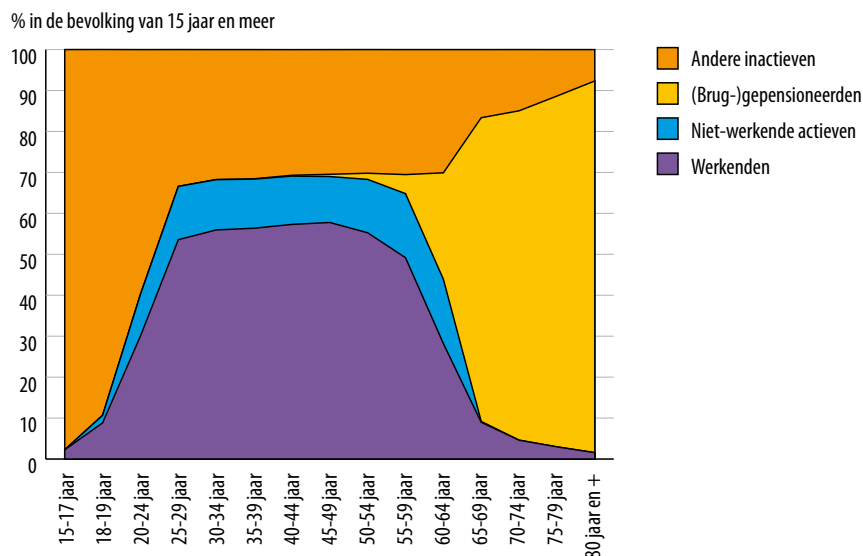
Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

4.2.2 DE ACTIVITEITSGRAAD NAAR LEEFTIJD

De activiteitsgraad verschilt sterk naar leeftijd. In België volgen de meeste jongeren een voltijdse opleiding tot 18 jaar, waardoor de activiteitsgraad van de 15-17 jarigen dus erg laag ligt. Om een beter beeld te krijgen van de realiteit, kunnen we de activiteitsgraad ook berekenen voor de bevolking tussen 18 en 64 jaar. Deze stijgt dan tot 71,2 % voor België en 69,3 % voor Brussel (gegevens EAK 2010).

Figuur 4-6 toont aan de hand van gegevens van de **KSZ** de verdeling van de bevolking naar leeftijd en statuut: ‘werkend’, ‘niet-werkende actieven’, ‘(brug)pensioentrekkend’ en ‘andere inactieven’. Men ziet een duidelijke stijging van het aandeel actieven vanaf 18 jaar (dit is de intrede op de arbeidsmarkt na de secundaire school), ze blijft stijgen tot 30 jaar (dit zijn diegene die hun hogere studies hebben beeindigd) en blijft relatief stabiel tot 50 jaar. Vanaf 65 jaar (wettelijke pensioenleeftijd in België), daalt het aandeel actieven onder de 10 %. Deze relatie tussen leeftijd en het sociaaleconomische statuut is hetzelfde voor mannen en vrouwen. We merken wel op dat het aandeel actieven kleiner is voor vrouwen, dit verschil neemt toe met de leeftijd.

Figuur 4-6: Sociaaleconomische situatie van de Brusselse bevolking, naar leeftijd, op 01/01/2010

Bron: Kruispuntbank Sociale Zekerheid, 01/01/2010

In vergelijking met België ligt het aandeel werkenden in de actieve bevolking tot en met 59 jaar lager in Brussel. Vanaf 60 jaar krijgt men het omgekeerde: het aandeel werkenden in de actieve bevolking wordt dan groter in Brussel. Daarenboven ligt het aandeel (pre-)gepensioneerden veel lager in Brussel (26,0 %) dan in België (41,5 %).

«De activiteitsgraad is vooral gelinkt aan de leeftijd en is het hoogst voor de 25-50 jarigen. De activiteitsgraad daalt sterk vanaf 55 jaar, maar blijft voor deze leeftijdscategorie groter in Brussel dan in de rest van het land.»

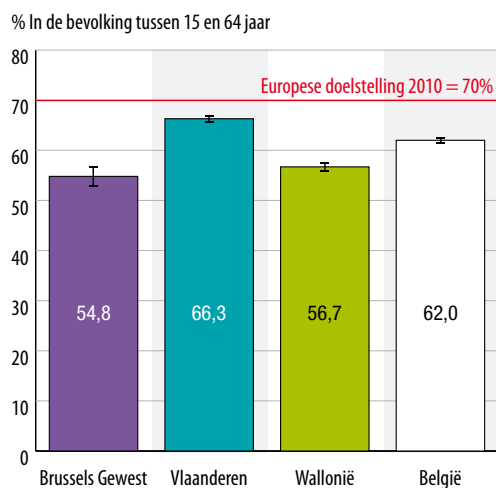
4.3 Werk hebben (werkende actieve bevolking)

Deel uitmaken van de actieve bevolking wil zeggen dat men beschikbaar is op de arbeidsmarkt, maar het wil niet per definitie zeggen dat men werk heeft, dit geldt namelijk enkel voor de zogenaamde “werkende actieven”. Volgens de EAK waren er in 2010 gemiddeld 406 000 personen tussen 15 en 64 jaar aan het werk, ongeveer 6 000 personen meer dan in 2009.

4.3.1 DE TEWERKSTELLINGSGRAAD IN BRUSSEL EN DE TWEE ANDERE GEWESTEN

De Brusselse tewerkstellingsgraad bedraagt 54,8 % (figuur 4-7). Dit is significantief lager dan in Vlaanderen waar deze 66,8 % is en dan in België in het algemeen. Het ligt bovendien nog ver van de Europese doelstelling 2010 die vastgelegd werd op 70 % voor

Figuur 4-7: Tewerkstellingsgraad naar gewest, jaargemiddelde 2010

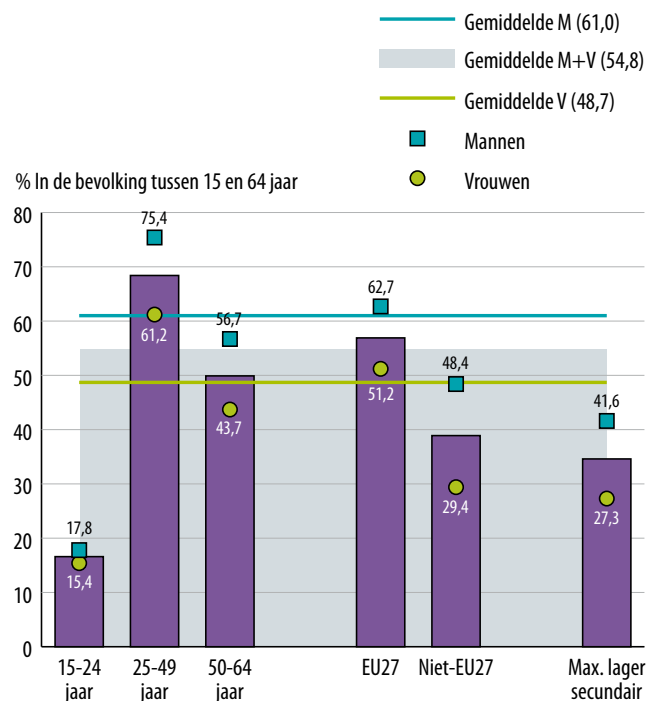
Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

alle 15-64 jarigen door het verdrag van Lissabon. De gewestelijke tewerkstellingsgraden zijn niet significantief veranderd tussen 2009 en 2010.

4.3.2 SOCIAALDEMOGRAFISCHE KENMERKEN EN DE BRUSSELSE TEWERKSTELLINGSGRAAD

De tewerkstellingsgraad in Brussel varieert volgens enkele sociaaldemografische kenmerken (figuur 4-8).

Figuur 4-8: Tewerkstellingsgraad naar leeftijd, nationaliteit, opleidingsniveau en geslacht, Brussels Gewest, 2010 (NAPIncl)

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

De tewerkstellingsgraad ligt lager bij de vrouwen dan bij de mannen: in 2010 hebben 48,7 % van de vrouwen in Brussel tussen 15 en 18 jaar werk. Dit ligt lager dan de Lissabondoelstelling 2010 voor vrouwen (60 %) en dan de tewerkstellingsgraad bij de Brusselse mannen (61,0 %). De leeftijd is eveneens een determinerende factor. De tewerkstellingsgraad ligt het laagst bij de 15-24 jarigen. Dit kan verklaard worden door het eenvoudige feit dat de meeste van deze leeftijdsgroep nog studeren. De 25-49 jarigen hebben een tewerkstellingsgraad die hoger ligt dan gemiddeld, zowel bij de mannen als de vrouwen. De tewerkstellingsgraad vermindert sterk vanaf 50 jaar, vooral bij de vrouwen. In de groep van 50-64 jaar, ligt de tewerkstellingsgraad voor mannen (56,7 %) hoger dan de Europese doelstelling 2010 voor deze leeftijdsgroep (50 %). De tewerkstellingsgraad voor vrouwen (43,7 %) ligt echter nog ver onder deze doelstelling.

«Een laag opleidingsniveau bemoeilijkt sterk de toegang tot werk. Minder dan 40% van de niet-gediplomeerde Brusselaars hebben werk.»

Bij niet-Europeanen en personen met een laag opleidingsniveau ligt de tewerkstellingsgraad ver onder het Brussels gemiddeld, met opnieuw een groot verschil tussen mannen en vrouwen. Slechts drie op de tien niet-Europese vrouwen werkt (29,4 %) tegenover vijf niet-Europese mannen op tien (48,4 %).

Voor bijna alle beschouwde sub-groepen, is de tewerkstellingsgraad van de Brusselaars lager dan deze voor België, enkel de vrouwen van 50-64 jaar en de niet-Europese vrouwen in het Brussels Gewest hebben een activiteitsgraad die hoger is dan deze van het land (de Belgische tewerkstellingsgraad voor deze sub-groepen zijn respectievelijk 42,5 % en 26,8 %).

4.3.3 ARMOEDE BIJ WERKENDEN

Een job hebben, is niet altijd voldoende om te voorkomen dat iemand in armoede terecht komt. Een laag loon, een beperkt gepresteerd aantal arbeidsuren of het feit dat iemand meerdere personen ten laste heeft, kunnen leiden tot armoede bij werkenden. Wanneer bijvoorbeeld een alleenstaande moeder met kinderen een inkomen (het kindergeld inbegrepen) heeft dat lager ligt dan € 1 546, heeft ze een inkomen dat onder de *armoederisicogrens* ligt. Deeltijds werken kan bijvoorbeeld leiden tot een laag inkomen omwille van het geringe aantal gepresteerde uren. Tijdelijk werk is ook een risicofactor voor armoede, omdat het kan leiden tot instabiele tewerkstelling (Debels, 2008).

We beschikken niet over gedetailleerde gegevens om uit te maken hoeveel Brusselaars met een inkomen uit arbeid toch in armoede leven. De EAK 2010 geeft echter wel informatie over het voorkomen van deeltijds en tijdelijke tewerkstelling.

Hoewel het deeltijds werk tussen de 18 en 64 jarigen iets minder vaak voorkomt in het Brussels gewest (19,7 % tegenover 24,2 % in Vlaanderen en 25,0 % in Wallonië), is het relatief hoger bij de jongere werkenden tussen 18 en 24 jaar (28,7 % tegenover 20,5 % in Vlaanderen en 25,0 % in Wallonië).

Deeltijds werken is bij minder dan één op tien (7,5 % in Brussel; 9,6 % in Vlaanderen en 11,8 % in Wallonië) een vrijwillige keuze^[23]. Onder de deeltijds werkende Brusselaars verklaart één op vier (29,1 %) zich in deze situatie te bevinden omdat ze geen voltijds werk vinden. Deze verhouding stijgt tot 42,0 % onder de 18-24 jarigen. In Wallonië en Vlaanderen wordt deze reden minder vaak opgegeven (respectievelijk 18,0 % en 6,8 % van de gevallen) maar eveneens vaker bij de jongeren tussen 18-24 jaar (36,3 % en 23,7 %).

Één werkende Brusselaar op zes (12,3 %) betreft een **tijdelijk werk**. Onder hen zou drie op vier een vaste job verkiezen maar vindt deze niet.

[23] De persoon antwoordt dat hij/zij "geen voltijds werk wenst"

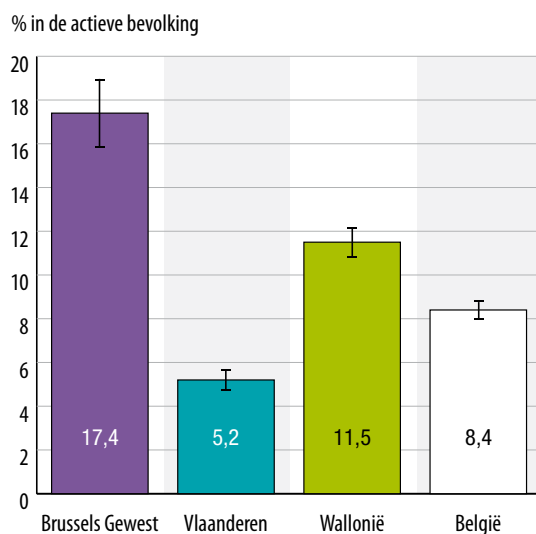
4.4 Actief zijn, zonder werk (niet-werkende werkzoekenden)

Voor de berekening van de werkloosheidscijfers doen we beroep op administratieve gegevens (administratieve werkloosheid) wanneer gemeenten worden vergeleken of er absolute cijfers worden gegeven over de evolutie van het aantal NWW of op de gegevens van de EAK (IAB werkloosheid) wanneer de graden worden vergeleken in relatie met de nationaliteit, scholingsgraad en leeftijd. De globale werkloosheidsgraden voor Brussel in 2010 zijn respectievelijk 17,4 % en 20,4 % (zie punt 4.1).

4.4.1 DE WERKLOOSHEIDSGRAAD IN BRUSSEL EN DE TWEE ANDERE GEWESTEN

In 2010 ligt de werkloosheidsgraad (IAB) in Brussel (17,4 %) drie keer zo hoog als deze van Vlaanderen (5,2 %) en twee keer zo hoog als in het land (8,4 %) (figuur 4-9).

Figuur 4-9: Werkloosheidsgraad (IAB), naar gewest, jaargemiddelde 2010

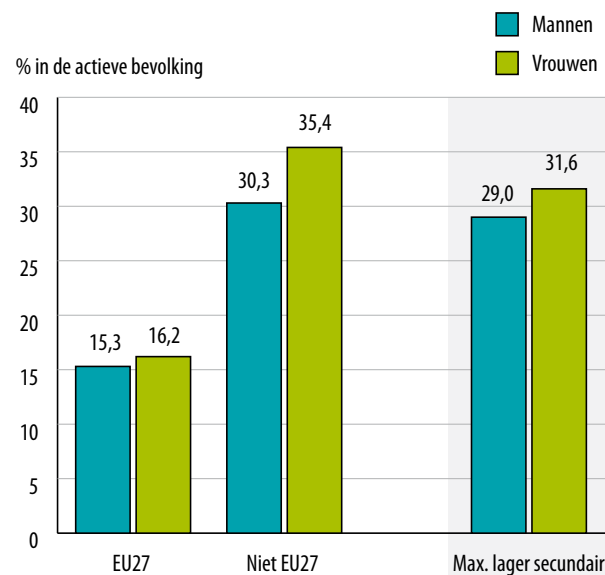
Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

«In 2010 is de werkloosheidsgraad (IAB) van de Brusselaars twee keer zo hoog als de nationale werkloosheidsgraad.»

4.4.2 SOCIAALDEMOGRAFISCHE KENMERKEN EN DE BRUSSELSE WERKLOOSHEIDSGRAAD

De Brusselse werkloosheidsgraad varieert in functie van het geslacht, de nationaliteit, het opleidingsniveau en de leeftijd (figuur 4-10).

Figuur 4-10: Werkloosheidsgraad (IAB), naar nationaliteit, opleidingsniveau en geslacht, Brussels Gewest, 2010 (NAPind)

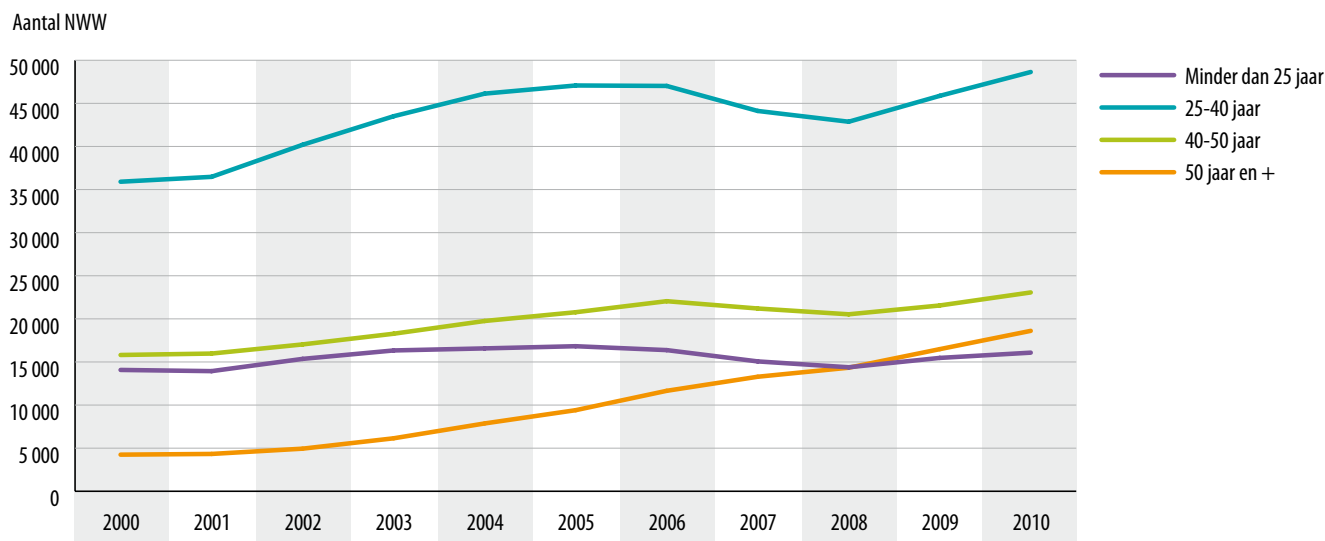
Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

De niet-Europeanen en de laaggeschoolden hebben eveneens een hogere werkloosheidsgraad: deze bedraagt respectievelijk 32,2 % en 30,0 %. In deze groepen worden de vrouwen meer geraakt door werkloosheid dan de mannen. Welk sociaaldemografisch kenmerk men ook bekijkt, de werkloosheidsgraden van de Brusselaars zijn altijd hoger dan deze van het land.

Het aantal NWW ingeschreven bij Actiris geeft ons een andere kijk op het aantal niet-werkende werkzoekenden in Brussel en hun evolutie doorheen de tijd. Deze oefening nuanceert de informatie die men verkrijgt via de werkloosheidsgraden: waar de werkloosheidsgraad hoger ligt bij de jonge Brusselaars, toont figuur 4-11 dat het grootste aandeel van de NWW tussen 25 en 40 jaar oud is. Het risico om werkloos te zijn, is met andere woorden groter bij de jongeren, in absolute aantallen zijn de 25-40 jarigen echter het talrijkst onder de werklozen.

Ondanks de fluctuaties, is er een algemeen stijgende tendens voor alle leeftijdsgroepen, wat gedeeltelijk te wijten is aan de stijging van het aantal personen op actieve leeftijd in Brussel. Het aantal NWW kan ook worden beïnvloed door beleidsmaatregelen of door een herdefiniering van het statuut en de voorwaarden. De sterke stijging van het aantal NWW bij de 50-plussers vanaf 2002 houdt bijvoorbeeld verband met de strengere voorwaarden om op grond van leeftijd toegang te krijgen tot het statuut van “werkzoekende die vrijgesteld is van het actief zoeken naar werk”.

Figuur 4-11: Evolutie van het aantal NWW, naar leeftijdsgroep, Brussels Gewest, 2000-2010

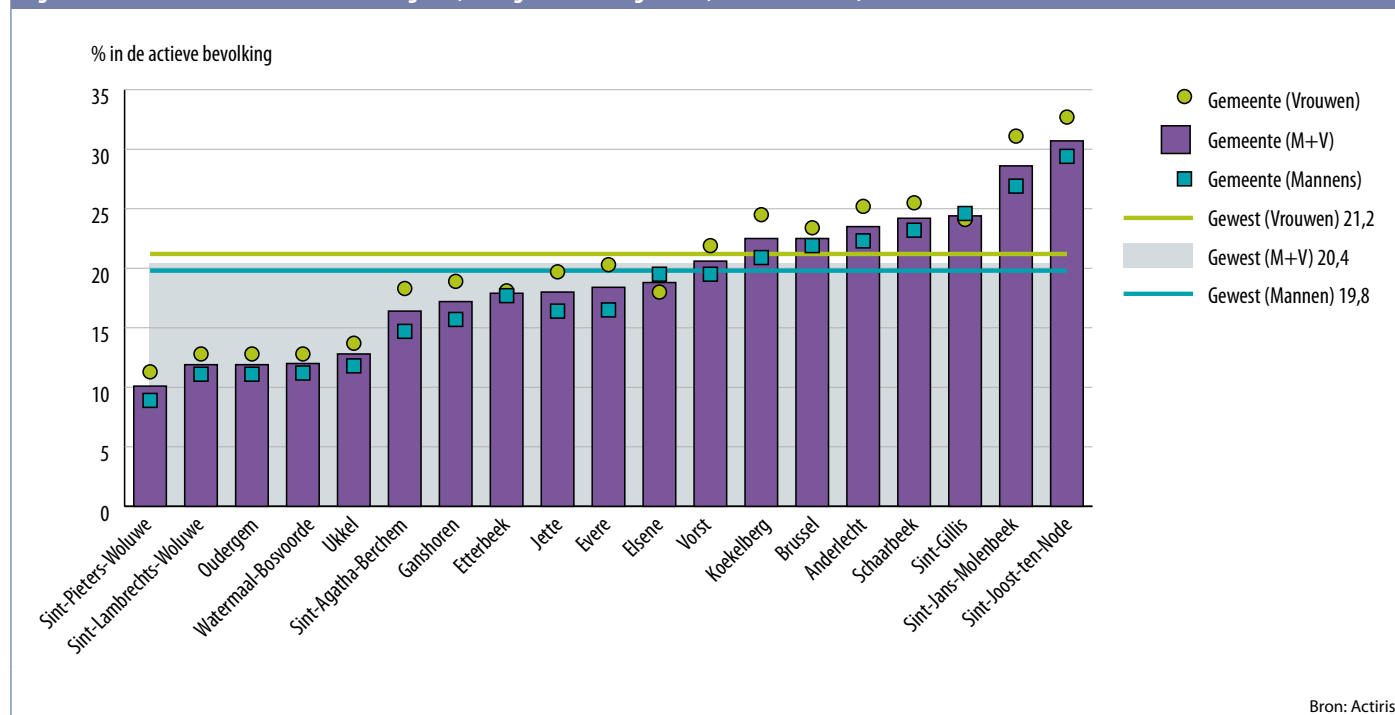

Bron: Actiris

4.4.3 DE BRUSSELSE WERKLOOSHEIDSGRAAD NAAR GEMEENTE

De werkloosheidsgraad varieert sterk van gemeente tot gemeente. Figuur 4-12 ordent de gemeenten van laag naar hoog in functie van hun globale administratieve werkloosheidsgraad (vrouwen en mannen): de laagste werkloosheidsgraad wordt gemeten in Sint-Pieters-Woluwe (10,1 %) en de hoogste in Sint-Joost-ten-Node (30,7 %). Tussen 2009 en 2010 steeg de werkloosheidsgraad in alle gemeenten, maar de rangorde van de gemeentes veranderde quasi niet. De stijging tussen 2009 en 2010 is een beetje groter bij de mannen (+1,2 % tegenover +0,9 % bij de vrouwen), maar hun werkloosheidsgraad blijft op gewestelijk niveau 1,3 % lager dan deze van de vrouwen.

Figuur 4-12: Administratieve werkloosheidsgraad, naar gemeente en geslacht, Brussels Gewest, 2010

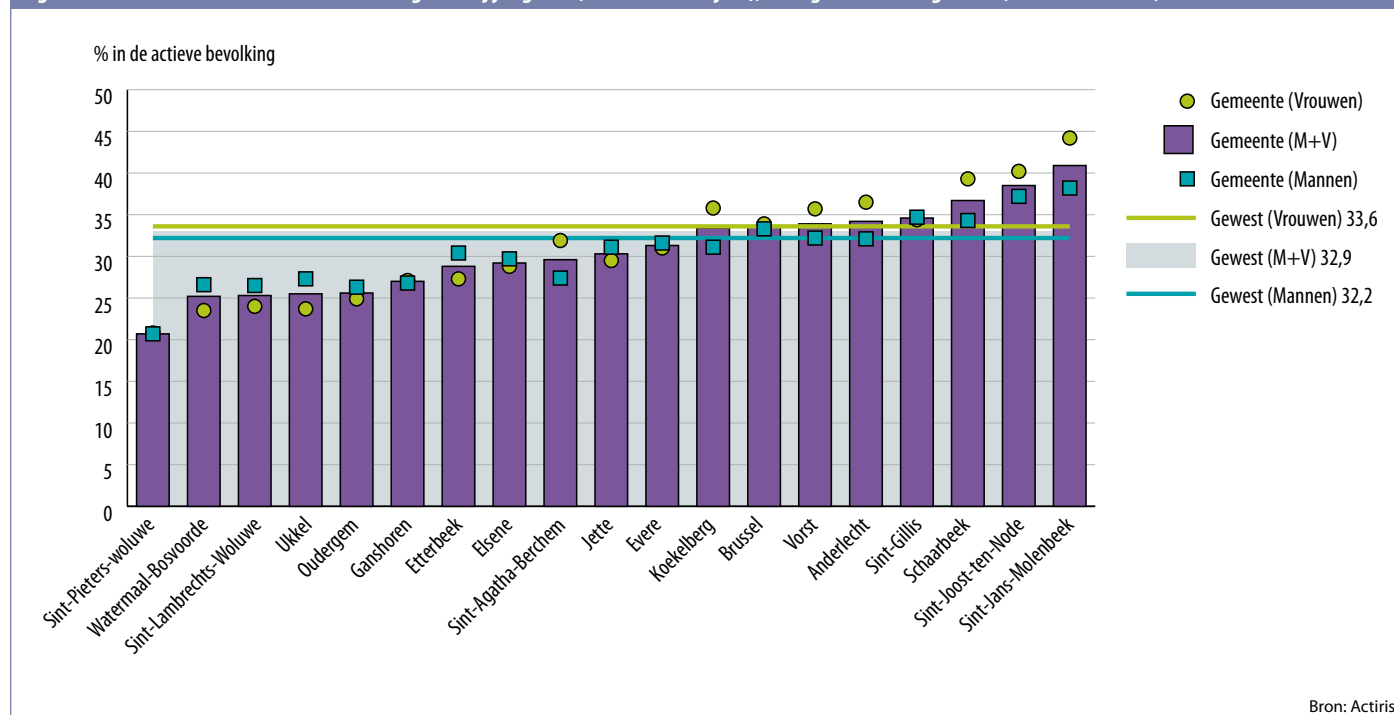

Wanneer men enkel naar de min 25 jarigen kijkt (figuur 4-13), is de volgorde van de gemeente nagenoeg dezelfde, maar de administratieve werkloosheidsgraad is hoger dan voor de andere leeftijdsgroepen. Gemiddeld bedraagt deze 32,9 %. Het varieert van 20,7 % in Sint-Pieters-Woluwe tot 40,9 % voor Sint-Jans-Molenbeek. Wat wel opvallend is, is dat in gemeenten met een lagere jongerenwerkloosheid de werkloosheidsgraad hoger (of bijna gelijk) is voor de jongens dan voor de meisjes. Dit fenomeen van een inversie van de kansen op de arbeidsmarkt is redelijk recent en eigen aan Brussel. Het kan verklaard worden door het feit dat in de jongere generaties (en die is groter in Brussel dan elders in het land) de meisjes vaker slagen in hun studie, ze de school minder vaak vroegtijdig verlaten en bijgevolg minder moeilijkheden hebben om zich te integreren

op de arbeidsmarkt (Hogere Raad voor de Werkgelegenheid, 2009).

Wanneer men tot slot de cijfers van 2009 en 2010 vergelijkt, zien we een stijging van de werkloosheidsgraad bij jongeren in alle gemeenten. Voor de jonge Brusselse mannen, is de stijging van dezelfde orde (+1,3 %) dan voor het geheel van de actieve mannen in het Brussels Gewest (+1,2 %). Voor de jonge Brusselse vrouwen is de stijging (+0,3 %) iets zwakker dan voor het geheel van de actieve vrouwen in het Brussels Gewest (+0,9 %).

Figuur 4-13: Administratieve werkloosheidsgraad bij jongeren (minder dan 25 jaar), naar gemeente en geslacht, Brussels Gewest, 2010

4.5 Zonder werk blijven (langdurige werkloosheid)

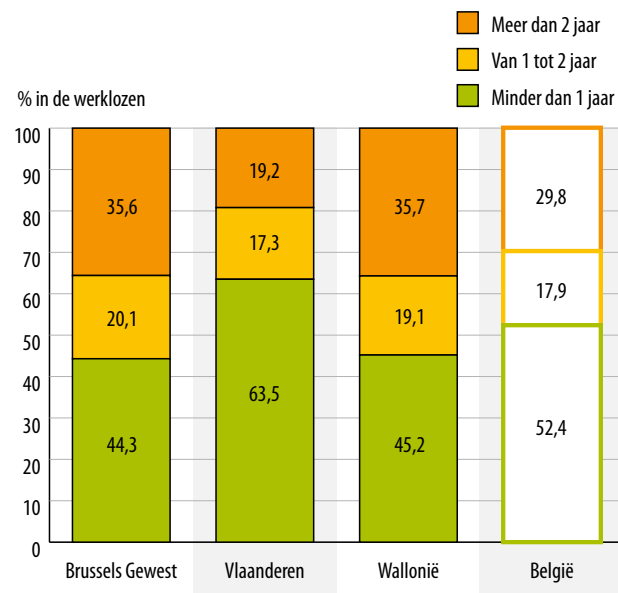
De periode waarin men werkloos is, kan tijdelijk zijn: men heeft vaak enkele maanden nodig om een eerste werk te vinden of een nieuwe job wanneer een vorig contract verloopt of wanneer men zich wil heroriënteren. In deze gevallen zal de afwezigheid van een inkomen uit werk minder prangend zijn dan wanneer men een jaar of langer zonder werk zit. Om de omvang van dit fenomeen te meten, berekent men de langdurige werkloosheidsgraad en het aantal langdurige NWW.

4.5.1 DE LANGDURIGE WERKLOOSHEID IN BRUSSEL EN DE TWEE ANDERE GEWESTEN

De langdurige werkloosheidsgraad (IAB) (van langer dan één jaar) is met 9,7% het hoogst in Brussel, tegenover 1,9% in Vlaanderen en 6,3% in Wallonië. Deze langdurige werkloosheidsgraad is in alle gewesten gestegen tussen 2009 en 2010 (+1,4% in Brussel, +0,4% in Vlaanderen en +0,5% in Wallonië).

Meer dan één werkloze Brusselaar op twee is langer dan één jaar werkloos en meer dan één op de drie is al gedurende minstens twee jaar werkloos (figuur 4-14).

Figuur 4-14: Werkloosheid (IAB), naar gewest en werkloosheidsduur, jaargemiddelde 2010

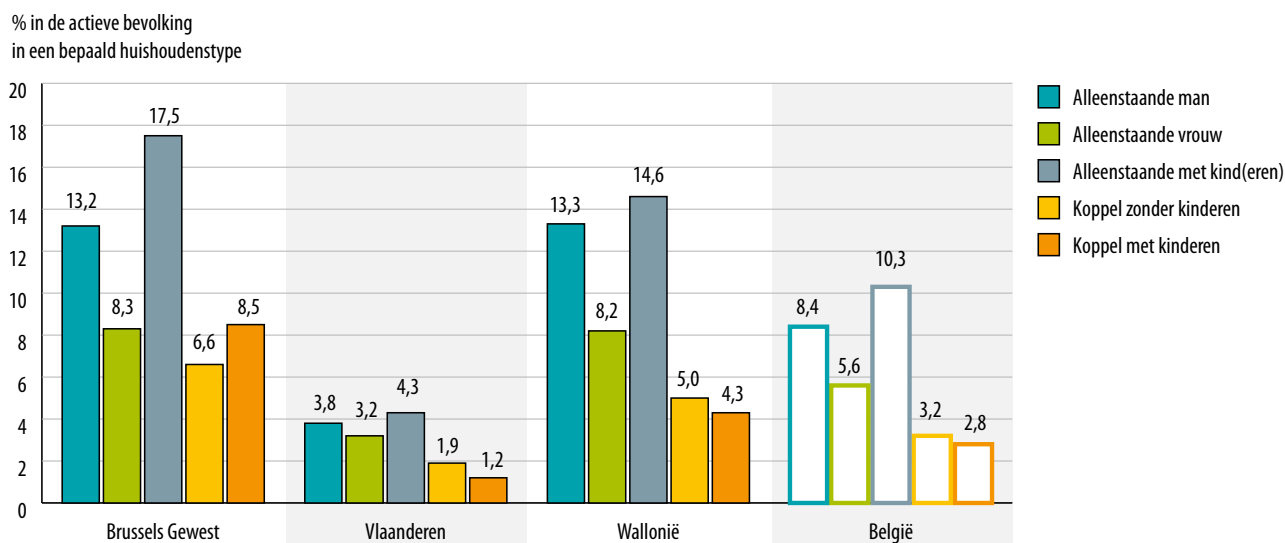
Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

**«In het Brussels Gewest is
meer dan één derde van
de werklozen, al werkloos
gedurende meer dan twee jaar»**

De verschillende huishoudentypes worden niet allemaal even hard geraakt door langdurige werkloosheid (figuur 4-15). In de drie gewesten zijn het in de eerste plaats eenoudergezinnen en alleenstaande mannen die getroffen worden: in één eenoudergezin op zes (17,5 %) is de ouder al minstens één jaar zonder werk en in één op de acht (12,1 %) heeft de ouder al minstens 2 jaar geen werk.

Opvallend in het Brussels Gewest is de hoge langdurige werkloosheid onder de koppels met kinderen (8,5 %). Deze is hoger dan het aandeel bij koppels zonder kinderen (6,6 %) en ligt dicht bij de werkloosheidsgraad van alleenstaande vrouwen (8,3 %). In de rest van het land ligt de langdurige werkloosheidsgraad lager bij koppels met kinderen (1,2 % in Vlaanderen en 4,3 % in Wallonië).

Figuur 4-15: Langdurige werkloosheidsgraad (IAB) (meer dan 1 jaar), naar gewest en huishoudentype, 2010 (NAPincl)

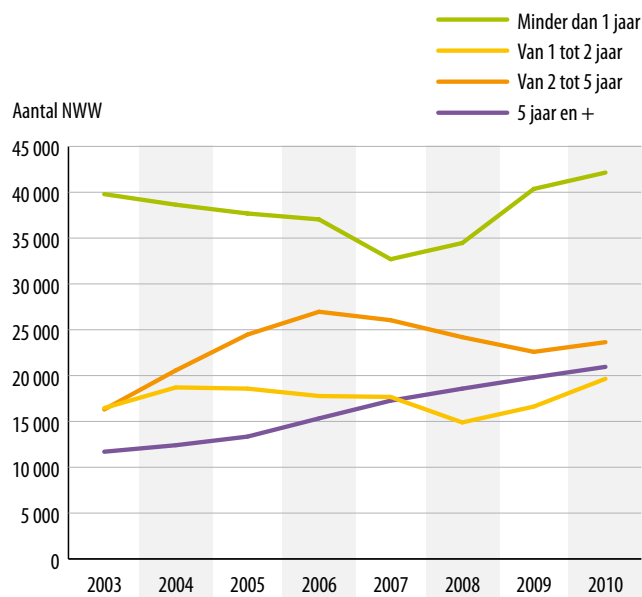
Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

4.5.2 DE LANGDURIGE WERKLOOSHEIDSGRAAD IN HET BRUSSELS GEWEST

Om het probleem van de langdurige werkloosheid in Brussel beter te benaderen, kan men ook de evolutie van het aantal NWW analyseren in functie van de periode zonder werk (figuur 4-16) en daarna de werkloosheidsgraden volgens bepaalde individuele kenmerken vergelijken (figuur 4-17).

Sinds 2003 stijgt het aantal NWW die minstens vijf jaar geen werk hebben continu. In 2003 vertegenwoordigden ze slechts 14 % van het aantal NWW, terwijl ze in 2010 bijna 20 % van de 106 390 NWW vertegenwoordigen. Tussen 2009 en 2010 steeg het aantal NWW in bijna alle categorieën maar voornamelijk bij de NWW die tussen 1 en 2 jaar zonder werk zitten: hun aantal neemt toe van 16 620 in 2009 naar 19 649 in 2010, ofwel een stijging van meer dan 18 %.

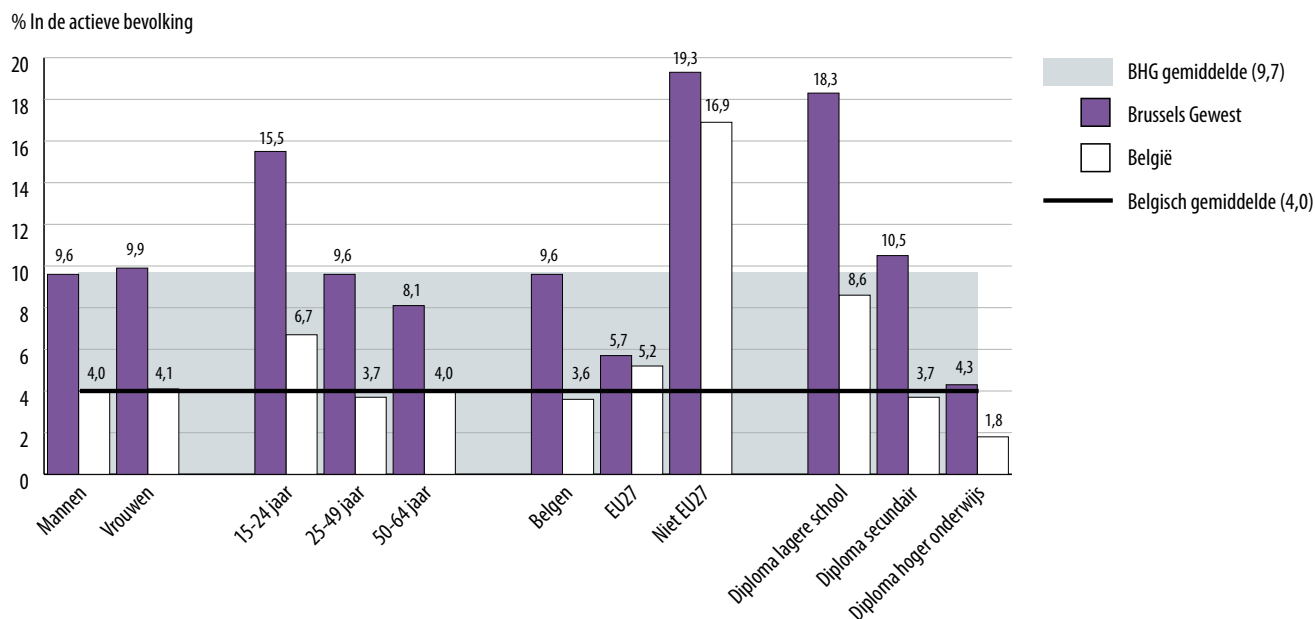
Figuur 4-16: Evolutie van het aantal niet-werkenden werkzoekenden (NWW), naar werkloosheidsduur, Brussels Gewest, jaarlijks gemiddelde 2003-2010

Bron: Actiris

Er is geen verschil tussen de geslachten met betrekking tot de langdurige werkloosheidsgraad (IAB) (figuur 4-17). Leeftijd, nationaliteit en opleidingsniveau speelt echter wel een belangrijke rol: jongeren, laagopgeleiden en niet-Europeanen worden veel vaker getroffen. We merken een typisch Brussels fenomeen: in tegenstelling tot de rest van het land, is de langdurige werkloosheid van de niet-Belgische bevolking met een Europese nationaliteit lager dan deze van de Belgen. Dit kan verklaard worden door de hoge opleiding van de Europeanen die in de hoofdstad wonen.

Figuur 4-17: Langdurige werkloosheidsgraad (IAB) (meer dan 1 jaar) naar geslacht, leeftijd, nationaliteit en opleidingsniveau, Brussels Gewest, 2010 (NAPind)

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

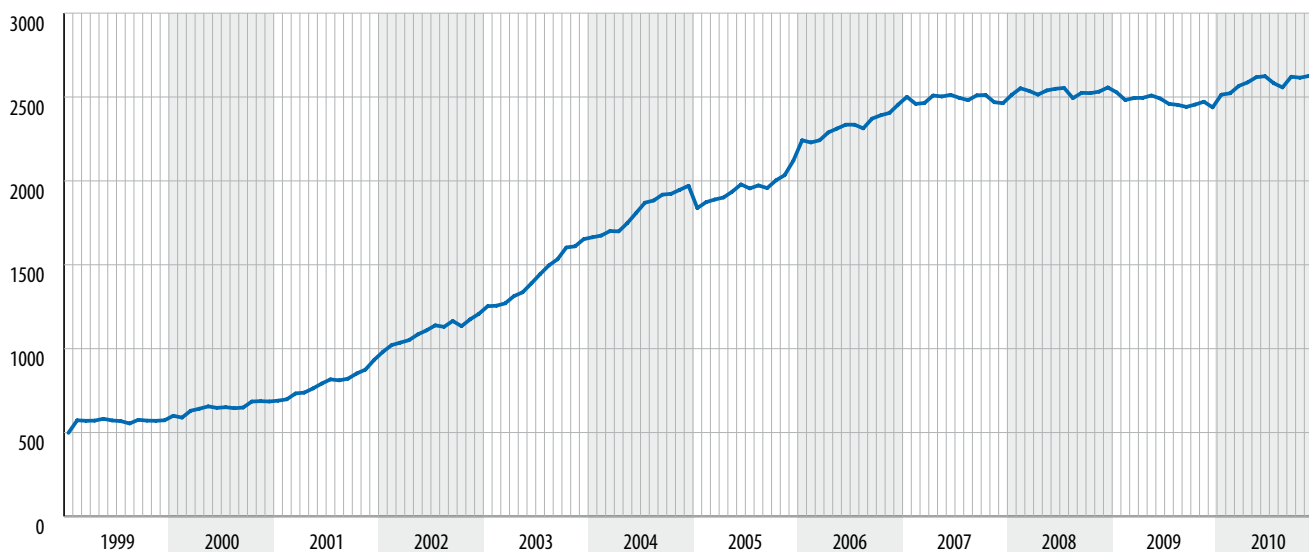
4.5.3 (HER)INSCHAKELING OP DE ARBEIDSMARKT NA EEN LANGDURIGE PERIODE ZONDER WERK: DE ACTIVERINGSMAATREGELEN

Niet alle “niet-werkende werkzoekenden” zijn uitkeringsgerechtigden werklozen (zie figuur 4-2). Om recht te hebben op een *werkloosheidsuitkering*, moet men al voldoende dagen gewerkt hebben of de wachttijd hebben doorlopen en aan bepaalde voorwaarden voldoen. De personen op actieve leeftijd zonder recht op een *werkloosheidsuitkering*, bevinden

zich vaak in een precare situatie. De OCMW's kunnen verschillende *activeringsmaatregelen* nemen om de socio-professionele inschakeling van deze personen te bevorderen (POD Maatschappelijke Integratie, 2010)^[24]. De tewerkstelling via toepassing van *artikel 60§7* is een van de meest gebruikte. In Brussel bleef het aantal mensen dat van deze maatregel gebruik maakt continu stijgen tussen 2002 en 2007, waarna het aantal stabiliseert (figuur 4-18). In december 2010 genoten 2 629 Brusselaars van een tewerkstellingsmaatregel.

Figuur 4-18: Aantal mensen tewerkgesteld overeenkomstig artikel 60§7, Brussels Gewest, evolutie 1999-2010

Aantal tewerkgestelden

Bron: POD Maatschappelijke Integratie, gegevens op 02/08/2011

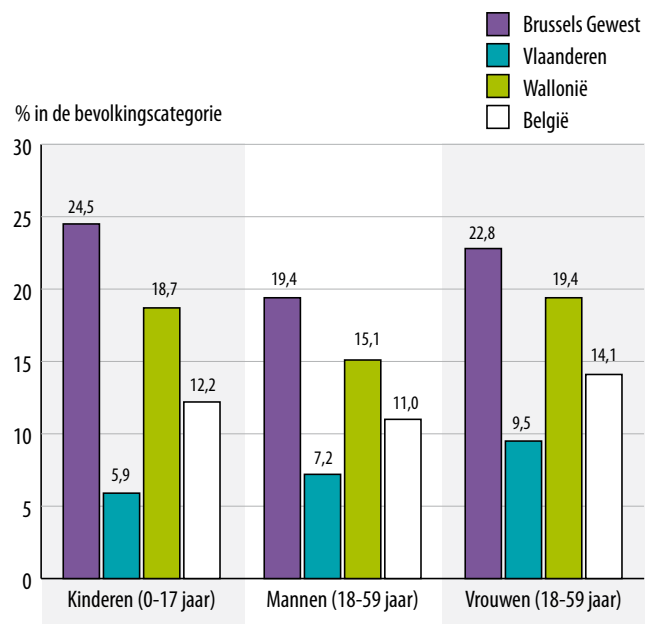
[24] De rol van de OCMW's bij de ondersteuning bij socio-professionele inschakeling werd bevestigd en versterkt in de wet op maatschappelijke integratie van 2002.

4.6 Leven in een huishouden zonder inkomen uit arbeid

Geen werk hebben, verhoogt het individuele risico op armoede maar dit risico kan gecompenseerd worden wanneer andere leden van het huishouden wel een bezoldigd werk hebben.

In het Brussels Gewest, leeft één kind op vier en één volwassene op vijf in een huishouden zonder een inkomen uit arbeid (figuur 4-19). Dit aandeel ligt systematisch hoger dan in de rest van het land en het verschil is het hoogst bij de kinderen: een Brussels kind loopt vier keer meer risico om in deze situatie te verkeren dan een Vlaams kind.

Figuur 4-19: Bevolking in een huishouden zonder betaald werk, naar leeftijd, geslacht en gewest, 2010 (NAPincl)

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenquête 2010

5. ONDERWIJS EN VORMING

Het verband tussen armoede en opleidingsniveau lijkt op het eerste zicht evident. Het beschrijven van dit verband is echter complex. Aan de ene kant lopen kinderen die opgroeien in armoede meer risico om een moeilijke schooltijd te doorlopen. Aan de andere kant zullen jongeren die de school zonder diploma verlaten, op volwassen leeftijd geconfronteerd worden met een groter armoederisico: in het bijzonder omdat de laagst geschoolden meer problemen ondervinden om een job te vinden (zie hoofdstuk 4) en vaak enkel toegang hebben tot laaggeschoolde, slecht betaalde en instabiele jobs.

In 2010 leefde een kwart van de Brusselse kinderen in een huishouden zonder inkomen uit arbeid (zie figuur 4-19) en behaalde een kwart van de Brusselaars tussen 25 en 34 jaar (leeftijd van intrede op de arbeidsmarkt) ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs (zie figuur 5-4 verder in dit hoofdstuk). Deze aandelen liggen hoger dan in de andere gewesten. Terwijl de Brusselse bevolking een hoger aandeel laaggeschoolde jongeren telt, wordt de Brusselse arbeidsmarkt steeds meer gekenmerkt door zeer hoge kwalificatievereisten: in 2008 werd meer dan de helft van de arbeidsplaatsen ingenomen door werknemers met een diploma hoger onderwijs terwijl dit aandeel voor de rest van het land ongeveer 38 % bedraagt. Tussen 1989 en 2007 daalde het aantal laaggeschoolde werknemers in het Brussels Gewest met ongeveer 40 % terwijl het aantal hooggeschoolde werknemers met ongeveer 60 % steeg (Gewestelijk plan voor duurzame ontwikkeling, 2011, p. 106).

5.1 Schoolachterstand

Jongeren die de school zonder diploma verlaten, kenden vaak een moeilijk schoolparcours. De enige indicator die dit parcours in kaart tracht te brengen, is het aandeel leerlingen dat 1, 2 of meerdere jaren schoolachterstand opgelopen heeft.

Er bestaan natuurlijk verschillende redenen die een dergelijke schoolachterstand kunnen verklaren (gezondheidsproblemen, moeilijkheden om de taal te begrijpen, leermoeilijkheden, kinderen die in het midden van het schooljaar vanuit het buitenland komen, of nog andere, meer tijdelijke problemen). Een kleine schoolachterstand oplopen betekent bovendien niet per definitie dat het kind zijn of haar schooltijd niet met succes zal afronden. Het kan het gevolg zijn van een eenmalige tegenvaller of zelfs van een duidelijke strategie om leerlingen te helpen. Het opstapelen van schoolachterstand verhoogt echter het risico dat de leerling afhaakt en zijn of haar schooltijd niet succesvol afrondt (Visée-Leporcq, 2011).

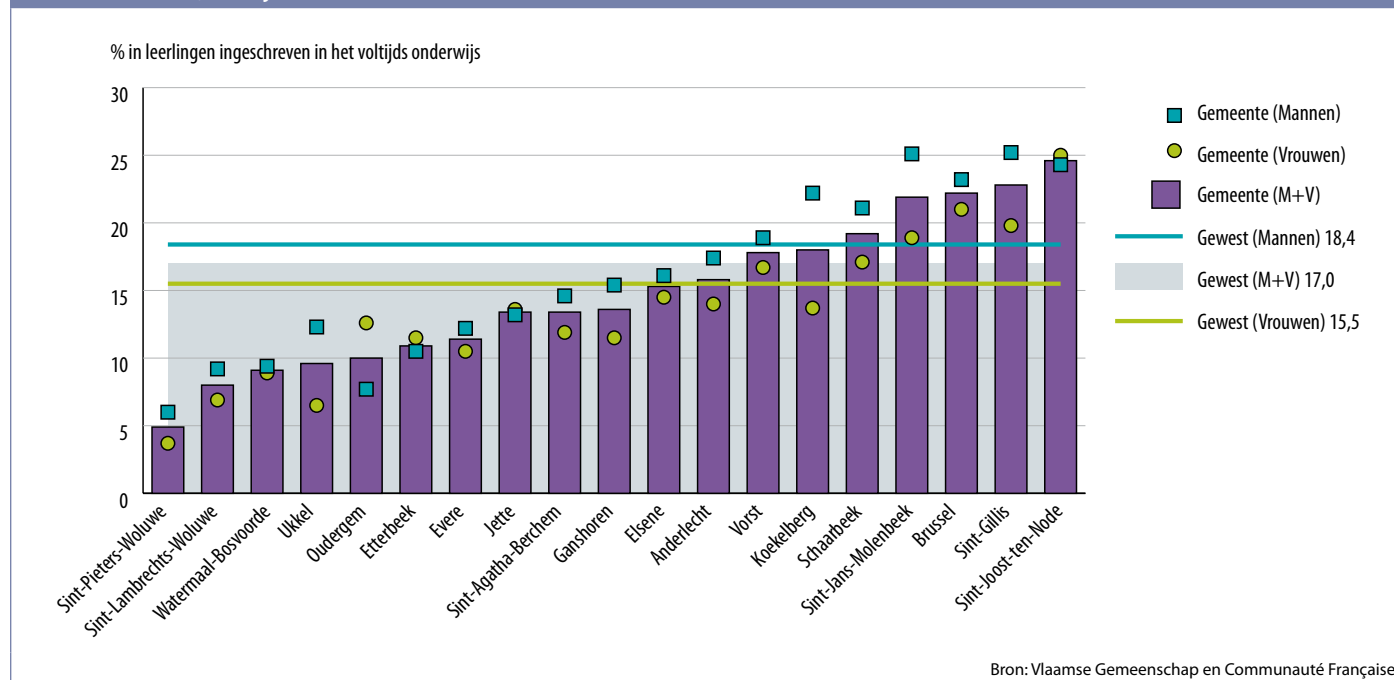
Voor het schooljaar 2009-2010 bedroeg het aandeel leerlingen dat bij aanvang van hun eerste jaar secundair onderwijs al minstens twee jaar schoolachterstand opliep 17,0 % in Brussel ^[25]. De jongens hebben vaker een schoolachterstand van twee jaar dan de meisjes.

«In de armste gemeenten wonen in verhouding de meeste kinderen die in het begin van het secundair al minstens twee jaar schoolse vertraging hebben opgelopen.»

[25] Bij leerlingen van het 3e jaar secundair onderwijs bedraagt het aandeel leerlingen met schoolse vertraging van 2 jaar of meer in hetzelfde schooljaar 31,1 % (ongeacht de onderwijsvorm), bij leerlingen in het 5e jaar is dit aandeel 40,8 %.

Het aandeel varieert sterk tussen de Brusselse gemeenten (figuur 5-1). We vinden de hoogste aandelen in de gemeenten met een laag socio-economisch statuut (zie hoofdstuk 6): Sint-Joost-ten-Node scoort het hoogste (24,6 %). In de gemeenten met een hoog socio-economisch statuut vinden we de laagste aandelen terug: Sint-Pieters-Woluwe heeft het laagste percentage (4,9 %). Het hogere of lagere aandeel kinderen in de gemeente met het grootste risico op schoolse vertraging (kinderen die opgroeien in armoede, nieuwkomers, ...), kunnen deze verschillen tussen de gemeenten verklaren.

Figuur 5-1: Aandeel leerlingen in het eerste jaar secundair onderwijs met minstens twee jaar schoolachterstand naar woonplaats en geslacht, Brussel Gewest, schooljaar 2009-2010

5.2 Jongeren zonder diploma hoger secundair onderwijs (18-24 jaar)

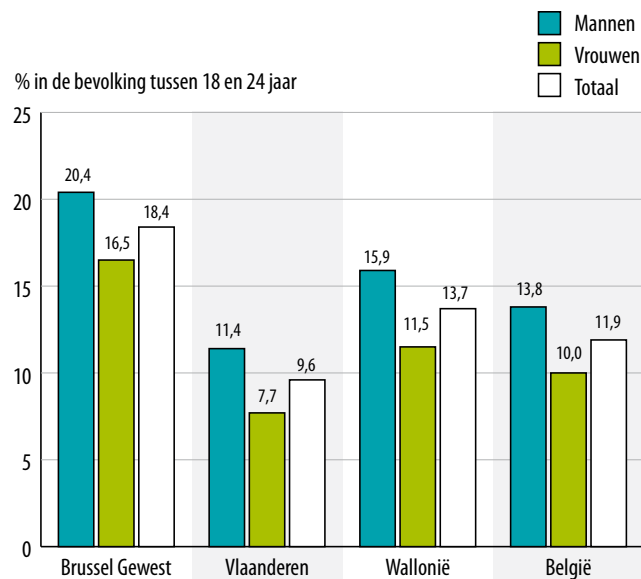
In het Brussels Gewest heeft bijna één jongen op vijf en één meisje op zes de school vroegtijdig verlaten (jongeren tussen 18 en 24 jaar met maximum een diploma lager secundair onderwijs die geen onderwijs of vorming meer volgen). Deze aandelen liggen hoger in het Brussels Gewest dan in de rest van het land, zowel voor mannen als voor vrouwen. Bij de laaggeschoolde jongeren vinden we niet alleen jongeren die in België school liepen en geen diploma hoger secundair onderwijs behaalden. Brussel wordt geconfronteerd met jongere immigranten die zich in het gewest komen vestigen zonder diploma equivalent aan het hoger secundair onderwijs in België. Deze jongeren zullen in deze Belgische cijfers dan ook beschouwd worden als laaggeschoolde jongeren.

«In het Brussels Gewest verliet één jongen op vijf en één meisje op zes de school zonder een diploma van het hoger secundair onderwijs.»

Van de Brusselse jongeren met de Belgische nationaliteit, heeft 17,5 % geen diploma hoger secundair onderwijs (versus 11,0 % voor het hele land). Onder de jonge niet-Belgische Brusselaars, bevinden 31,7 % van de niet-Europeanen zich in deze situatie tegenover slechts 13,7 % van de Europeanen.

Deze laaggeschoolde jongeren hebben het vaak moeilijk om een job te vinden. Slechts een derde (31,2 %) van de laaggeschoolde Brusselse jongeren is tewerkgesteld (IAB). Dit aandeel ligt lager in vergelijking met de andere twee gewesten (38,3 % in Wallonië en 55,6 % in Vlaanderen).

Figuur 5-2: Aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar die vroegtijdig de school verlieten met maximum een diploma lager secundair onderwijs en die geen onderwijs of vorming meer volgen, naar gewest en geslacht, jaargemiddelde 2010 (NAPInd)

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête, 2010

5.3 Laaggeschoolde volwassenen (25 jaar en ouder)

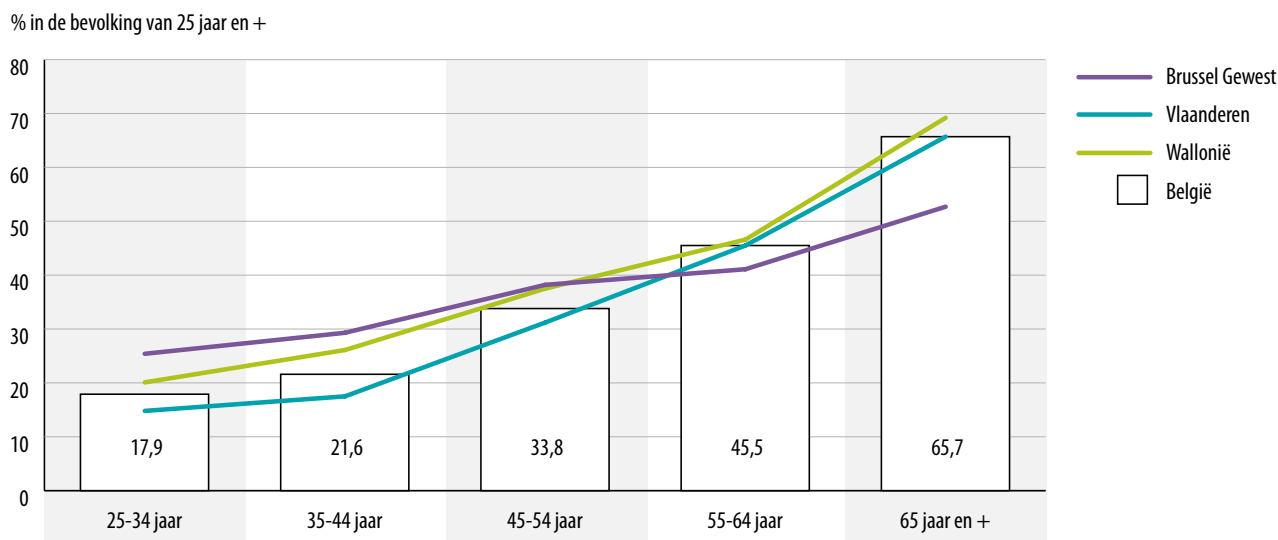
Het aandeel laaggeschoolden (met maximum een diploma lager secundair onderwijs) verschilt als gevolg van een generatie-effect duidelijk naargelang de leeftijd: als we de cijfers voor het hele land bekijken (weergegeven door de witte balkjes in figuur 5-3) zien we dat het aandeel personen met maximum een diploma van het lager secundair onderwijs het hoogst ligt bij de oudste leeftijdscategorieën en het laagst bij de jongere leeftijdscategorieën.

Het Brussels Gewest kent echter een bijzondere situatie: onder de bevolking ouder dan 55 jaar is het aantal laaggeschoolden

lager in vergelijking met België (figuur 5-3). Bij de bevolking jonger dan 55 jaar is het aandeel hoger dan in de rest van het land. Een vierde van de Brusselaars (25,4 %) tussen 25-34 jaar heeft een laag opleidingsniveau (17,9 % in België).

«Terwijl de 55-plussers in Brussel relatief hoger opgeleid zijn in vergelijking met de rest van het land, zijn de jongeren veel minder goed opgeleid. Dit weerspiegelt het verschil in sociaaleconomisch profiel van de oudere ten opzichte van de jongere generatie in Brussel.»

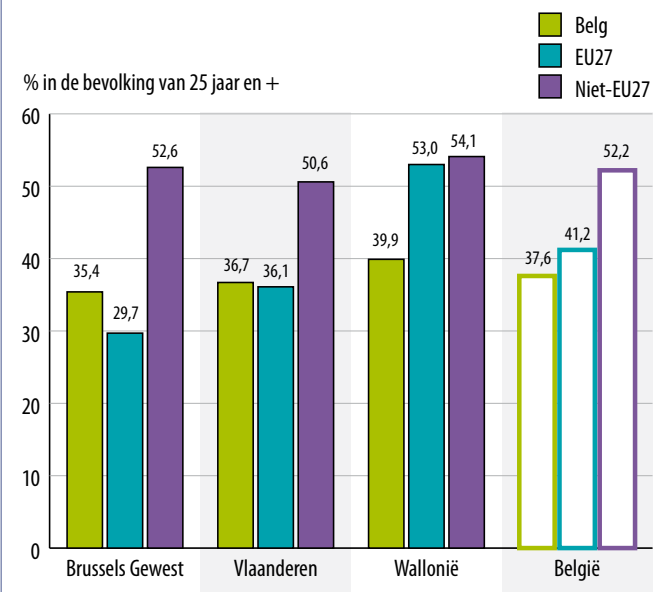
Figuur 5-3: Aandeel van de bevolking van 25 jaar en ouder met maximum een diploma lager secundair onderwijs, naar leeftijd en gewest, jaargemiddelde 2010 (NAPindl)

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

Ook de nationaliteit speelt een belangrijke rol. Net als bij de jongeren (18-24 jaar), ligt het aandeel laaggeschoolden ook bij de volwassenen (25 jaar ouder) hoger bij de niet-Europeanen dan bij de Europeanen en de Belgen. Bij de niet-Belgische Europeanen, ligt het aandeel laaggeschoolden lager in het Brussels Gewest dan in het hele land (figuur 5-4).

Figuur 5-4: Aandeel van de bevolking van 25 jaar en ouder met maximum een diploma van het lager secundair onderwijs naar gewest en nationaliteit, jaargemiddelde 2010 (NAPincl)

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête 2010

6. GEZONDHEID

Armoede en gezondheid zijn sterk met elkaar verbonden. Armoede kan leiden tot een slechtere gezondheid maar ook omgekeerd kan een slechte of verslechtering van de gezondheid de oorzaak zijn van armoede. De impact van armoede op gezondheid treft personen op alle leeftijden en op verschillende gezondheidsaspecten: mentale gezondheid, fysieke gezondheid, de blootstelling aan gezondheidsrisicofactoren, enz. De sociale gezondheidsongelijkheden reflecteren met andere woorden de sociale ongelijkheden voor de meeste gezondheidsproblemen. Er komt een vicieuze cirkel tot stand waarbij armoede het risico op een slechte gezondheid verhoogt en een minder goede gezondheid de kwetsbaarheid verder verhoogt.

De sociale gezondheidsongelijkheden in de Brusselse bevolking zijn uitvoerig geïllustreerd in het hoofdstuk “Sociale gezondheidsongelijkheden” van de Gezondheidsindicatoren 2010 van het Brussels Gewest^[26] (Observatorium voor gezondheid en welzijn van het Brussels Gewest, 2010).

In deze welzijnsbarometer worden grotendeels de gezondheidsindicatoren uit het NAPin^{cl} weergegeven. Meestal wordt het opleidingsniveau of het huishoudensinkomen gebruikt als indicator van sociale ongelijkheden.

6.1 Sociale gezondheidsongelijkheden treffen alle leeftijden

6.1.1 SOCIALE GEZONDHEIDSONGELIJKHEDEN BIJ GEBORTE

In 2008, werd een vierde (24,7 %) van de baby's geboren in een huishouden zonder inkomen uit arbeid. Dit percentage daalt sinds 2004. Het aandeel geboortes in een eenoudergezin blijft echter stijgen (17,7 % in 2008, waarvan 11,2 % zonder inkomen).

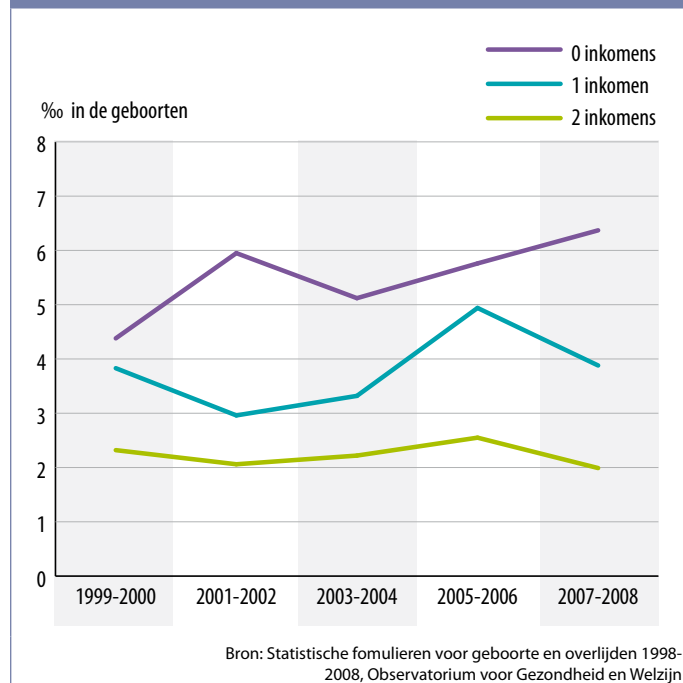
«De sociale gezondheidsongelijkheden die zich al in de buik van de Brusselse moeders manifesteren, zetten zich verder door op volwassen leeftijd en hebben een cumulatief effect op de levenskwaliteit op oudere leeftijd.»

[26] De gezondheidsindicatoren zijn beschikbaar op de website van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn (www.observatbru.be) of worden u gratis toegestuurd op eenvoudig verzoek (via de website of telefonisch).

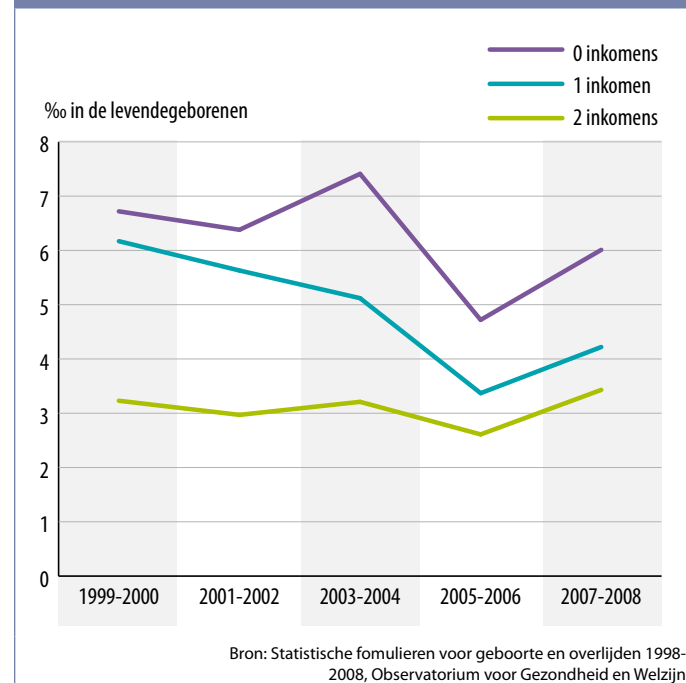
In de periode 2007-2008 hebben kinderen geboren in een huishouden zonder werk 3,2 keer meer risico om dood geboren te worden en, voor de levendgeborenen, 1,8 keer meer risico om te sterven voor de leeftijd van een jaar dan de kinderen geboren in een huishouden met twee inkomens (figuur 6-1).

Waar de sociale ongelijkheden voor **mortinataliteit** toenemen in de loop van de laatste jaren, hoofdzakelijk als gevolg van een toename van doodgeborenen bij de meest arme bevolking, zien we dit niet bij de **infantiele mortaliteit**. Zoals figuur 6-2 aantoont, blijven de verschillen tussen de huishoudens met 0, 1 of 2 inkomens relatief gelijk doorheen de tijd.

Figuur 6-1: Evolutie van de mortinataliteit^[28] naargelang het aantal inkomens uit arbeid in het gezin, Brussels Gewest, 1999-2008

Figuur 6-2: Evolutie van de infantiele mortaliteit^[29] naargelang het aantal inkomens uit arbeid in het gezin, Brussels Gewest, 1999-2008

[27] De mortinataliteit komt overeen met het aantal doodgeboortes op 1000 geboortes. Hier zijn enkel de geboortes bijgerekend vanaf 26 weken zwangerschap.

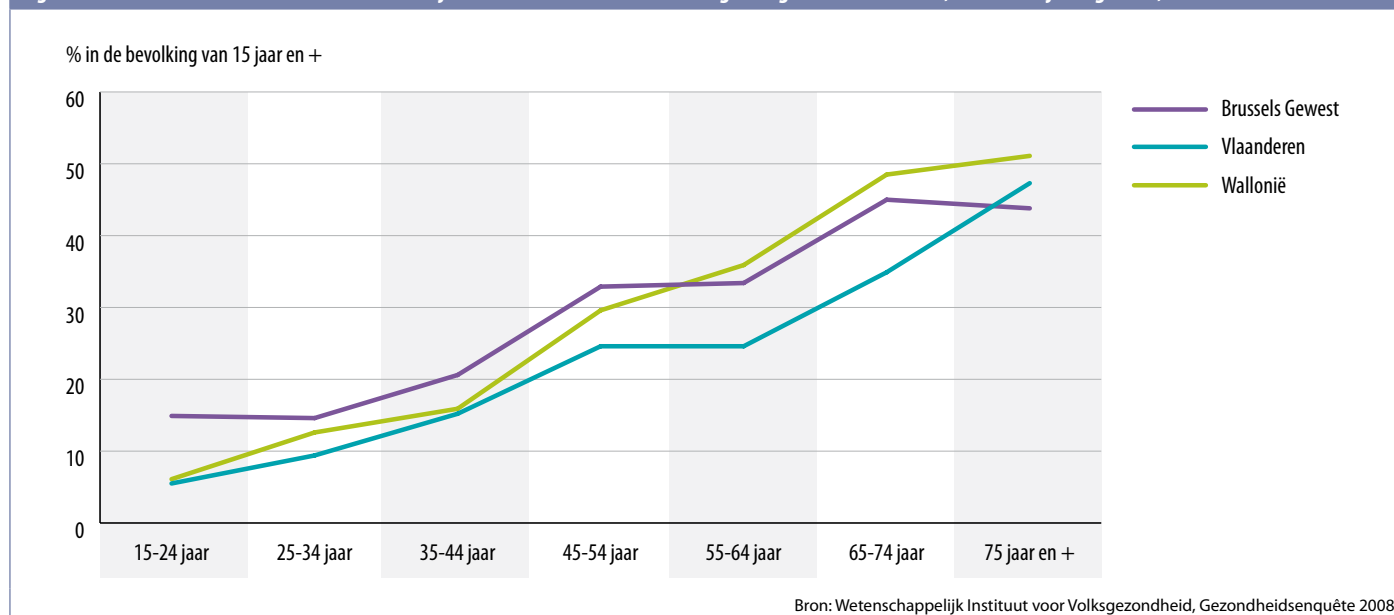
[28] De infantiele mortaliteit komt overeen met het aantal kinderen overleden vóór hun 365e levensdag voor 1000 levendgeborenen.

6.1.2 SUBJECTIEVE GEZONDHEID

De 'inschatting van de eigen gezondheid' is een begrip dat zowel het welzijn als de gezondheid in brede zin van het woord omvat; het wordt gebruikt als indicator van de algemene gezondheidstoestand van een bevolking. In 2008 gaf een kwart (25,4 %) van de Brusselse bevolking ouder dan 15 jaar aan dat zijn gezondheidstoestand niet goed was. Deze verhouding is al sinds 1997 stabiel. Het aandeel personen die zich in minder goede gezondheid voelen verschilt *significant* naargelang het sociaal statuut. Bij gelijke leeftijd en geslacht, is het aandeel personen die meent een slechte gezondheid te hebben 2,2 keer groter bij de laaggediplomeerden dan bij de personen met een diploma van het hoger onderwijs.

Het aandeel personen dat zich in minder goede gezondheid voelt, neemt toe met de leeftijd (figuur 6-3). Wanneer men het Brussels Gewest vergelijkt met de andere gewesten, zien we dat het aandeel jongvolwassenen met een naar eigen schatting minder goede gezondheid het grootst is in het Brussels Gewest. Voor de oudere leeftijdsgroepen is de situatie in het Brussels Gewest gunstiger, in het bijzonder voor de 75-plussers. Dit reflecteert de situatie van achterstelling die de jongeren meer raakt in het Brussels Gewest, terwijl de oudere bevolking, in het algemeen, hoger opgeleid en minder kwetsbaar is in het Brussels Gewest in vergelijking met de andere gewesten.

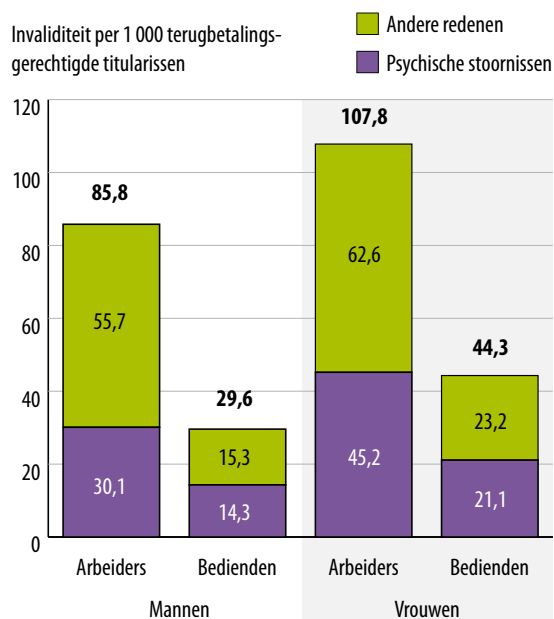
Figuur 6-3: Aandeel van de Brusselaars van 15 jaar en ouder die zich in minder goede gezondheid voelen, naar leeftijd en gewest, 2008

6.1.3 ARBEIDSONGESCHIKTHEID TEN GEVOLGE VAN GEZONDHEIDSPROBLEMEN

Gezondheidsproblemen kunnen leiden tot arbeidsongeschiktheid en daarmee samenhangend een verlies aan inkomen. Invaliditeit (arbeidsongeschiktheid gedurende minstens één jaar) trof 6,4 % van de Brusselaars in 2007 en vaker mannen dan vrouwen. De 50-59 jarigen vertegenwoordigen ongeveer 39,2 % van de invaliden. Arbeiders worden vaker getroffen dan bedienden (9,3 % tegenover 3,7 %). Mentale gezondheidsproblemen zijn de voornaamste oorzaak van invaliditeit (figuur 6-4).

Figuur 6-4: Totaal aandeel invaliden en invaliden ten gevolge van mentale stoornissen, naar geslacht en professioneel statuut, Brussels Gewest, 2007

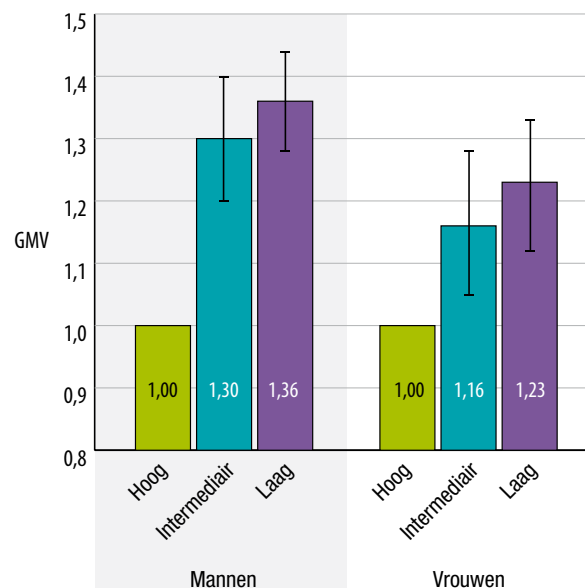

Bron: Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering

6.1.4 DE VROEGTIJDIGE MORTALITEIT

De sociale gezondheidsongelijkheden leiden tot sociale ongelijkheden in sterftcijfers: het risico om vroegtijdig te sterven (vóór 65 jaar) neemt toe naarmate men daalt op de sociale ladder.

Figuur 6-5: Gestandaardiseerde mortaliteitsratio (GMV) voor de leeftijdscategorie jonger dan 65 jaar naar categorie van gemeente en geslacht, Brussels Gewest, 2007-2008

Bron: Statistische formulieren voor overlijden 2007-2008, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn

De Statistische formulieren voor sterfte laten niet toe om de mortaliteit te analyseren volgens individuele sociale kenmerken. Daarom werd, om de sociale ongelijkheden op het vlak van het risico om vroegtijdig te sterven te onderzoeken, een indicator berekend die het sociaaleconomisch statuut van de woongemeente weergeeft. Deze berekening laat toe om drie types gemeenten te onderscheiden al naargelang hun sociaaleconomisch niveau (hoog, intermediair en laag) ^[29].

In vergelijking met de inwoners van de gemeenten met een hoge sociaaleconomische status, bij gelijke leeftijd, hebben mannen die in een gemeente met gemiddelde sociaaleconomische status wonen een oversterfte van 30 % (gestandaardiseerde mortaliteitsratio - GMV = 1,3), mannen woonachtig in een arme gemeente 35,8 %. Voor vrouwen bedraagt de oversterfte respectievelijk 16,4 en 23,1 %. De verschillen tussen de welstellende gemeenten en de anderen zijn significant (figuur 6-5).

6.2 De levensstijl

De duidelijke verbanden tussen het sociaal statuut en de gezondheid zijn het gevolg van complexe mechanismen (zie Gezondheidsindicatoren); ook levensgewoonten spelen bijvoorbeeld een belangrijke rol. De financiële beperkingen, stress als gevolg van een bestaansonzekere situatie en moeilijkheden om zelf een invloed uit te oefenen op de omgeving verklaren waarom personen die in armoede leven minder gemakkelijk een gezonde levensstijl kunnen aannemen.

6.2.1 OBESITAS

De prevalentie van obesitas (Body Mass Index - BMI > 30) ^[30] bij de Brusselse bevolking van 18 jaar en ouder bedraagt 11,1 % (NAPincl). De sociale ongelijkheden op het vlak van obesitas zijn groot: bij gelijke leeftijd, hebben laagopgeleide vrouwen 5,5 keer meer kans om aan obesitas te leiden dan vrouwen met diploma hoger onderwijs. Het voorkomen van obesitas zou kunnen dalen met 40 %, indien de sociale ongelijkheden op het vlak van obesitas zou verdwijnen (Population Attributable Risk - PAR = 0,399, Gezondheidsenquête 2008).

«Obesitas komt vaker voor bij een achtergestelde bevolking. Men zou het voorkomen van obesitas kunnen terugdringen in het Brussels Gewest indien haar totale bevolking dezelfde levensomstandigheden zou genieten als deze van de meest bevoorrechte.»

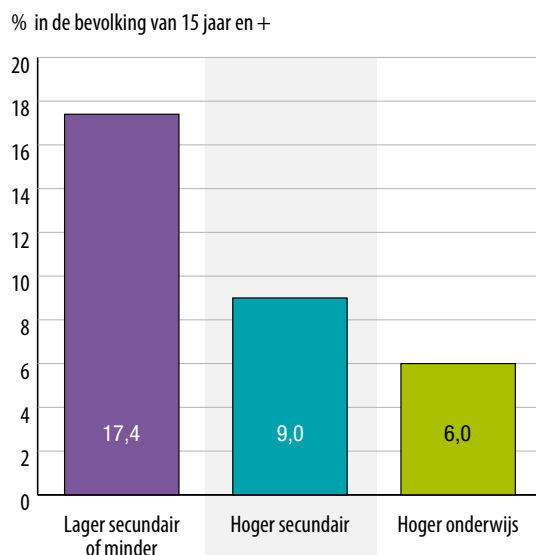
[29] De indeling in categorieën gebeurde op basis van 3 indicatoren berekend in 2007: het gemiddeld inkomen per inwoner, het aandeel leefloontrekkers en het percentage van langdurige werklozen onder de 50-jarigen en ouder. Onder de categorie 'hoog sociaaleconomisch statuut' zijn vijf gemeenten: Oudergem, Ukkel, Watermaal-Bosvoorde, Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe. De categorie 'laag sociaaleconomisch statuut' bevat zes gemeenten: Anderlecht, Brussel-stad, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node en Sint-Gillis. De acht andere gemeenten maken deel uit van de gemeenten met een 'intermediair sociaaleconomisch statuut'.

[30] De Body Mass Index (BMI) of de massaindex van het lichaam berekent men met volgende formule: gewicht/lengte. Bij een volwassene met een BMI hoger dan 30 wordt gesproken van obesitas.

6.2.2 TABAKSGEBRUIK

In 2008 kan 7,4 % van de Brusselse bevolking ouder dan 15 jaar beschouwd worden als “zware roker” (minstens 20 sigaretten per dag) (NAPincl). Deze verhouding varieert echter sterk naar sociale status (figuur 6-6).

Figuur 6-6: Aandeel zware rokers naar opleidingsniveau, mannen, Brussels Gewest, 2008

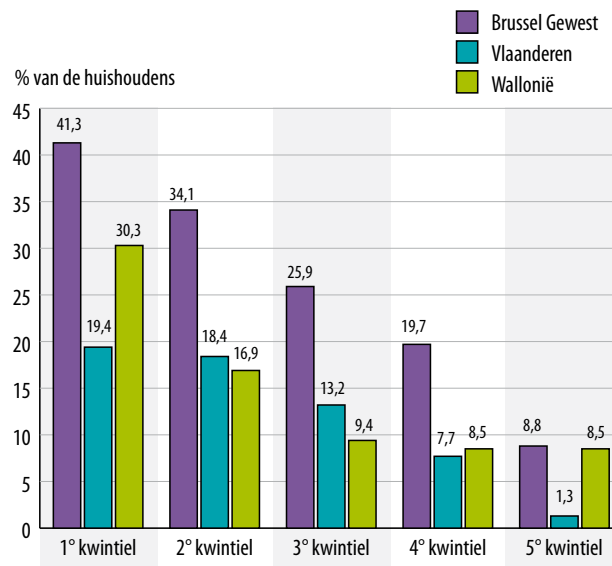
Bron: Wetenschappelijk Instituut voor Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2008

6.3 De toegang tot zorg

In 2008 verklaarde meer dan een vierde van de Brusselse huishoudens (26,3 %) gezondheidszorg te moeten uitstellen om financiële redenen.

De financiële moeilijkheden voor toegang tot gezondheidszorg zijn groter voor mensen met een laag inkomen, maar in vergelijking met andere gewesten, valt het in het Brussels Gewest op dat het probleem vaker voorkomt voor alle inkomenscategorieën. Meer dan 40 % van de Brusselse huishoudens met een inkomen uit het eerste inkomenskwintiel (de 20 % “armsten”) moeten hun geneeskundige zorgen uitstellen of zelfs afstellen om financiële redenen (figuur 6-7).

Figuur 6-7: Aandeel huishoudens die verklaren gezondheidszorg te hebben moeten uitstellen om financiële redenen naar inkomenskwintiel en gewest, 2008

Bron: Wetenschappelijk Instituut voor Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2008

7. HUISVESTING

7.1 Algemene huisvestingkenmerken

Gegevens over huisvesting zijn schaars, het is echter geen geheim dat het Brussels Gewest met een huisvestingsprobleem kampt. De hoge huur- en aankooprijzen van woningen hebben als gevolg dat een niet verwaarloosbaar deel van de bevolking in te dichtbevolkte woningen of in huisvesting van slechte kwaliteit woont of moet verhuizen naar buiten het Gewest. In het Brussels Gewest betreft ongeveer 17,0 % van de bevolking een woning met minder dan één vertrek^[31] per persoon (NAPincl) en 3,3 % heeft geen bad/douche, toilet of warm water (EU-SILC 2009).

7.2 Sociale huisvesting en aanverwante

Op 01/01/2010 telde de Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (BGHM) 39 076 sociale woningen waarvan 35 991 bewoond. Het sociale woningpark werd uitgebreid met 66 woningen ten opzichte van 01/01/2009 (45 woningen meer bewoond). Het sociale woningpark blijft dan ook erg beperkt. In 2010 lag de verhouding van het aantal sociale woningen ten opzichte van het aantal huishoudens op 7,7 %^[32].

In 2009 was in het Brussels Gewest 7,1 % van het totaal aantal woningen sociale huisvesting, er zijn echter grote verschillen in het aandeel sociale woningen per gemeente. Watermaal-Bosvoorde is de gemeente met de hoogste concentratie sociale woningen ten opzichte van het totaal aantal woningen volgens het kadaster (18,0 %)^[33]. Kaart 7-1 toont het aandeel sociale woningen in het totale aantal woningen per gemeente en de sociale woningprojecten die in de loop van 2011 geïnventariseerd werden door het Agentschap voor Territoriale Ontwikkeling voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (ATO) (gegevens van mei 2011). Niet alleen de al bestaande sociale woningen, maar ook de projecten anno 2011 situeren zich voornamelijk in het noordwestelijk deel van het gewest.

[32] Het aandeel huishoudens op 01/01/2008, ADSEI.

[33] In Watermaal-Bosvoorde gaat het voornamelijk om sociale eengezinswoningen gebouwd vóór 1940.

[31] Badkamer, toilet, gang, veranda en vestiaire worden niet meegeteld.

Kaart 7-1: Het aandeel sociale huisvesting (2009) en de openbare sociale woningprojecten, Brussels Gewest

De openbare sociale woningprojecten, 2011

Aantal sociale woningen

○ 100

○ 50

○ 10

● Bouwwerken in uitvoering

● Opgeleverde woningen

● Afgeleverde vergunningen of in onderzoek

In 2008-2010 gegunde projecten

▲ Wijkcontracten

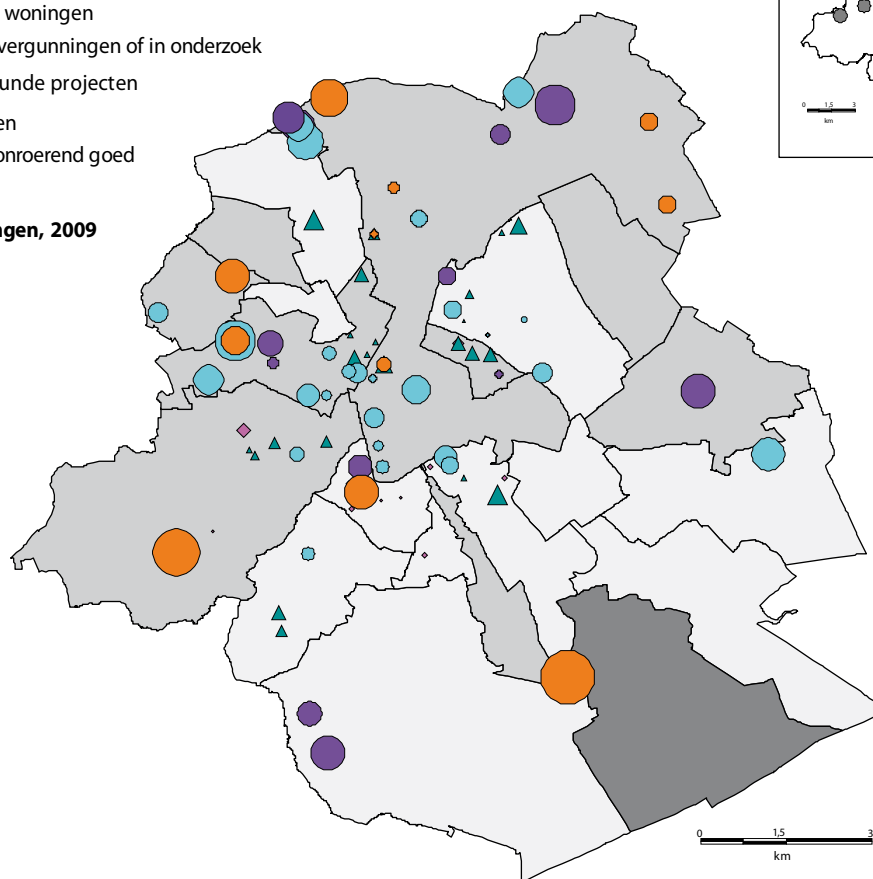
◆ Afzonderlijk onroerend goed

% Sociale woningen, 2009

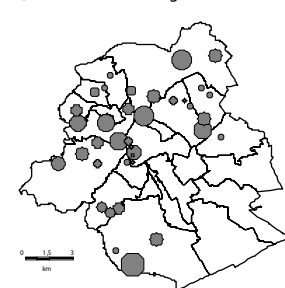
■ 18 %

■ 7 - 14 %

■ 3 - 6 %

Projecten in voorbereiding, 2011

● 50 sociale woningen

Bron: Agentschap Voor Territoriale Ontwikkeling Voor Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest; Kadaster

Opmerking: de sociale woningprojecten zijn op de kaart gesitueerd volgens hun statistische sector. Wanneer er meer projecten, in hetzelfde ontwikkelingsstadium, zijn in dezelfde sector zal er slechts één bol verschijnen (de grootte komt dan overeen met de som van het aantal woningen van een bepaald type).

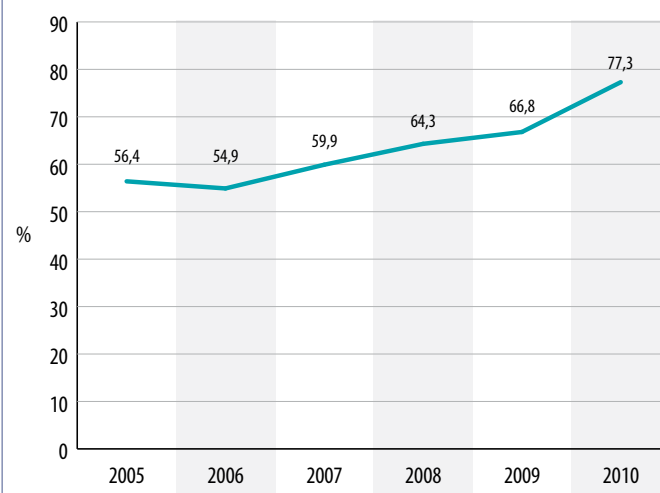
De wachtlijst voor sociale huisvesting blijft ondertussen verder aangroeien. Op 01/01/2010 stonden er 37 825 huishoudens op de wachtlijst, een stijging van 958 huishoudens ten opzichte van 01/01/2009. In de loop van 2009 kregen 1 219 huishoudens een sociale woning toegewezen.

«Ongeveer 7% van de Brusselse woningen zijn sociale (of gelijkgesteld aan sociale) woningen. Er zijn bijna evenveel huishoudens ingeschreven op de wachtlijst als dat er sociale woningen bestaan.»

Figuur 7-1 geeft een evolutie van het tekort aan sociale woningen (NAPincl). Dit wordt berekend door de verhouding te nemen van het aantal huishoudens op de wachtlijst met het aantal sociale woningen. In 2010 bedroeg het tekort aan sociale woningen 77,3 %. De sterke stijging wordt vooral veroorzaakt door de toename van het aantal huishoudens op de wachtlijst terwijl het aantal beschikbare woningen relatief stabiel blijft.

Het sociale woningpark breidt zich wel uit met aanverwante woonformules. Op 30/09/2010 telde het Brussels Gewest 2 751 woningen die verhuurd worden door een sociaal verhuurkantoor (SVK) (Federatie van de SVK in het Brussels Gewest, 2010). Dit is een stijging van 11,3 % ten opzichte van 01/01/2010. Over andere huurwoningen met een sociaal karakter (bijvoorbeeld verhuurd door een gemeente of OCMW aan vergelijkbare voorwaarden als in de sociale huisvesting) zijn geen cijfers beschikbaar.

Figuur 7-1: Aantal huishoudens op de wachtlijst ten opzichte van het aantal sociale woningen, Brussels Gewest, 2005-2010 (NAPincl)

Bron: Brusselse Gewestelijke Huisvestingmaatschappij, gegevens van januari 2005-2010

7.3 Private huurmarkt

7.3.1 KENMERKEN VAN DE PRIVATE HUURMARKT

De belangrijkste kenmerken van deze private huurmarkt worden geïnventariseerd en geanalyseerd door het Observatiecentrum van de Huurprijzen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Zij voerden tussen 1 mei en 15 december 2010 een enquête uit bij huurders van een representatieve steekproef van 3000 huurwoningen in het Brussels Gewest (De Keersmaecker, 2011). Uit deze enquête blijkt dat het comfortpeil van de woningen in het Brussels Gewest voortdurend verbetert. Terwijl in 2008, 91 % van de woningen een individuele badkamer had, steeg dit aantal tot 97 % in 2010. Van de huurwoningen heeft 72 % een toilet binnen, een individuele badkamer en een centrale verwarmingsinstallatie (+3 % ten opzichte van 2008).

Toch verbeteren de subjectieve beoordelingen over de algemene staat van de woningen niet opmerkelijk doorheen de jaren en blijft slechts de helft van de huurders tevreden over hun woning. Volgens 22 % van de huurders heeft de woning nieuwe ramen nodig, 21 % vinden hun woning slecht geïsoleerd tegen koude of lawaai en voor 14 % van de huurders moet de loodgieterij vernieuwd worden.

7.3.2 FINANCIËLE TOEGANKELIJKHEID

De huurprijs is niet alleen afhankelijk van de grootte van de woning, het woningtype en het comfortpeil, maar ook van de locatie. De gemeente met de laagste mediane huurprijs in 2010 is Sint-Joost-ten-Node (450 €), de gemeente met de hoogste mediane huurprijs is Sint-Lambrechts-Woluwe (€ 690). De huurprijzen kenden tussen 2008 en 2010 een stijging die sterker is dan de evolutie van gezondheidsindex. Deze kloof ontstond in 2004 en werd sindsdien groter.

Gezinnen (met of zonder kinderen) besteden in 2010 ongeveer 30 % van hun budget aan de huurprijs. Voor alleenstaanden met kinderen loopt dit op tot gemiddeld 40 % van hun inkomen (De Keersmaecker, 2011, p77).

Voor de leefloontrekkers, zowel alleenstaanden als gezinnen, betekent een woning uit de private huursector betrekken dat men een groot deel van zijn leefloon moet spenderen aan de huur (de helft tot twee derde van het leefloon) (tabel 7-1).

«De toegang tot de private huurmarkt wordt alsmäär moeilijker. De leefloontrekkers moeten meer dan de helft van hun inkomen spenderen om hun huur te kunnen betalen.»

De toegankelijkheid van de huurmarkt kan ook geanalyseerd worden door te kijken naar welk aandeel van de huurmarkt toegankelijk is per inkomensdecieel, in de veronderstelling dat de huurprijs niet meer dan 25 % van het beschikbare budget mag bedragen^[34]. In tabel 7-2 lezen we een opmerkelijke verslechtering van de situatie, de vijf laagste inkomensdecieën (50 % van de bevolking), hebben slechts toegang tot 5 % van de huurwoningen. De negatieve evolutie van het aandeel van de huurmarkt dat toegankelijk is per inkomensdecieel, vloeit voort uit de combinatie van een sterke stijging van de huurprijzen met een relatieve verarming van de huurdersbevolking (De Keersmaecker, 2011).

[34] Het Observatorium van de huurprijzen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest stelt dat de huurprijs ideaaliter niet meer dan 25 % of 30 % van het gezinsbudget mag belopen.

Tabel 7-1: Aandeel van de huurprijs in het leefloon, Brussels Gewest, 2010

Huishoudenstype	Leefloon (1)	Kenmerken huurwoning (2)			Aandeel van de huur in het budget	Budget na de betaling van de huur
		Aantal slaapkamers	Comfortpeil (3)	Gemiddelde huurprijs		
Alleenstaande	€ 770,18	0	C2	€ 418	54,3 %	€ 352,18
		1	C1	€ 460	59,7 %	€ 310,18
		1	C2	€ 485	63,0 %	€ 285,18
Gezin: alleenstaande met kind(eren) of koppel met of zonder kind(eren)	€ 1026,91	1	C1	€ 460	44,8 %	€ 566,91
		1	C2	€ 485	47,2 %	€ 541,91
		2	C2	€ 575	56,0 %	€ 451,91

- (1) Bedrag op 01/09/2011, omdat het leefloon vergeleken wordt met huurprijzen uit de enquête van 2010 krijgen we een lichte onderschatting van het aandeel. In deze tabel houdt men daarenboven geen rekening met andere inkomsten dan het leefloon voor het huishouden, zoals kindergeld, schadeloosstellingen, alimentatiegeld, ...
- (2) Cijfers van het Observatiecentrum van de huurprijzen (De Keersmaecker, 2011, p. 50). In deze tabel wordt enkel rekening gehouden met appartementen, het goedkoopste woningtype.
- (3) C1 = toilet in de woning; C2 = toilet en badkamer in het appartement.

Tabel 7-2: Evolutie van het toegankelijke deel van het huurwoningenbestand per inkomensdecieel, Brussels Gewest, 1993-2010

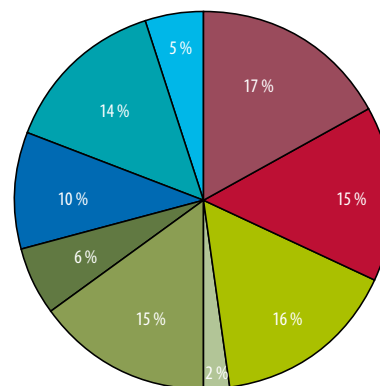
Inkomensdecielen	Toegankelijk aandeel van het huurwoningenbestand (%) indien huurprijs = 25% van het beschikbare budget				
	1993	1997	2004	2008	2010
2 ^e deciel	5	8	1	0	0
3 ^e deciel	12	18	4	2	1
4 ^e deciel	22	28	10	3	2
5 ^e deciel	38	43	21	8	5
6 ^e deciel	57	64	44	17	12
7 ^e deciel	73	79	61	40	28
8 ^e deciel	88	89	79	66	57
9 ^e deciel	96	95	93	89	87

Bron: De Keersmaecker, 2010, p. 81

7.4 Dak- en thuisloosheid

Tijdens de nacht van 8 november 2010 organiseerde La Strada een dak- en thuislozentelling: 1 944 'daklozen' en 'thuislozen' werden geteld in het Brussels Gewest. Figuur 7-2 toont dat het om een heterogene groep gaat die geconfronteerd wordt met verschillende realiteiten. Bij deze 1 944 'dak- en thuislozen', moet men nog eens 167 mensen tellen die in een transitwoning wonen en 830 personen die een oplossing vonden in begeleid wonen. Net als in 2008 werden de structuren die nieuwkomers en asielzoekers opvangen niet opgenomen in de telling (La Strada, 2011).

Figuur 7-2: Het aandeel van de verschillende categorieën 'daklozen' en 'thuislozen', Brussels Gewest, 2010

- Straat (329)
- Noodopvang (282)
- Onthaalhuizen voor mannen (312)
- Onthaalhuis voor vrouwen (34)
- Onthaalhuizen voor vrouwen en kinderen (298)
- Onthaalhuizen voor gezinnen (125)
- Niet erkende opvanginitiatieven (189)
- Onderhandelde bezettingen (275)
- Kraakpanden (100)

Bron: La Strada, 2011

8. MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE

De laatste dimensie die in deze barometer wordt behandeld is de maatschappelijke participatie. Ondanks het rijke sociale en verenigingsleven in het Brussels Gewest, is het niet voor iedereen even toegankelijk. De sociale ongelijkheden op het vlak van de maatschappelijke participatie zijn vooral in Brussel opvallend. Om dit fenomeen te illustreren, werden drie indicatoren geanalyseerd: de kwaliteit van de sociale ondersteuning (sterk, gemiddeld of zwak), de participatie aan het verenigingsleven en het al dan niet beschikken over een internetaansluiting thuis.

8.1 Een zwakke sociale ondersteuning hebben

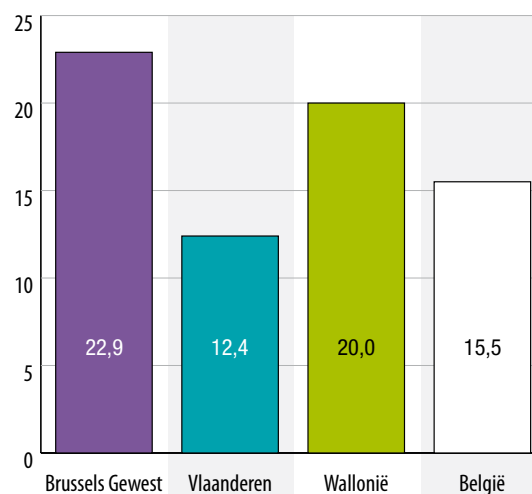
Het sociale netwerk kan een belangrijke bescherming bieden: de personen die geen of een kleine familie hebben kunnen dit compenseren met goede vrienden of goede contacten met hun burens, collega's enz. op wie ze kunnen rekenen wanneer nodig.

«23% van de Brusselaars verklaren dat ze slechts weinig personen hebben op wie ze kunnen rekenen in tijden van nood. Vooral de bevolking met een achtergestelde sociaaleconomische positie heeft vaak een beperkte steun van hun sociale omgeving.»

In de Gezondheidsenquête 2008 werden er verschillende vragen gesteld over het sociaal netwerk en de kenmerken ervan. Dit laat toe om een indicator te creëren die de sociale ondersteuning kan typeren als zwak, gemiddeld of sterk (zie Desmarest *et al.*, 2010b). Figuur 8-1 toont duidelijk dat het aandeel personen dat zegt een zwak sociaal netwerk te hebben, groter is in Brussel (22,9 %) dan in de andere gewesten.

Figuur 8-1: Aandeel personen van 15 jaar en ouder die een zwak sociaal netwerk hebben, naar gewest, 2008

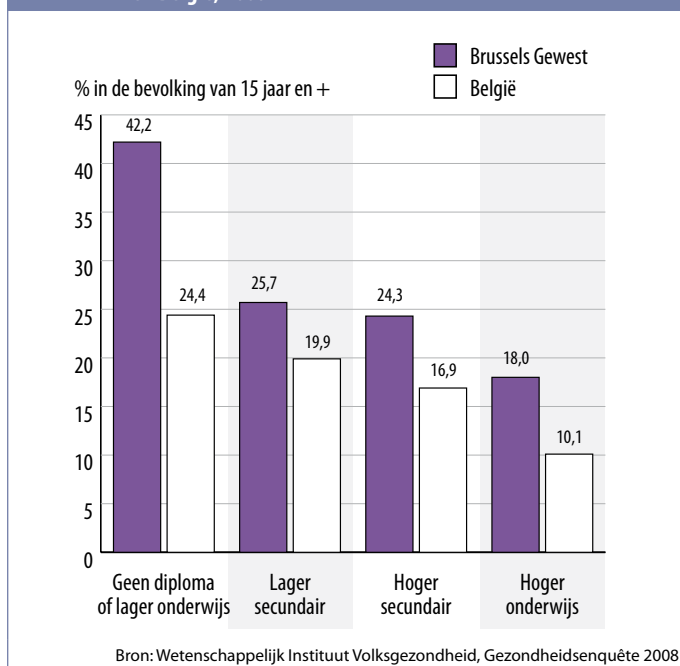
% in de bevolking van 15 jaar en +

Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2008

Dit aandeel varieert sterk volgens het opleidingsniveau (gebruikt als indicator voor het sociaaleconomisch statuut): de Brusselaars met maximum een diploma van de lagere school lopen twee keer zoveel risico om een zwak sociaal netwerk te hebben dan personen met een hogere opleiding. Voor alle opleidingsniveaus geldt dat het aandeel van de bevolking met een zwak sociaal netwerk groter is in Brussel dan in de rest van het land.

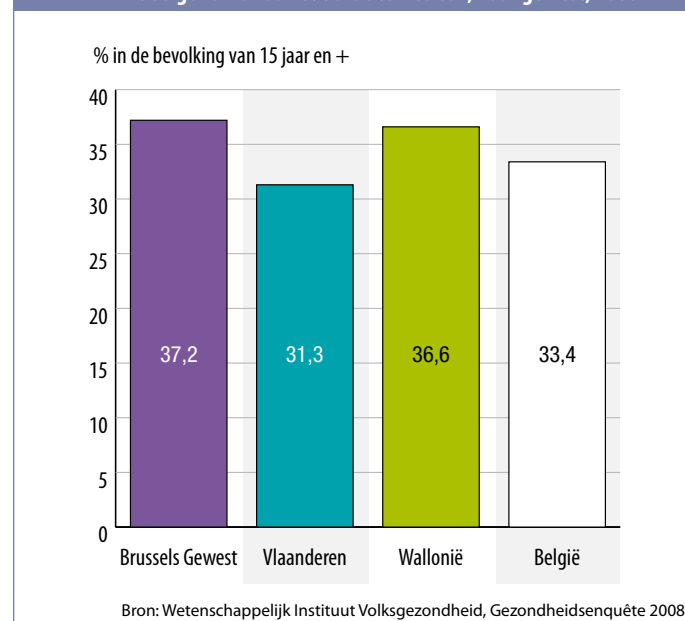
Figuur 8-2: Aandeel personen van 15 jaar en ouder die een zwak sociaal netwerk hebben naar opleidingsniveau in het Brussels Gewest en België, 2008

8.2 Niet deelnemen aan sociale activiteiten

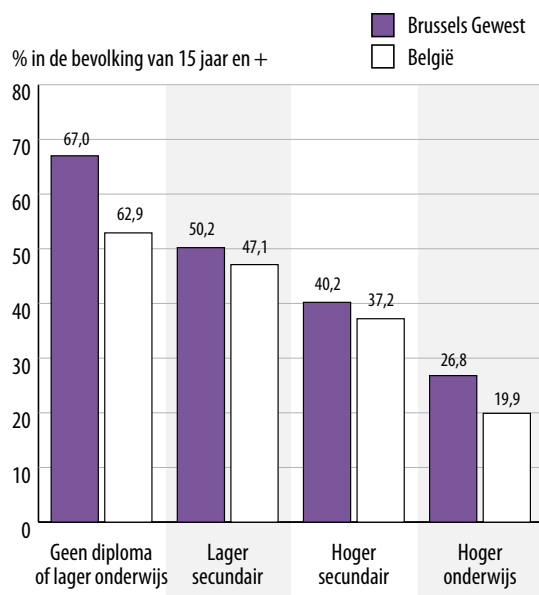
Er bestaan verschillende en voldoende mogelijkheden om deel te nemen aan sociale activiteiten in Brussel. Het globale aandeel van de bevolking van 15 jaar en ouder die nooit heeft deelgenomen aan een sociale activiteit gedurende de afgelopen 12 maanden ligt in Brussel niet significant hoger dan in de rest van het land (figuur 8-3).

Figuur 8-3: Aandeel in de bevolking van 15 jaar en ouder die zeggen gedurende de afgelopen 12 maanden nooit te hebben deelgenomen aan sociale activiteiten, naar gewest, 2008

Maar ook hier is er een sterk verschil naargelang het opleidingsniveau: twee derde van de Brusselaars met hoogstens een diploma lager onderwijs heeft nooit deelgenomen aan een activiteit van een vereniging (67,0 %), bij Brusselaars met een diploma hoger onderwijs is dat slechts het geval voor één op vier (26,8 %).

Figuur 8-4: Aandeel in de bevolking van 15 jaar en ouder die zeggen gedurende de afgelopen 12 maanden nooit te hebben deelgenomen aan activiteiten van een vereniging, naar opleidingsniveau, in het Brussels Gewest en in België, 2008

Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête 2008

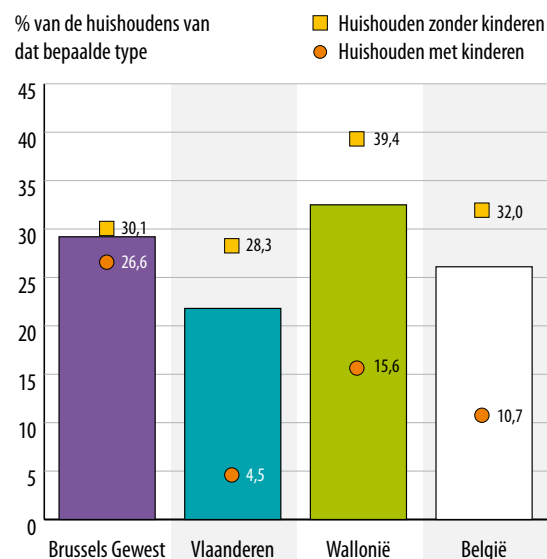
8.3 Geen internetverbinding hebben

Toegang hebben tot informatie en communicatietechnologie (ICT) en deze kunnen gebruiken bevordert de sociale integratie: het zoeken naar werk, informatie, bepaalde administratieve handelingen en andere dagelijkse activiteiten worden vaak vergemakkelijkt via het internet.

Gezien het toenemend belang van ICT werd een specifieke module toegevoegd aan de EAK: één lid van een huishouden dat minstens één persoon bevat tussen 16 en 74 jaar werd ondervraagd over de toegang en het gebruik van ICT.

Figuur 8-5 toont dat in 2010 29,2% van de Brusselse huishoudens geen internetverbinding had. Dit is een beetje meer dan voor België (26,1%). Wat echter het meest kenmerkend is voor Brussel, is het feit dat het aandeel huishoudens zonder internet even groot is bij huishoudens met en zonder kinderen (respectievelijk 26,6% en 30,1%) terwijl in de twee andere gewesten het aandeel veel lager ligt bij huishoudens met kinderen. De huishoudens met kinderen vermelden de te hoge kostprijs als de voornaamste reden om geen verbinding te hebben ^[35].

Figuur 8-5: Aandeel van de huishoudens zonder internetverbinding, naar gewest en huishoudenstype, 2010

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Arbeidskrachtenenquête, module ICT 2010

[35] Deze informatie is enkel beschikbaar op Belgisch niveau.

9. BESLUIT

Deze zevende Welzijnsbarometer toont nogmaals de omvang van de armoede in het Brussels Gewest. In het algemeen verbetert de situatie nauwelijks, zeker wanneer men kijkt naar het aantal Brusselaars dat voor hun inkomen afhankelijk is van het OCMW. De sterke bevolkingsstijging in Brussel gaat gepaard met een stijging van het aantal personen dat in armoede leeft in het Gewest en dit uit zich zowel op vlak van inkomens, tewerkstelling, huisvesting, scholingsgraad en gezondheid.

Armoede treft alle leeftijdscategorieën

De armoede bij **kinderen**, een typisch stedelijk fenomeen, blijft groot. Een vierde van de Brusselse kinderen leeft in een huishouden zonder inkomen uit werk, dit is twee keer zo veel als in het hele land en vier keer zoveel als in Vlaanderen. Kinderarmoede is een gevolg van een te laag inkomen van de ouders. Het bedrag van de sociale uitkeringen beschermt gezinnen met kinderen relatief minder goed tegen armoede dan alleenstaanden. In het Brussels Gewest worden gezinnen met kinderen en alleenstaande ouders in het bijzonder, vaker getroffen door werkloosheid dan in de rest van het land. Gezinnen met kinderen met een laag inkomen vinden moeilijk toegang tot de huisvestingsmarkt: wanneer ze bijvoorbeeld alleen maar over een leefloon beschikken, moeten ze meer dan de helft van hun inkomen spenderen aan de huur op de private huurmarkt.

Opgroeien in armoede heeft belangrijke gevolgen voor de ontwikkeling en de gezondheid van de kinderen. In een gezin zonder inkomen uit werk loopt een kind twee keer zoveel risico om te sterven voor de leeftijd van één jaar dan in een gezin met twee inkomens. De sociale ongelijkheden op vlak van het risico op doodgeboorte stijgen in het Brusselse Gewest. Leven in armoede heeft eveneens belangrijke gevolgen voor de scholing van de Brusselse jeugd. Meer dan één kind op vijf dat in één van de armste Brusselse gemeenten woont, heeft in het eerste jaar secundair al minstens twee jaar schoolse vertraging. In het Brussels Gewest heeft meer dan een kwart van de gezinnen met kinderen geen internetverbinding, meestal om financiële redenen.

Armoede treft eveneens een aanzienlijk deel van de **jongvolwassenen**. Het aandeel Brusselse jongeren dat de school verlaat zonder diploma neemt niet toe maar blijft erg hoog liggen (18 %) en een stuk hoger dan in het hele land. We zien dat het aantal niet-werkende werkzoekende jongeren ingeschreven bij Actiris de laatste tien jaar relatief stabiel is gebleven, ondanks de gevoelige stijging van het aantal Brusselaars in deze leeftijdscategorie. De werkloosheidsgraad van de jongeren blijft desondanks erg hoog en zelfs extreem hoog in de armste gemeenten (met meer dan 40 % in Sint-Jans-Molenbeek). Het aantal en het aandeel jongeren tussen 18-24 jaar dat een inkomen van het OCMW krijgt, neemt toe. Eind 2010 ging het om 9 % van de jongvolwassenen.

De Brusselaars tussen **50 en 64 jaar** worden over het algemeen minder vaak getroffen door armoede dan in de rest van het land: hun activiteitsgraad ligt hoger in het Brussels Gewest en het aandeel personen met een laag opleidingsniveau is er lager. Het aantal werklozen ouder dan 50 jaar neemt echter jaar na jaar toe.

Terwijl het absolute aantal **ouderen (65-plussers)** daalt in het Brussels Gewest, neemt het aandeel ouderen met een zeer klein inkomen toe. In 2010 ontving 9 % van de 65-plussers een Inkomensgarantie voor Ouderen.

Armoede treft zowel vrouwen als mannen

Op vlak van tewerkstelling, zien we de verschillen tussen mannen en vrouwen vooral optreden wanneer we kijken naar de activiteitsgraad. Vrouwen zijn minder aanwezig op de arbeidsmarkt dan mannen, maar wanneer ze zich presenteren op de arbeidsmarkt hebben ze evenveel kans op werk als mannen. Ondanks het feit dat de Europese doelstelling 2010 niet bereikt wordt, ligt de werkzaamheidsgraad voor vrouwen tussen 50-64 jaar in het Brussels Gewest hoger dan in de rest van het land.

Bij de jongste leeftijdscategorieën zien we echter in de helft van de Brusselse gemeenten een lagere werkloosheidsgraad bij vrouwen dan bij mannen. Dit kan verklaard worden door

het feit dat jongens vaker een schoolachterstand (van minstens twee jaar) oplopen. Jongens verlaten de school ook vaker zonder diploma hoger secundair onderwijs en zijn bijgevolg kwetsbaarder op de arbeidsmarkt.

Het aandeel vrouwen dat een leefloon krijgt, ligt een beetje hoger dan bij mannen. We noteren eveneens een hogere invaliditeitsgraad bij vrouwen, in het bijzonder voor de arbeidsters (met psychische stoornissen als de voornaamste oorzaak, zowel voor mannen als voor vrouwen).

Deze barometer brengt de grote uitdagingen in de strijd tegen armoede in het Brussels Gewest aan het licht

De demografische evolutie van het Gewest heeft belangrijke gevolgen op het vlak van armoede.

De grote stijging van het aantal jongvolwassenen in de Brusselse bevolking gaat gepaard met een nog sterkere toename van jongvolwassenen in armoede. Het aantal jongvolwassenen tussen 18 en 24 jaar dat terugvalt op een leefloon bij het OCMW stijgt sterk.

De talrijke Brusselaars uit de internationale immigratie vormen geen homogene bevolkingsgroep op sociaaleconomisch vlak. De Brusselaars afkomstig uit de Europese Unie bevinden zich gemiddeld in een betere socio-economische situatie, met een werkzaamheidsgraad die hoger ligt dan het Brusselse gemiddelde en een lager aandeel laaggeschoolden. De Brusselaars met een niet-Europese nationaliteit ondervinden meer moeilijkheden op de arbeidsmarkt: meer dan de helft van de volwassenen hebben geen diploma hoger secundair onderwijs, hun werkzaamheidsgraad ligt lager en een groter aandeel moet terugvallen op het OCMW.

De internationale ambtenaren zijn over het algemeen niet opgenomen in de statistieken.

De Brusselse bevolking is niet voldoende beschermd tegen armoede.

De meeste minimumuitkeringen blijven onder de armoederisicogrens en bieden dus onvoldoende bescherming tegen armoede. Meer dan één Brusselaar op vijf tussen 18 en 64 jaar leeft van een inkomen uit de sociale zekerheid of sociale bijstand. Het aantal Brusselaars in deze situatie is de afgelopen jaren alleen maar blijven stijgen. Door het groeiende aantal huishoudens met een laag inkomen neemt de druk op de huisvestingsmarkt sterk toe. Het tekort aan sociale woningen (of gelijkgesteld) wordt nijpender, het aantal huishoudens op de wachtlijst blijft groeien en de toegang tot de private huurmarkt wordt alsmaar moeilijker. De hoge huisvestingskosten leggen zwaar beslag op het beschikbare inkomen, wat deels kan verklaren waarom meer dan een kwart van de Brusselse huishoudens gezondheidszorgen moet uitstellen of zelfs afstellen omwille van financiële redenen.

Het lage onderwijsniveau wordt sterk afgestraft op de arbeidsmarkt. Een kwart van de 25-34 jarigen moet zich inschakelen op de arbeidsmarkt zonder een diploma hoger secundair onderwijs, terwijl de Brusselse arbeidsmarkt steeds meer uit hooggekwalificeerde jobs bestaat. Het absolute aantal werkzoekenden blijft stijgen.

De sociale ongelijkheden binnen het Brussels Gewest nemen toe.

De sterke stijging van het absolute aantal Brusselaars dat zich in een kwetsbare sociaaleconomische situatie bevindt en de groeiende noden op vlak van maatschappelijk werk en sociale begeleiding komen hoofdzakelijk terecht op de schouders van de gemeenten in het noordwesten van het Brussels Gewest.

10. WOORDENLIJST

Actieve bevolking: Het totale aanbod van arbeidskrachten op de arbeidsmarkt. Dit omvat iedere persoon van 15 jaar of ouder (soms beperkt tot 15-64 jaar) die zich aanbiedt op de arbeidsmarkt, ongeacht hij/zij werkt vindt of niet (FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg).

Activeringsmaatregelen OCMW: Tewerkstellingsmaatregel waarbij het OCMW RMI-gerechtigden kan tewerkstellen. Het OCMW neemt via een financiële tussenkomst een deel van de loonkost van de tewerkgestelde persoon (bij een private of overheidswerkgever) voor zijn rekening. Het gaat meer bepaald om het Activaplan (tewerkstelling bij verschillende soorten werkgevers), de sociale inschakelingsinitiatieven (sector van de sociale economie), de doorstromingsprogramma's (werkgevers die willen beantwoorden aan collectieve behoeften die niet of onvoldoende aan bod komen in het reguliere arbeidscircuit) en de invoeginterim (uitzendarbeid).

Actiris: Brusselse Gewestelijke Dienst voor Arbeidsbemiddeling belast met het uitvoeren van het gewestelijke werkgelegenheidsbeleid. Elke Brusselse werkzoekende moet er zich inschrijven. De werkloosheidsgegevens van Actiris zijn gebaseerd op deze inschrijvingen en betreffen bijgevolg een zeer brede interpretatie van werkloosheid. Meer informatie op <http://www.actiris.be>

Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI): Het voormalige Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) maakt deel uit van de FOD Economie, K.M.O, Middenstand en Energie. Deze dienst stelt heel wat statistieken ter beschikking voor het grote publiek via haar website: <http://economie.fgov.be/nl/statistieken/cijfers>

Arbeidskrachtenenquête (EAK): Dit is een sociaal-economische enquête bij de huishoudens met als voornaamste doelstelling de bevolking op actieve leeftijd (vanaf 15 jaar) op te delen in drie exhaustieve en onderscheiden groepen (tewerkgestelde personen, werklozen en niet-actieve personen) en over elk van deze categorieën beschrijvende en verklarende gegevens te verstrekken. Het betreft onder meer tewerkstellings- en werkloosheidscijfers overeenkomstig de terminologie van het

Internationaal Arbeidsbureau (IAB) en cijfers met betrekking tot het opleidingsniveau. Bedoeling is informatie te vergaren die op Europese vlak vergelijkbaar is. Het vormt dan ook de basis van een aantal NAPincl-indicatoren. Meer informatie op <http://statbel.fgov.be/lfs>

Armoederisicogrens: Inkomensgrens vastgelegd op 60% van het mediaan beschikbaar inkomen op individueel niveau. Het inkomen op individueel niveau wordt afgeleid van het beschikbaar gezinsinkomen, rekening houdend met het aantal volwassenen en kinderen in het huishouden. Een tweede volwassene in een huishouden telt voor 0,5 eenheden, een kind voor 0,3. De armoederisicogrens wordt berekend op basis van de EU-SILC-enquête.

Artikel 60§7: Tewerkstellingsmaatregel waarbij het OCMW een baan bezorgt aan iemand die uit de arbeidsmarkt is gestapt of gevallen, met als doel deze terug in te schakelen in het stelsel van de sociale zekerheid en in het arbeidsproces. In de meeste gevallen treedt het OCMW zelf als werkgever op. Het OCMW kan de persoon in zijn eigen diensten tewerkstellen of ter beschikking stellen van een derde werkgever (artikel 61). Het OCMW ontvangt een subsidie van de federale overheid voor de duur van de tewerkstelling en geniet als werkgever van een vermindering van de werkgeversbijdragen.

Beschikbaar inkomen (EU-SILC definitie): Het beschikbare inkomen is het totale inkomen van het huishouden verminderd met belastingen en sociale zekerheidsbijdrage. Het totale inkomen van het huishouden bestaat uit verschillende componenten: loon, voordelen in natura, uitkeringen, vastgoedinkomsten, kindergeld en andere sociale voordelen, interesten op kapitaal, enz. Meer informatie op: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions

Betrouwbaarheidsinterval: Interval om de nauwkeurigheid in te schatten van cijfers en indicatoren die berekend zijn op basis van enquêtes. Het brede betrouwbaarheidsinterval voor het armoederisico in het Brussels Gewest (figuur 3-1) is te wijten aan de beperkte grootte van de steekproef van de EU-SILC enquête.

Het armoederisicopercentage van 27,8 % voor het Brussels gewest is slechts een schatting. Met 95 % zekerheid kan gesteld worden dat het armoederisicopercentage tussen 22,6 % en 33,0 % ligt. Omwille van het brede betrouwbaarheidsinterval is het niet mogelijk om een nauwkeurige vergelijking te maken met Wallonië, noch om de evolutie in de tijd te analyseren. In de figuren wordt het betrouwbaarheidsinterval met boven- en ondergrens als volgt weergegeven: $\bar{x} \pm 1,96 \cdot \sigma$

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA): Dit Brussels Instituut centraliseert en verspreidt de statistieken met betrekking tot het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Daarnaast voert het BISA verschillende sociaal-economische studies uit over de Brusselse uitdagingen en helpt zo het gewestelijk beleid te sturen. Meer informatie op http://www.bruxelles.irisnet.be/nl/region/region_de_bruxelles-capitale/ministere_de_la_region_de_bruxelles_capitale/competences_et_organisation/secretariat_general/institut_bruxellois_de_statistique_et_d_analyse.shtml

Budgetstandaard: De budgetstandaard geeft het maandelijks budget dat een huishouden minimaal nodig heeft om menswaardig te kunnen leven. De budgetmethode begint met de opstelling van een lijst van noodzakelijke goederen en diensten. Per item wordt een prijs vastgesteld. De vermenigvuldiging van het aantal of de hoeveelheid die nodig is met de prijs per item levert een totaal budget op. De lijst van noodzakelijke items varieert naar gewest, leeftijd van de leden van het gezin, het feit of de gezinsleden werken of niet enz. Meer informatie op <http://www.centrumvoorsociaalbeleid.be>

Equivalent leefloon: Het equivalent van het leefloon is een financiële hulp die in het kader van het Recht op Maatschappelijke Hulp (wet van 2 april 1965) door het OCMW toegekend wordt aan mensen die om bepaalde redenen (bijvoorbeeld nationaliteit) niet in aanmerking komen voor het recht op maatschappelijke integratie. De bedragen zijn dezelfde als die van het leefloon.

EU15 / EU27: EU15 verwijst naar de 15 landen die in 1995 deel uitmaakten van de Europese Unie: Duitsland, België, Frankrijk,

Italië, Luxemburg, Nederland, Denemarken, Verenigd Koninkrijk, Ierland, Griekenland, Spanje, Portugal, Oostenrijk, Finland en Zweden. De EU werd later (in 2004 en 2007) uitgebreid tot 27 lidstaten (EU27). Tien nieuwe lidstaten vervoegden de EU in 2004 (Cyprus, Hongarije, Malta, Polen, Letland, Estland, Litouwen, Tsjechische Republiek, Slowakije, Slovenië). In januari 2007 sloten tenslotte Roemenië en Bulgarije zich eveneens aan bij de EU. Meer informatie op: www.europa.eu

European Union – Statistics on income and living conditions (EU-SILC): De EU-SILC is een Europese enquête en een belangrijke bron om vanuit een multi-dimensionele benadering armoede van huishoudens en individuen in de maatschappij in kaart te brengen. Ze moet vergelijkingen tussen de verschillende lidstaten mogelijk maken. Meer info over de enquête vindt u op <http://statbel.fgov.be/silc>. De armoederisicogrens en het aandeel van de bevolking onder de armoederisicogrens wordt op basis van deze enquête berekend. De Brusselse steekproef is echter te klein om tot een nauwkeurige schatting van het armoederisicopercentage te komen. Het is daarom noodzakelijk de Brusselse steekproef in de EU-SILC-enquête aanzienlijk te vergroten. Deze beperkte nauwkeurigheid maakt het bovendien onmogelijk om de evolutie van het armoederisicopercentage voor Brussel te berekenen.

Europese doelstelling 2010 (op het vlak van de tewerkstellingsgraad): In 2000 heeft de Europese Raad in Lissabon lange termijn doelstellingen vastgelegd op vlak van tewerkstellingsgraad voor 2010: 70 % voor de bevolking tussen 15 en 64 jaar en 60 % voor de vrouwen van diezelfde leeftijdsgroep. In 2001, heeft de Europese Raad in Stockholm eveneens een doelstelling vastgelegd voor de tewerkstellingsgraad van de oudere bevolking tussen 55 en 64 jaar: 50 % in 2010. Meer informatie op: <http://ec.europa.eu/eurostat>

Fiscale statistieken: De fiscale statistieken bevatten informatie met betrekking tot de belastingsaangiften van de fiscale huishoudens: het aantal belastingsaangiften, het inkomen per aangifte, het mediaan inkomen, het gemiddeld inkomen per inwoner, de spreiding van de inkomens. De fiscale statistieken

zijn gebaseerd op administratieve gegevens en zijn in principe volledig. Bij de interpretatie ervan moet toch met een aantal zaken rekening worden gehouden. De gegevens hebben alleen betrekking op geregistreerde inkomens. Lage inkomens, die zich onder de belastingdrempel bevinden worden pas mee opgenomen in de fiscale statistiek sinds 2004, en inkomens van internationale ambtenaren zijn niet opgenomen. Het is bovendien moeilijk om de fiscale statistieken terug te brengen tot het niveau van de individuen of het huishouden. Fiscale huishoudens komen immers niet altijd overeen met de werkelijke huishoudens. Recente veranderingen in het registratiebeleid kunnen tot slot ook voor schommelingen in de gegevens zorgen.

Gemiddeld inkomen per aangifte: Om het gemiddeld inkomen per aangifte te berekenen, wordt het inkomen van alle aangiften opgeteld en gedeeld door het aantal aangiften.

Gemiddeld inkomen per inwoner: Het totale belastbare inkomen gedeeld door het aantal inwoners (totale bevolking dus inclusief de personen die niet aan de personenbelasting zijn onderworpen).

Gezondheidsenquête: Sinds 1997 wordt er regelmatig een grote nationale Gezondheidsenquête uitgevoerd bij de bevolking van het hele land door het WIV (methodologie en analyse van de resultaten) en door de ADSEI (steekproeftrekking, aanwerving van enquêteurs, codering van de gegevens). Zo werd een enquête uitgevoerd in 1997, 2001, 2004 en 2008. Deze enquête is een van de belangrijkste informatiebronnen aangaande de gezondheidstoestand van de bevolking en bepaalde gezondheidsbepalende factoren. Het betreft ook een van de weinige bronnen die toelaten om iemands sociale status te verbinden met zijn of haar gezondheidstoestand. Voor elke gezondheidsenquête worden ongeveer 12 000 mensen ondervraagd. Door een belangrijke oververtegenwoordiging in de steekproef voor het Brussels Gewest zijn er gegevens beschikbaar van ruim 3 000 Brusselaars in elk van deze enquêtes. De nationale Gezondheidsenquêtes worden geanalyseerd door het WIV en de rapporten zijn beschikbaar op hun website, <https://www.wiv-isp.be/epidemio/epinl/index4.htm>

Gezondheidsindex: De waarde van dit indexcijfer wordt bekomen door een aantal producten uit de korf van de prijnsindex te halen, met name alcoholische dranken (in de winkel gekocht of in een café geconsumeerd), tabakswaaren en motorbrandstoffen, met uitzondering van LPG. Meer informatie op <http://economie.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/economie/consumtieprijzen/gezondheidsindex/>

Gezondheidsindicatoren van het Brussels Gewest: Dit is één van de terugkerende publicaties van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel (2001, 2004, 2010). Deze publicatie wil een algemeen overzicht aanbieden van de gezondheid van de Brusselse bevolking, recente evoluties bestuderen en deze situeren in de demografische, sociale en multiculturele context. Dit rapport is bedoeld voor iedereen die, op de een of de andere manier, meewerkt aan de uitwerking en uitvoering van een gecoördineerd gezondheidsbeleid: verantwoordelijke politici, gezondheidswerkers en andere personen die betrokken zijn bij de talrijke domeinen die de gezondheid van de bevolking bepalen. Zie: <http://www.observatbru.be/documents/publications/publications-sante/tableaux-de-bord-sante.xml?lang=nl>

Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC): voor meer informatie over de instellingen, de samenstelling en de bevoegdheden van de GGC kan u terecht op <http://www.observatbru.be/documents/contexte-bruxellois/competences.xml?lang=nl>

Gestandaardiseerde mortaliteitsverhouding (GMV): deze verhouding krijgt men door een indirecte standaardisering van de mortaliteitsgraad: Men berekent eerst het aantal “verwachte” sterfgevallen door de mortaliteitscijfers per leeftijdsklasse van een referentiepopulatie toe te passen op het aantal personen van elke leeftijdsklasse van de onderzoekspopulatie. Vervolgens wordt de verhouding berekend tussen de werkelijk waargenomen sterfgevallen en dit aantal «verwachte» sterfgevallen. Zo verkrijgen we een “gestandaardiseerde mortaliteitsverhouding (of -ratio)” (GMV). Als de GMV van een onderzoekspopulatie hoger is dan 1, betekent dit dat het sterftecijfer in de onderzoekspopulatie hoger ligt dan in de

referentiepopulatie, rekening houdend met de leeftijd. De GMV van de referentiepopulatie is 1.

Informatie en communicatietechnologie (ICT): deze term verzamelt alle technieken die gebruikt worden voor het overbrengen van informatie, voornamelijk informatica, internet en de telecommunicatie (telefoon, fax, televisie, enz.).

Inkomensdeciel: zie inkomenskwintiel.

Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO): het is een uitkering die tot doel heeft, financiële hulp te bieden aan bejaarde personen (vanaf 65 jaar) die niet over voldoende middelen beschikken. Meer informatie op: http://handicap.fgov.be/nl/vos_droits/alloc_ph/apa.htm

Inkomenskwintiel: dit zijn de waarden (de inkomens) die toelaten om de bevolking in te delen in vijf even grote groepen, geordend in stijgende lijn in functie van hun inkomen. De inkomens van het eerste kwintiel bepalen de bovengrens voor een vijfde van de bevolking met een inkomen kleiner of gelijk aan dit inkomen. Het vierde kwintiel bepaalt de ondergrens voor een vijfde van de bevolking met een inkomen hoger dan deze waarde. Men kan ook andere indelingen gebruiken, men kan de bevolking in vier gelijke groepen indelen (dan spreekt men over 'kwartielen'), in tien gelijke groepen ('decielen') enz.

Inkomensvervangende tegemoetkoming aan personen met een handicap: de inkomensvervangende tegemoetkoming wordt toegekend aan de persoon met een handicap van wie is vastgesteld dat zijn lichamelijke of psychische toestand zijn verdienvermogen heeft verminderd tot een derde of minder van wat een gezonde persoon door het uitoefenen van een beroep op de algemene arbeidsmarkt kan verdienen. Meer informatie op http://handicap.fgov.be/nl/vos_droits/alloc_ph/arr.htm

Institut wallon de l'évaluation de la prospective et de la statistique (IWEPS): het IWEPS is een Waalse gewestelijke overheidsinstelling die informatie onder verschillende vorm aanbiedt, het heeft een beleidsondersteunende rol voor de politici, partners en burgers. Het IWEPS biedt informatie aan

onder verschillende vorm (statistieken, indicatoren, diepgaande analyses). Meer informatie op <http://statistiques.wallonie.be>

Internationaal Arbeidsbureau (IAB): organisatie van de Verenigde Naties die werkt rond de tewerkstellingsmarkt. Deze organisatie harmoniseert de concepten en definities die gaan over werk en tewerkstelling, in het bijzonder de actieve werkende bevolking en de werklozen. Meer informatie op <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/lang--fr/index.htm>

Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ): het "Datawarehouse arbeidsmarkt en Sociale Bescherming" van de KSZ maakt een koppeling van sociaal-economische gegevens afkomstig van verschillende instellingen voor sociale zekerheid. Meer informatie op <http://www.bcsc.fgov.be>

La Strada: is een steunpunt gemandateerd om meer coherentie te bewerkstelligen binnen de gediversifieerde sector van de thuislozenzorg en om de articulatie met andere sectoren (gezondheid, huisvesting, tewerkstelling, enz.) te bevorderen. Deze is nodig om een beleid te kunnen voeren, gericht op preventie en duurzame integratie. Hiervoor is een fijnere kennis van de verschillende thuislozenpopulaties en van hun parcours onontbeerlijk. Tevens moet het Steunpunt de praktijk van het werkveld ondersteunen. Meer informatie op <http://www.lstb.be/index23.asp?hl=n&cat=0>

Leefloon: het leefloon is een minimuminkomen, toegekend door het OCMW voor mensen die niet over toereikende bestaansmiddelen beschikken, noch er aanspraak op kunnen maken, noch in staat zijn deze hetzij door eigen inspanningen, hetzij op een andere manier te verwerven (zie ook RMI).

Mediaan inkomen: wanneer men alle inkomens rangschikt van het kleinste tot het hoogste bedrag, is het mediaan inkomen het bedrag in het midden van de rangschikking. Dit betekent dat de helft van de inkomens lager is dan het mediaan inkomen, en de helft hoger is. De mediaan wordt minder beïnvloed door extreme waarden (zeer hoog of zeer laag) dan het gemiddelde. De armoederisicogrens werd vastgelegd op 60 % van het mediaan inkomen.

Monitoring van de wijken: dynamisch en interactief instrument voor de opvolging van de 145 wijken van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, beheerd door het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse. Via kaarten, tabellen en grafieken kan de toestand van de wijken opgevolgd worden voor verschillende thema's: demografie, economie, huisvesting, woonomgeving, enzovoort. <http://www.wijkmonitoring.irisnet.be>

Nationaal Actieplan Sociale Inclusie (NAPincl): het NAPincl vormt een onderdeel van het strategisch rapport over Sociale bescherming en Insluiting. Op vraag van de Europese Unie schrijven alle Europese lidstaten een driejaarlijks Strategisch rapport. Dit kadert binnen een strategie beslist op de Europese Top van Lissabon in maart 2000 om armoede en sociale uitsluiting te bestrijden. Het bevat verplicht ook een indicatorenbijlage met de Europese "indicatoren van Laken", eventueel aangevuld met nationale indicatoren. In België wordt het NAPincl samengesteld en opgevolgd in overleg tussen de Federale Staat, de Gewesten en de Gemeenschappen. Het rapport is beschikbaar op de website van de FOD Sociale Zekerheid (<http://www.socialsecurity.fgov.be/nl/nieuws-publicaties/sociale-bescherming-inclusie-rapporten/sociale-bescherming-inclusie-rapporten.htm>).

Niet-werkende werkzoekenden (NWW): personen zonder bezoldigd werk die ingeschreven zijn als werkzoekende bij een gewestelijke openbare dienst voor arbeidsbemiddeling. Het gaat zowel om uitkeringsgerechtigde werklozen, als om jongeren in wachttijd, vrij ingeschreven werkzoekenden en verplicht ingeschreven werkzoekenden (bijvoorbeeld doorverwezen door een OCMW).

OMNIO: beschermingsmaatregel die het recht op het voorkeurtarief voor geneeskundige verzorging (RVV) op 1 april 2007 uitbreidde naar de verzekerden uit alle gezinnen met een laag inkomen. Het Omnio-statuuut kan toegekend worden aan gezinnen waarvan het jaarlijks bruto belastbaar inkomen van alle gezinsleden in het jaar vóór de aanvraag lager is dan een bepaald maximumbedrag. In 2010 bedraagt het grensbedrag € 14 778,26 voor de aanvrager en € 2 735,85 voor elk bijkomend

gezinslid. Meer informatie op http://www.inami.fgov.be/citizen/nl/medical-cost/SANTH_4_5.htm

Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW): het OCMW heeft tot taak aan personen en gezinnen de dienstverlening te verzekeren die éénieder moet toelaten een leven te leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid. De OCMW-steun kan verschillende vormen aannemen: de wet voorziet dat zij van materiële, sociale, geneeskundige, sociaal geneeskundige of psychologische aard kan zijn. Het OCMW kan onder andere financiële hulp bieden in de vorm van een leefloon (voor RMI-gerechtigden) of een equivalent leefloon (voor RMH-gerechtigden).

Overlevingspensioen: uitkering voor een eerdere werkperiode van de overleden echtgeno(o)t(e).

POD Maatschappelijke Integratie: de Programmatorische Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding, Sociale Economie en Grootstedenbeleid stelt data ter beschikking over het aantal (equivalent) leefloongerechtigden op basis van de terugbetalingsaanvragen van de OCMW's. Meer informatie op <http://www.mi-is.be>

Population Attributable Risk (PAR): de PAR is een van de indicatoren die vaak gebruikt wordt om sociale ongelijkheden te meten. Men kan het bijvoorbeeld gebruiken om de invloed te meten van het opleidingsniveau op het voorkomen van obesitas (gedefinieerd door een BMI>30). De PAR zal dan de relatieve verandering meten in de frequentie van een fenomeen (obesitas) op niveau van de bevolking wanneer het bij alle sociale groepen (opleidingsniveau) in die mate zou voorkomen als bij de groep die beschouwd wordt als de minst risicovolle (de hoogst opgeleide). Een PAR>0 betekent dat de frequentie belangrijker is onder de lager opgeleiden. Een PAR<0 betekent dat de frequentie belangrijker is bij de hoger opgeleiden. Een PAR=0 betekent dat er geen verschil is, en dus geen sociale ongelijkheden. Wanneer, in het voorbeeld, de PAR voor obesitas 0,399 is, kan dat als volgt geïnterpreteerd worden: "de graad van obesitas in de bevolking zou met 39,9 % verminderen indien voor heel de bevolking eenzelfde frequentie gemeten

zou worden als bij de categorie van hoger opgeleiden." Voor meer details over het meten van ongelijkheden op basis van de Gezondheidsenquête 2008, zie Demarest *et al.* (2010a).

Prijnsindex: deze index van de consumptieprijzen wordt maandelijks bepaald aan de hand van de waarde van een korf met de belangrijkste consumptiegoederen en diensten. Het verloop van de indexcijfers toont de evolutie van de levensduurte voor de gezinnen.

Recht op maatschappelijke hulp (RMH): mensen die niet in aanmerking komen voor het RMI omdat niet voldaan is aan de vereiste voorwaarden inzake nationaliteit, leeftijd of inkomen, kunnen beroep doen op het recht op maatschappelijke hulp. Het zijn hoofdzakelijk kandidaat-vluchtelingen en vreemdelingen met recht op verblijf die niet in het bevolkingsregister staan ingeschreven die genieten van het RMH. Deze personen hebben onder andere recht op financiële steun equivalent aan het leefloon en kunnen worden ingeschakeld via een tewerkstellingsmaatregel (o.a. in het kader van artikel 60§7). Voor meer informatie zie http://www.mi-is.be/be_nl/01/integratie/Recht%20op%20Maatschappelijke%20Hulp/index.html of raadpleeg de informatiefiches op www.ocmw-info-cpas.be

Recht op maatschappelijke integratie (RMI): het RMI is van kracht sinds de invoering van de wet op maatschappelijke integratie in oktober 2002 en kwam in de plaats van het recht op het bestaansminimum. Het RMI gaat verder dan de zuiver financiële bijstand van het bestaansminimum: het RMI streeft naar een maximale integratie en participatie aan het maatschappelijk leven. Hiervoor beschikt het OCMW over drie belangrijke instrumenten: tewerkstelling (o.a. in het kader van artikel 60§7), een leefloon en een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie, al dan niet gecombineerd. Het hoofddoel is in de mate van het mogelijke de integratie door tewerkstelling te verwezenlijken en mensen te helpen om hun leven in eigen handen te nemen en autonoom te leven. Voor meer informatie zie http://www.mi-is.be/be_nl/01/integratie/Recht%20op%20Maatschappelijke%20Integratie/index.html# of raadpleeg de informatiefiches op www.ocmwinfo-cpas.be

Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA): federale instelling van de sociale zekerheid belast met de organisatie van de werkloosheidsverzekering. Stelt data ter beschikking met betrekking tot de uitbetalingen van de werkloosheidsuitkeringen (<http://www.rva.fgov.be/home/MenuNL.htm>).

Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (RIZIV): is een openbare instelling dat behoort tot de bevoegdheid van de Minister van Sociale Zaken. Het RIZIV beheert en controleert de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen. Meer informatie op <http://www.inami.fgov.be>

Rijksregister: register met identificatie- en adresgegevens van de officiële bevolking van België. Het betreft personen die ingeschreven zijn in de gemeentelijke bevolkings- of vreemdelingenregisters. Het Rijksregister is de belangrijkste bron voor statistieken in verband met de bevolking. Wanneer men bij het berekenen van armoede-indicatoren gebruik maakt van het Rijksregister moet men rekening houden met het feit dat bepaalde kwetsbare bevolkingsgroepen hier niet ingeschreven staan (bijvoorbeeld sommige dak- en thuislozen of mensen zonder papieren). Meer informatie op <http://www.ibz.rn.fgov.be/index.php?id=2490&L=1>

Recht op een Verhoogde tegemoetkoming van de Verzekering voor geneeskundige verzorging (RVV): om personen met een laag inkomen financieel toegang te geven tot de gezondheidszorg wordt voor verschillende categorieën van personen voorzien in een hogere tegemoetkoming van de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en dus in een verlaging van het remgeld. Deze maatregel gold aanvankelijk voor Weduwnaars/Weduwen, Invaliden, Gepensioneerden en Wezen, vanwaar de nog zeer vaak gebruikte naam WIGW. Deze verhoogde tegemoetkoming werd uitgebreid tot andere categorieën, de zogenaamde RVV's (rechthebbenden op de verhoogde verzekeringstegemoetkoming) en hun personen ten laste. Het betreft onder andere de gerechtigden op een (equivalent) leefloon, een IGO of een uitkering voor gehandicapten, volledig uitkeringsgerechtigde werklozen (sedert minstens één jaar) ouder dan 50 jaar, alsook gerechtigde residenten ouder dan 65 jaar. Sinds 2007 is de verhoogde

tegemoetkoming eveneens uitgebreid tot gezinnen met een laag inkomen via het OMNIO (meer informatie op www.riziv.fgov.be). Het aantal RVV's wordt gebruikt als een alternatieve indicator om het aantal mensen dat financiële moeilijkheden heeft te schatten.

Significant: wanneer een verschil (of de samenhang) tussen twee cijfers als statistisch significant wordt omschreven, duidt dit erop dat de kans zeer groot is dat dit verschil reëel is en niet beschouwd kan worden als het resultaat van toevalsfactoren of de onnauwkeurigheid van de schatting (cf betrouwbaarheidsintervallen). Belangrijk om te onthouden is dat statistische significantie niets zegt over de relevantie of de grootte van het verschil (of de samenhang). Wanneer een verschil significant is, betekent dit niet noodzakelijk dat het ook gaat om een belangrijk verschil.

Statistische formulieren voor geboorte en sterfte: deze formulieren moeten de ADSEI helpen bij het opstellen van de vitale statistieken van de Belgische bevolking. De Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie is bevoegd voor de verwerking van de gegevens met betrekking tot de Brusselse bevolking. Het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn kreeg deze opdracht toegewezen.

Er bestaan drie formuliermodellen: model I (aangifte van de geboorte van een levend kind), model IIID (aangifte van het overlijden van een kind jonger dan één jaar of van een doodgeboorte), model IIIC (aangifte van het overlijden van een persoon van één jaar of ouder).

Meer informatie vindt u op de website, www.observatbru.be, onder Gezondheid > Bronnen en gegevensstromen, en op de website van de ADSEI, <http://statbel.fgov.be>

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting: het steunpunt maakt deel uit van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

In overleg met verenigingen waar armen het woord nemen, OCMW's, sociale partners, beroepsmensen uit verschillende sectoren, administraties ... formuleert het steunpunt analyses en aanbevelingen voor beleidsverantwoordelijken in ons land. Het dient als instrument in de strijd tegen armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. Meer informatie op <http://www.armoedebestrijding.be>

Studiedienst Vlaamse Regering (SVR): de studiedienst verricht wetenschappelijk onderzoek over demografische, sociaalmaatschappelijke en macro-economische thema's vertrekkende vanuit een vraagstelling relevant voor het Vlaamse beleid. Meer informatie op: <http://www4.vlaanderen.be>

Wachtregister: Register dat het aantal in het Rijksregister beschikbare gegevens uitbreidt met een aantal gegevens over kandidaat-vluchtelingen.

Werkloosheidsuitkering: de hoogte van uw werkloosheidsuitkering is afhankelijk van uw laatste loon, de duur van de werkloosheid en uw gezinstoestand. Op een werkloosheidsuitkering moet u bedrijfsvoorheffing betalen. Werkloosheidsuitkeringen worden toegekend voor alle dagen behalve zondag. In principe worden ze toegekend voor een onbepaalde duur. Meer informatie op <http://www.rva.be>

Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV): dit instituut valt onder de bevoegdheid van het federale ministerie voor volksgezondheid en het FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de voedselketen en Leefmilieu. Het ondersteunt het gezondheidsbeleid (door wetenschappelijk onderzoek, expertadvies en dienstverlening). Het instituut schat onder andere de gezondheidssituatie en gezondheidsindicatoren van de Belgische bevolking. Meer informatie op <https://www.wiv-isp.be>

Referentiekaart: De Brusselse gemeenten

Bron: Observatorium voor gezondheid en welzijn Brussel

II. LIJST VAN DE ACRONIEMEN

ADSEI	Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie
ATO	Agentschap voor Territoriale Ontwikkeling voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
BGHM	Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij
BISA	Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse
BMI	Body Mass Index
EAK	Arbeidskrachtenenquête
EU-SILC	European Union – Statistics on Income and Living Conditions
FOD	Federale Overheidsdiensten
GGC	Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie
GMV	Gestandaardiseerde mortaliteitsverhouding
IAB	Internationaal Arbeidsbureau
ICT	Informatie en communicatietechnologie
IGO	Inkomensgarantie voor Ouderen
IWEPS	Institut wallon de l'Évaluation de la Prospective et de la Statistique
KSZ	Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid
NAPinCl	Nationaal Actieplan Sociale Inclusie
NWW	Niet-werkende werkzoekenden
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
PAR	Population Attributable Risk
POD	Programmatorische Overheidsdienst
RIZIV	Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering
RMH	Recht op maatschappelijke hulp
RMI	Recht op maatschappelijke integratie
RVA	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
RVV	Recht op een Verhoogde tegemoetkoming van de Verzekering voor geneeskundige verzorging
SVK	Sociaal Verhuurkantoor
SVR	Studiedienst Vlaamse Regering
WIV	Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid
WIGW	weduwen, invaliden, gepensioneerden en wezen
TIC	Technologies d'Information et de Communications

12. REFERENTIES

Adriaenssens S., van Meeteren M., Pacolet J., De Wispelaere F., Hendrickx J., Engbersen G. (2009). De ongekenkende samenleving: Schattingen en inzichten over irreguliere migranten en economische schaduwwactiviteiten. In: Vanderleyden L., Callens M. en Noppe J., Studiedienst Vlaamse Regering. *Sociale Staat van Vlaanderen 2009*. Brussel: Vlaamse Regering (pp. 335-362).

Baeyens P., De Potter S., Dewulf K., Gaspart G., Gebhard J., Goris K., Le Cocq P., Lejeune J., Nickels H., Schoonvaere Q., Stainier C., Vandenberghe I. (2011). *Jaarverslag migratie 2010*. Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (April 2011). *De Conjunctuurbarometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest* nr 20.

Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (2010). *Statistieken en inlichtingen 31-12-2009*. <http://www.bghm.irisnet.be/site12/slr/b/documentatie/statistiques/statistiques-nl/statistieken-inlichtingen-31-12-2009/view>

De Keersmaecker M.-L. (2011). *Observatiecentrum van de Huurprijzen: Enquête 2010*. Brussel: Observatiecentrum voor de huisting van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Debels A. (2008). Maakt een flexibele job arm? In: Vranken J., Campaert G., De Boyser K., De Wilde C., Dierckx D. *Armoede en sociale uitsluiting: Jaarboek 2008*. Leuven: Acco (pp. 177-197).

Demarest S., Drieskens S., Gisle L., Van der Heyden J., Tafforeau J. (2010a). *Gezondheidsenquête België 2008: rapport V – Sociaal-Economische Ongelijkheden in Gezondheid*. Operationele Directie Volksgezondheid en surveillance. Brussel: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

Demarest S., Hesse E., Drieskens S., Van der Heyden J., Gisle L., Tafforeau J. (2010b). *Gezondheidsenquête België, 2008: rapport IV – Gezondheid en Samenleving*. Operationele Directie Volksgezondheid en surveillance. Brussel, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

Gewestelijk plan voor duurzame ontwikkeling (voorbereidende fase): stand van zaken van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (2011). Brussel: Agentschap voor territoriale ontwikkeling voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2009). *De inschakeling van in jongeren de arbeidsmarkt: verslag 2009*. Brussel: Hoge Raad voor de Werkgelegenheid.

Institut de Gestion de l'Environnement et d'Aménagement du Territoire (ULB), Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2010). *Gemeentelijke fiches voor de analyse van lokale statistieken in het Brussels Gewest*. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. <http://www.observatbru.be/documents/publications/fiches-communales.xml?lang=nl>

La Strada, Steunpunt thuislozenzorg Brussel (2011). *Tweede telling van het aantal dak- en thuislozen en mensen met ontoereikende huisvesting in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 08 november 2010*. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. <http://www.lstb.be/pdf/tweede%20dak-%20en%20thuislozentelling%200605%20layout.pdf>

Nationale Bank van België (2011). *Statistieken 2010 van de Centrale voor kredieten aan particulieren*. Brussel: Nationale Bank van België.

Observatoire du Crédit et de l'Endettement (2011). *Endettement problématique et surendettement : principales évolutions pour l'année 2010*. Online beschikbaar: http://www.observatoire-credit.be/images/stories/docs/ccp2010_-_janvier2011_analyse.pdf

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2010). *Gezondheidsindicatoren van het Brussels Gewest 2010*. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. http://www.observatbru.be/documents/graphics/tableaux-de-bord-de-la-sante-/2010/gezondheidsindicatoren_van_het_brussels_gewest_2010.pdf

POD Maatschappelijke Integratie (oktober 2010). *Overzicht van de tewerkstellingsmaatregelen voor gerechtigden op maatschappelijke integratie of een financiële maatschappelijke hulp*. <http://www.mi-is.be/be-nl/ocmw/tewerkstelling-en-opleiding>

Storms B., Van den Bosch K. (2010). Quel est le revenu minimum nécessaire pour une vie digne? Les budgets de référence et la protection du revenu minimal. *Pensée plurielle*, n° 25 (pp. 63-73).

Storms B., Van den Bosch K. (2009). *Wat heeft een gezin minimaal nodig? Een budgetstandaard voor Vlaanderen*. Leuven: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Katholieke Hogeschool Kempen.

Van Mechelen N., Bogaerts K., Cantillon B. (2007). *De welvaartsevolutie van de bodembescherming in België, Duistland, Frankrijk en Nederland*. Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Hermen Deleeck.

Visée-Leporcq D. (2011). *Décrochage scolaire et pauvreté*. Brussel: ATD Quart Monde, collection 'Connaissance et Engagement: Analyses et études'. Online beschikbaar: <http://atd-quartmonde.be/lodel/index.php?id=140>

OBSERVATORIUM
VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN
BRUSSEL

OBSERVATOIRE
DE LA SANTÉ ET DU SOCIAL
BRUXELLES

Brussels armoederapport 2011

Dit document is ook beschikbaar in het Frans.

Ce document est également disponible en français sous le titre :
**“Baromètre social, Rapport bruxellois
sur l'état de la pauvreté 2011”**

www.observatbru.be